

FOLLOMINNE

ÅRBOK 2013
FOLLO HISTORIELAG

FOLLOMINNE

Årbok 2013

Nr. 51

Redaktør:
Øystein Retvedt

Follominnes redaksjon og Follo Historielag takker spesielt forfatterne for deres bidrag til årboka 2013. Takk også til andre som har bidratt med opplysninger og illustrasjoner. Videre takkes Marianne Jakset i Goffin Reklame AS, 07-gruppen AS og tilsatte ved Follo Museum for utmerket samarbeid.

Omslagsbilde foran:

Sorenskriver i Follo Christian Magnus Falsen på Vollebekk i Ås var sentral i hendin-
gene i Norge i 1814. Foto: Oslo Museum.

Omslagsbilde bak:

I 2013 er det 100 år siden kvinnene fikk alminnelig stemmerett i Norge. Eugenie Lassen ble i 1801 valgt inn som første kvinne i bystyret i Drøbak.

Utgitt av Follo historielag, Belsjøveien 17, 1440 Drøbak
Sats og sideutforming: Goffin Reklame AS, Drøbak
Produksjon 07-gruppen AS
ISBN 978-82-90377-38-5
ISSN 0800-3319
© Follo historielag, Drøbak
Revidert utgave mai 2014

Innhold

Christian Magnus Falsen på Vollebekk 1808-1814	5
<i>Unni Dahl Grue</i>	
Follo i 1814 – hva skjedde?	32
<i>Elin Aas, Guri Vallevik Håbjørg og Bjørn Egil Jensen</i>	
Bystyrevalget i Hølen i 1901	54
<i>Ingvar Dahl</i>	
Hvilken betydning fikk alminnelig stemmerett for kvinner i Drøbak og Frøgn?	62
<i>Tore Vik</i>	
Uformelle sosiale møtesteder i Vestby	71
<i>Henning Karlstad</i>	
«Å lese en kirke» Ved feiringen av 25-årsdagen for vigslingen av Ski nye kirke	81
<i>Kirsti Såheim</i>	
Seilskutene til Edward og Peter Herman Rør fra Nesodden	93
<i>Harald Lorentzen</i>	
Akvariet i Drøbak	103
<i>Aase Weydahl-Ottesen</i>	
«Den Aandsørken som heder Norge» Macody Lund og årene på Svartskog	109
<i>Sven Lindblad</i>	
Kulturminner i Follo-skauene	131
<i>Elin Aas og Egil Wenger</i>	
1814 – Grunnlovsutkastet og opphavsmennene	136
<i>Guri Vallevik Habjørg</i>	
Nesoddens første kvinnelige kommunestyrerepresentant	143
<i>Åste Eggen</i>	

Årsmelding 2012 Akershusmuseet Avdeling Follo Museum.....	146
Follo historielag årsberetning 2013	151
Forfattere i Follominne 2013	157

Christian Magnus Falsen på Vollebekk 1808–1814

Av Unni Dahl Grue

En slekt av jurister, 12 års opphold i København, embetsmann og selskapsliv i Christiania, var bakteppet for Chr. M. Falsen som sorenskriver i Follo, eier av storgården Vollebekk og innsats på Eidsvoll i 1814.

Embetsmannslekten Falsen i Danmark–Norge

Stamfaren Falle Pedersen kom fra bondeslekt på Østrup gård på Sjælland.

Den dansk-norske embetsmannsfamilien de Falsen ble i flg. adelsdiplom opphøyd i den danske adelsstand i 1758.

Christian Magnus Falsen d.e. (1719–1799) ble hedret for sin solidariske innsats for norske bønder under Strilekrigen 1756. Han var medlem av direksjonen for Det kongelige teater i København 1754–56. Drøyt 20 år seinere fikk sønnen Enevold Falsen (1755–1808) ansvar for Lofthussaken i 1777 og utviklet en sterk nasjonalistisk interesse for Norge. Slekten Falsen var kjent som meget dyktige jurister og embetsmenn med en stolt og patriarkalsk familiekultur. De skrev

Christian Magnus Falsen (i yngre år).

Foto: Oslo Museum

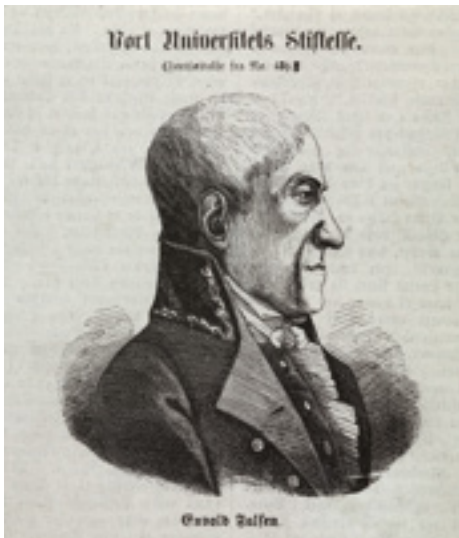
viser, små skuespill og var ivrige amatørskuespillere. Et ustabilt temperament preget enkelte mannlige medlemmer av slekten fra Chr. M. Falsen d.e.

Christian Magnus Falsens foreldre

Faren Enevold Falsen d.y. (1755–1808) var sønn av justitiarius Christian Magnus Falsen d.e. og Elisabeth Thestrup. Moren Anne Henrikka Petronella Mathiesen (1762–1825) var datter av lagmann og kanselliråd Jørgen Mathiesen og Karen Haagensdatter Nielsen som kom fra norske familier med høy status i Christiania. Anna Henrikkas bror Haagen Mathiesen (1759–1833) ble gift med Marthe Beate Monsen, arving til Linderudgodset. Et portrett av Falsens mor som henger på Linderud viser en vakker dame med rene trekk og et våkent blick. Hun var aktiv amatørskuespiller da hun traff Enevold Falsen i Det dramatiske selskap i Christiania. Han var urban og karismatisk med evne til å begeistre og skaffe oppslutning om viktige saker, men trengte sjøl andres ros og støtte for å fungere godt. De giftet seg i 1780 da hun var 18 år gammel. Christian Magnus Falsen (1782–1830) ble født 14. september 1782 i Saxegården i Gamlebyen som var eid av hans bestefar. Søsken som levde opp var Jørgen Conrad (1785–1848) Carl Valentin (1787–1852) Haagine (1790–1859) og Hagbart (1791–1836). Fredrik VI ga Jørgen Conrad Falsen i oppdrag å sette prins Christian Fredrik trygt i i land på Hvaler våren 1813.

Kort etter at Enevold Falsen fikk landets høyeste juridiske stilling som høyesterettsjustitarius i 1788 bare 32 år gammel, ble han involvert i en skandaløs utroskapsak og forvist til Steigen i Nordland. Han vantrivdes sterkt og preget av dyp

depresjon forlot han Steigen over hals og hode i 1790 og var så heldig å få en stilling i overhofretten i København. Chr. M. Falsen var 8–9 år gammel da han fulgte med faren til Danmark. Moren og 4 yngre søsken kom etter seinere.

Enevold Falsen (i eldre år).

Foto: Oslo Museum

Skolegang og studier i København 1790–1802

Vi vet lite om Chr. M. Falsens oppvekst i København, bortsett fra at han var skoleflink, pliktoppfyllende og interessert i norsk historie og kultur. Enevold Falsen fulgte nøye med i sønnes skolegang og prestasjoner. Chr. M. Falsen begynte på Borgerdydsskolen kort etter at han kom til København. Fra 1795 fortsatte han ved Schouboes Institut hvor han ble student i 1799. Han var tidlig voksen, intellektuelt og faglig. Det var en selvfølge at Falsen skulle studere jus som sin oldefar, bestefar og far. Professorene på slutten av 1700-tallet var lærde og betydelige menn, som Johan F. W. Schlegel (1765–1836) kjent for sine statsrettslige teorier. Stoffet lå godt til rette for Falsens evner, interesser og sans for orden og systematikk. På Falsens tid fantes det ikke noe organisert studentliv. I 1790-årene bodde det mange studenter, kandidater og yngre embetsmenn i København som lengtet tilbake til Norge og ønsket et embete der. Menneskerettighetene, likhetsprinsippet og folkesuvereniteten var sentrale emner i det politiske ordsiftet i studentkretser og Det norske selskap. Chr. M. Falsen tok juridisk embetseksamen i januar 1802 med laud for både teoretisk og praktisk prøve og fikk stilling som volontør i Det danske kanselli.

Familien Falsen vender tilbake til Christiania 1802

Høsten 1802 ble Enevold Falsen utnevnt som justitiarius og sønnen som prøveprokurator ved Akershus stiftsoverrett. Da de kom tilbake til Christiania etter 12 års opphold i København var skandalen nesten glemt og framtiden så lys ut med gode økonomiske tider i Norge. Chr. M. Falsen beundret og var nær knyttet til sin far, som gjorde alt for å støtte ham i karriere, ekteskap og selskapslivet. Enevold Falsen førte sin eldste sønn inn i en krets av gamle og rike venner som John Collett, Poul Bukier og Poul Thrane som dyrket amatørskuespill og selskapsliv i Christiania og på Flateby. I fritiden gjenopptok han sine private studier i klassisk og eldre norsk historie og håndskrev sammendrag av stoffet på nær 500 sider. Far og sønn meldte seg inn i Det dramatiske selskap. Enevold Falsen hadde sin glanstid som instruktør og skuespiller og sønnen som en talentfull skuespiller. Chr. M. Falsen gjorde sin siste opptreden i 1807. Hans innsats er beskrevet i Christiania Teaterhistorie.

«Af de udgaatte savnes især Advocat Falsen der ofte haver utført Elsker- og yngre Charakterroller, hvortil hans smukke, mandige Udseende og ypperlige Figur havde gjort ham særlig skikket.» Chr. M. Falsen var overrettsprokurator i Christiania fra 1804. I 1807 arbeidet han kort tid som advokat ved høyesteretten i København, men vendte tilbake som generalauditør ved den nyopprettede overadmiralretten i Christiania samme år.

Falsens personlighet og karaktertrekk

Chr. M. Falsen var kunnskapsrik, veltalende og representativ som person og embetsmann i ung alder. Han var urban, aristokratisk, ofte arrogant med tendens til å være pompøs. Chr. M. Falsen hadde stor arbeidskapasitet, var en god organisator og brukte sitt sosiale og familienettverk aktivt i embetet. Han stilte strenge krav både til seg selv og andre. Som person var han ærlig, ubestikkelig og nøyeregnende. Han var en autoritær og myndig embetsmann. Falsens biograf Einar Østvedt hevder at han var ingen stor taler, men ildfull og engasjerende og tok ikke ordet i utide eller uten grunn. Som stortingsmann ble han beskyldt for å være lite utholdende og rask til å skifte mening og parti. Chr. M. Falsen hadde et ustabil temperament og kunne virke brysk og brutal i forsamlinger, noe som ble mer synlig etter årene på Vollebekk. Han foretrakk samvær med forretningsmenn, jordeiere, samfunnsstøtter og politikere. Han var kjent som selskapsmann, var en høflig og oppmerksom kavaller, men nevnes aldri som noen sjarmør. Det finnes ingen dokumentasjon for at han var innblandet i kvinnehistorier. Chr. M. Falsen iakttok vakre og interessante kvinner på avstand, men valgte selv ekteskap og et velordnet familieliv. Oppvokst i en velstående familie i København hadde han sans for et behagelig liv med vakre hus, interiør, møbler, klær, god mat og drikke.

Ekteskap med Anna Birgitte Munch 1804–10

Chr. M. Falsen ble tidlig kjent med den ennå ukonfirmerte, rike og foreldreløse arvingen Anna Birgitte Munch (1786–1810). De giftet seg i slottskirken på Akershus 28. januar 1804 da hun var knapt 18 år og han 22 år gammel. Det var trolig et lykkelig ekteskap basert på parets egne valg med påtrykk av brudens stefar Poul Bukier og Enevold Falsen. I Christiania var det vanlig at yngre embetsmenn uten egne midler og eiendom giftet seg med unge og rike kvinner fra borgerskapet. Med brudens arv og medgift på 54.000 rdl dansk kurant og Falsens utnevning til overrettsprokurator samme år, var parets økonomi sikret. Anna Birgitte Munch var en ung, uerfaren og beskyttet pike da hun ble forlovet og gift med Chr. M. Falsen. Hun deltok som skuespiller og vertinne på Flateby, men var ikke så selvsikker og scenevant som familien Falsen og andre gjester. Av Flatebyjournalen 1803 framgår det at hun ble skremt av Enevold Falsens ubalanserte oppførsel, trolig en naturlig og sunn reaksjon. Chr. M. Falsen opptrer som en oppmerksom kavaller og kaller henne «Journalistens lille Anna» og «Journalistens kiæreste» og holdt henne med selskap da hun var syk. Det unge paret deltok i det spektakulære selskapslivet som utfoldet seg blant eliten i Christiania fram til 1807–08 før nedgangstiden under Napoleonskrigene og Englandsblokaden satte inn. De var unge, vakre og rike, fortsatt barnløse med lite ansvar og forpliktelser. Chr. M. Falsen deltok som frivillig befal i studenterkorpset ledet av Georg Sverdrup under det engelske angrepet på København i 1807. Paret leide en leilighet i et hus som ble skutt i brann og

deres nye møbler gikk tapt under bombardementet. De ble husløse og reiste tilbake til Christiania. Chr. M. Falsen knyttet et viktig nettverk blant sin første kones slektninger, rike kjøpmenn og trelasthandlere i Christiania som Poul og Thomas Bukier, Andreas og Ludvig Lumholz, Ludvig Stoud Platou, Haagen Mathiesen, Peder Anker, Morten Anker, John Collett, Otto Collett, brødrene Jens, Niels og Jonathan Aars.

Vertskapet Tina og John Collett

Den engelske familien Collett skapte en stor formue ved ekteskap, arv og trelasthandel gjennom 3–4 generasjoner i Norge. På Flatebygodset i Enebakk bygde de en lystgård hvor de inviterte slekt, venner og firmakontakter til høstjakt og julefeiring fra slutten av 1750-årene. Høstjakten samlet 10–12 dedikerte jegere til harejakt i september med lange dager i terrenget og festlig samvær om kvelden. I julen inviterte de ca 25–30 personer til jule- og nyttårsfeiring med amatørteater, opptog, dans, taler, leker og kulinariske opplevelser i elegante former. John Collett (1758–1810) og hans kone Tina f. Elieson fra Hafslund (1765–1826) ledet firmaets handelshus i London. De skaffet seg førstehånds kunnskap om trelasthandel, landbruk, kunst og kultur og et viktig sosialt nettverk. John Collett ble eeneier og leder av firmaet i Norge fra 1792. I 1794 skjenket Bernt og Mathia Anker gården Ullevål til John Collett. Tina var meget teaterinteressert og en sentral skuespiller i Det dramatiske selskap. Hun organiserte parets selskapelighet i Collettgården i Kirkegaten, på storgården Ullevål og lystgården Flateby. Gårdsdriften og landskapsparken med strålende fester nådde sitt høydepunkt ca 1808–10 og ble beundret og lovprist av gjester fra inn- og utland.

Høstjakt og julefeiring på Flateby 1803–1807

Enevold Falsen var en nær ungdomsvenn av Peter og John Collett og deltok første gang på Flateby i 1780 og fra 1803 med kone, barn og deres forloveder og ektefeller. Chr. M. Falsen og Anna Birgitte Munch deltok under høstjakten og julefeiringen i 1803–04. Julejournalene for 1805–1807 er gått tapt, men i følge Christiania Theaterhistorie deltok de under julefeiringen i 1807 for siste gang. I julen inviterte vertsparet mange unge mennesker som sørget for forviklinger, drama og romantikk. I 1801 og 02 skrev Tina Collett journalene selv fordi de unge sekretærene drakk for mye og skrev for lite og dårlig. Vertsparet ba Chr. M. Falsen om å skrive julejournalen i 1803 og 04. Falsen innrømmer at han hadde tenkt å ta lett på den upopulære oppgaven, men John Collett tok den unge mann i skole og forlangte at «alt» skulle refereres. Som journalist bestrebet han seg på å være ærlig og skrev sarkastisk, elegant og med sans for komiske poenger. Julejournalene for disse to årene er en av få kilder som gir innblikk i Falsens personlighet og privatliv før 1815. Språket var tilnærmet dansk, omstendelig med bruk av juridiske og latinske ord og uttrykk.

Karen og Peter Cudrio i Christiania

Anna Birgitte Munchs arv og medgift kom fra hennes besteforeldre på morsiden. Slekten Cudrio innvandret til Norge fra Frankrike på midten av 1600-tallet. Peter Cudrio (ca 1707–1776) var gift med Karen f. Hofgaard (ca 1714–1797) fra Drammen. Den rike trelasthandleren startet som høker og skapte en stor formue som bestod av mange byløkker, flere sagbruk, sjøboder, Losby bruk og store skogområder i Østmarka. Karen og Peter Cudrio kjøpte byløkker og restarealer i 50–60 år som ble samlet til større områder. På Frihedsede (Skramstuen) i et stort løkkeområde i Homansbyen og Hegdehaugen bygde de sitt eget sommerhus i 2. etg med 8 værelser, kjøkken og kjeller og anla en frukt- og urtehage. Bildet av det stilrene huset med parterrehage ble inngravert på en glasspokal. Familie og venner kalte stedet for Petersberg. Da Karen ble enke drev hun trelasthandelen videre med sønnen Franz og seinere alene. Hun fortsatte å kjøpe løkker som hun samlet til et stort område som strakte seg fra Grensen til Hammersborg. Madame Cudrios løkke ble solgt for utbygging av Empirekvartalet som nå utgjør Regjeringskvartalet. Karen Cudrio ble en av Christianias største grunneiere på slutten av 1700-tallet. Hun overlevde sin mann og fem barn og etterlot seg 225 000 rdl da boet ble oppgjort i 1799. Formuen gikk direkte til hennes fem barnebarn som arvet ca 54 000 rdl hver. Datteren Kirsten Cudrio g. m. prost Nikolai Lumholz etterlot seg barna Ludvig Lumholz, Andreas Lumholz og Karen Lumholz g.m Ludvig Stoud Platou. Datteren Anna Hammer Cudrio g.m. sorenskriver Bartolomeus Fedder Munch etterlot seg barna Karen Munch og Anna Birgitte Munch.

Anna Hammer Cudrios ekteskap

Bartholomeus Fedder Munch (1746-1787) var justissekretær og sorenskriver i Heggen og Frøland, nå Eidsberg og gift med Anna Hammer Cudrio (1752–1796). De fikk barna Karen (1786–1820), Anna Birgitte (1787–1810) og en sønn som døde tidlig. Barna ble født på gården Narvestad i Eidsberg som han eide fram til sin død. Munch kjøpte Narvestad med egen foss, privilegert sagbruk, to par melkverner og en siktemølle i 1782. Da Anna Hammer Munch ble enke i 1787 solgte hun Narvestad og flyttet tilbake til Christiania med de små barna. I 1808 lå norske tropper i Eidsberg og øverstkommanderende prins Christian August av Augustenborg bodde på Narvestad en tid. Den store 2.etg hovedbygningen på embetsmannsgården var bygd ca 1723–24 og ble seinere flyttet til Folkenborg museum.

Poul Bukier (1744–1812)

Anna Hammer Munch giftet seg for annen gang ca 1790 med justisråd og slottsfogd Poul Bukier (1744–1812). Begge hadde barn fra første ekteskap. Da både Anna og

barnet døde under fødselen til deres felles barn i 1796, ble Poul Bukier stefar og trolig formynder for hennes to døtre. Conradine Dunker bemerket syrlig at Bukier gikk glipp av Madame Cudrios formue ved Annas død, men medvirket til at hans datter Karen Sofie Bukier ble gift med Andreas Lumholz. Poul Bukier giftet seg tredje gang med Niels Carlsens datter, Anna Catharina Carlsen (1773–1862) i Drøbak. Poul Bukier var en stor løkkeeier og eide 11 løkker i 1795. En av dem lå i Akersgaten nær regjeringsbygningens plass. Løkken ble annonsert og lagt ut for salg av sønnen Thomas Bukier i 1812. «Udgangen til denne gaær fra en forstue gjennom en smuk forgaard, der kun ved et lavt stakit adskilles fra selve Haugen, omgives av 4 Blomsterquarterer, har et levende Lysthus, og ved Bygningen 2 smukke og rige Espalier-Pricosetræer plantede. Den egentlige Hauge er betydelig stor, har 80 utsøgte Frugtræer, flere lysthuse og Alleer, Springvand med flere Behagligheder. Til Haugen hører gartnerbolig med adskillige Værelser». Søstrene Karen og Anna Birgitte Munch tilbrakte trolig mange somre på løkken hos familien Bukier i årene 1790–1807.

Drømmen om egen storgård

Falsen behersket selskapslivets spilleregler i de høyeste sosiale kretser. Han var en velsett og respektert gjest hos Tina og John Collett. Under besøk på Flateby og Ullevål ble han interessert og sterkt påvirket av John Colletts ideer og kunnskaper om nye engelske jordbruksmetoder som han innførte og praktiserte på Ullevål fra ca 1793 til 1810. Enkelte historikere hevder at John Colletts betydning som jordbruks-

reformator var kanskje større enn som brukseier og forretningsmann.

Han var usnobbet, sosial, sjenerøs og godt likt av alle. På Ullevål drev han opplæring for unge bønder hvor han organiserte befaringer, demonstrasjoner og innførte notatplikt. Tiltaket fikk positive ringvirkninger for jordbruket som ble drevet i gamle spor. Det hendte at John Collett inviterte Falsen på inspeksjonstur på Flatebygodset med hest og slede i julen. Herregårdslivet med jordbruk og skogsdrift skapte en drøm hos bygutten Chr. M. Falsen om

John Collett. Foto: Oslo Museum

å skaffe seg egen storgård. Omkring 1807–08 hadde teater- og selskapslivet mistet sin nyhetsinteresse. Tiden var inne for å satse sterkere på sin karriere som embetsmann, bli bofast og skape et eget familieliv. På nyåret 1808 søkte han stillingen som sorenskriver i Aker i konkurranse med Erich Otto Horn som var eldre og gikk foran. Bare 26 år gammel fikk Falsen i stedet Follo sorenskriverembete, et av landets beste.

Fra husmannsplass til sorenskrivergård

Kanselliråd og sorenskriver Erich Otto Horn (1752–1808) og hans kone Marthe Adriane Adolphine f. Martin (1762–1803) var født i København. Horn var sorenskriver i Idd og Marker før han kom til Follo i 1792. Familien bodde først på Nordre Sogsti i Frogn. Follo sorenskriverembete omfattet Nesodden med Oppegård, Ås med Frogn og Drøbak, Vestby, Kråkstad med Ski og Enebakk. Horn ønsket å bygge sin egen sorenskrivergård med sentral beliggenhet i Follo. Han kjøpte husmannsplassen Vollebekk ved skjøte av 11. september 1794 for 1200 rdl av Sven Eriksen. Husmannsplassen var fradelt Nordre Voll i 1770 og lå i bunnen av Åsbakken langs Kongeveien som førte opp til Ås prestegård og videre forbi Ås kirke. Tunet lå inneklemt i nordøstre hjørne av eiendommen og grenset mot prestegården i øst (langs Tårnbygningens vestsida) og mot Kongeveien i nord. Det var stor ferdsel på Kongeveien med lukter og lyder av gående, ridende, hestetrukne vogner og sleder, husdyr- og tømmerdrifter. Et Milekart fra slutten av 1700-tallet viser at det var plantet en allé med ulike treslag langs Kongeveien fra Vollebekk og ned til Norderåsbecken. Alléen var plantet på initiativ av prost Henrik Stoltenberg på slutten av 1700-tallet. Han var bereist, kulturbevisst og brukte barokkens virkemidler for å framelske bildet av et herregårdslandskap opplevd fra Korsegården i vest. Horn bygde en ny stor toetasjes hovedbygning på Vollebekk i slutten av 1790-årene og anla en hage omgitt av et risgjerde.

Folketellingen i 1801 gir interessante opplysninger om sorenskriververen og hans familie på Vollebekk:

- Horns familie bestod av foreldre og seks barn i alderen 5–18 år
- Sorenskriververen hadde ni voksne tjenestefolk i sitt brød:
 - Husjomfru, to kontorbetjenter, skriverkarl (fullmektig) og skriverdreng, to gårdskarere hvorav den ene var soldat og fire tjenestebjenter
- Fru Horns bror den 31 år gamle Carl Friderich Ferdinand Stanley (1769–1805) oppholdt seg på Vollebekk og er omtalt med flg. merknad:
«Kongl. bygmester og architechtt skal paa kongl. stipendium reise udenlands».

Horn eidde Skorkeberg i Frogn som han makeskiftet med Sørås i 1801. Da Horns kone døde i 1803, flyttet han og familien tilbake til Drøbak. Ved en jordtakstfor-

Milekart (Kvadratmilkart) fra slutten av 1700-tallet viser Kongeveien med alléer fra Vollebekk til Norderåsbecken.

Alleen i Åsbakken ble tilplantet med berglønn i 1860-årene

retning i september 1803 hvor sorenskriveren møtte ved sin fullmektig heter det at gårdparten utgjør 16 daa, sår 4 tønner korn og kan fø 1 hest og 2 storfe. Horn anla en ny vei i østsiden av tunet som førte mot syd-øst oppover Kjerringjordet og Søråshaugen i retning Sørås og Burum. I 1805 kjøpte han størstedelen av Burum som han slo sammen med Vollebekk som nå ble en stor eiendom. Thunæs hevdet at Horn ikke drev sine eiendommer i Ås, men forpaktet eller leide dem bort. Tidligere eier av Burum, Baltser Baltersen d.y. kjøpte en gård på Børsum og en del av Tomter i 1810. Han har trolig drevet Burum for Horn i årene 1805–08. Horn ble utnevnt som sorenskriver i Aker i 1808 og døde der samme år.

Kongl. bygmester og architect C. F. Stanley

Truls Aslaksby skriver i boka Christianias handelspatrisiat om elitens overskuddsarkitektur i siste halvdel av 1700-tallet. Arkitekt Carl Friderich Ferdinand Stanley (1769-1805) var utdannet ved akademiet i København og ble utnevnt og virket som stads- og provinsialbygmester i Christiania 1797–1800.

Stanley mottok et kongelig stipend i 1801 og reiste til Italia hvor han bodde fra 1802. Han tilhørte vennekretsen omkring den danske billedhoggeren Bertel Thorvaldsen (1768–1844). Stanley ble omtalt som en lovende dansk arkitekt og døde hos Thorvaldsen i Roma høsten 1805. Stanley planla flere bygninger og tempellignende lysthus i empire og nyklassisk stil mens han arbeidet i Norge:

Erkjendtlighetstemplet i parken på Ullevål gård

John Collett reiste templet som takk til Bernt og Mathia Anker for at de sjenket ham Ullevål i 1794. Det er for lengst borte, men er foreviget på et prospektmaleri av Carl Fr. Vogt i 1814. Templet var utstyrt med hvite søyler og 4 sfinxer og lå med utsikt til byen og dalen.

I et brev fra Stanley til Thorvaldsen datert Neapel 1. november 1803 skriver Stanley at han har mottatt 50 rdl fra kjøbmand Collett i Christiania for idéforslag til templet.

Ombygging av Christiania Kathedralskole

Stanley var arkitekt for oppgradering av husets fasade og forsamlingssalen på slutten av 1700-tallet. Bygningen fikk en ny utvendig tempelfront med fire kolossale søyler i dorisk stil, de første i byens historie. Interiøret i forsamlingssalen var preget av danske forbilder og utformet som et anatomiteater. Forsamlingssalen utgjør et viktig arkitekturminne og var Norges første stortingssal fra 1814 til 1850-årene. Salen ble demontert ca 1920 og gjenreist på Norsk Folkemuseum i 1924.

Ombygging av Eidsvollbygningen

Bygningen fra ca 1770 ble totalrenovert av Carsten Anker ca 1800. Geir Thomas Risåsen skriver i boka *Carsten Anker og Eidsvollsbygningen*:

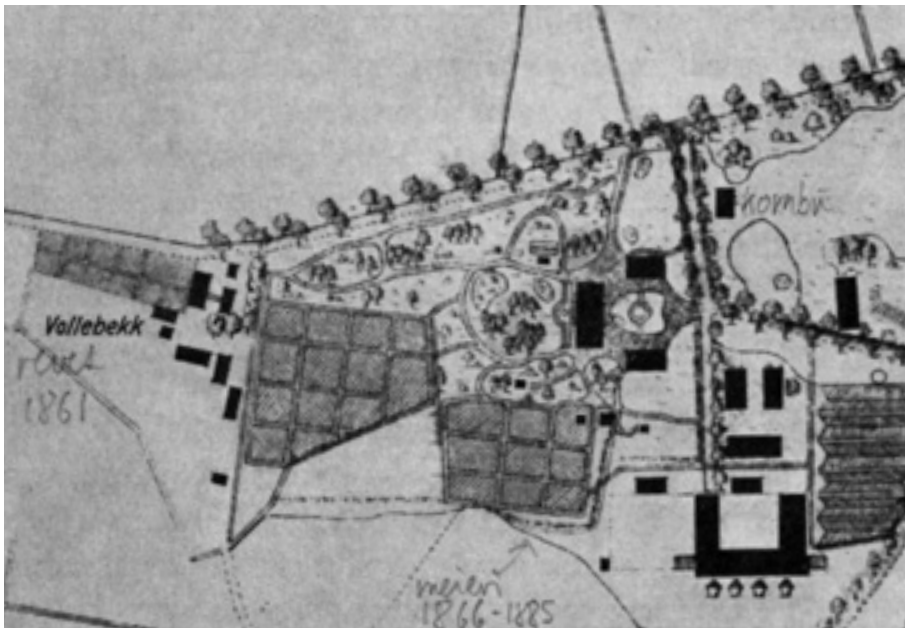
«Eidsvollsbygningens arkitekt har vært et åpent spørsmål gjennom hele 1900-tallet. Alt tyder imidlertid på at Anker benyttet den unge danske arkitekten Carl Fredrik Stanley». Det er trolig hans planer som blir lagt til grunn for restaureringsarbeidet som skal være ferdig til Grunnlovsjubileet i 2014.

Minnesmerke over Mathia Anker

Bernt Anker reiste monumentet som først sto i Paléhagen, og nå er flyttet til Frognerparken.

Sorenskrivergården Vollebekk i Ås

Horns svoger Stanley oppholdt seg i Christiania 1797–1800 og på Vollebekk 1801, kanskje på vei tilbake til København. Han var trolig arkitekt for den store og «merkelige» hovedbygningen som ble reist i slutten av 1790-årene. Mangelfull dokumentasjon og riving av hovedbygningen i 1861 utgjør et stort tap for ettertiden.

Lanbrugsskolegaarden Aas. Chr. Delphin 1862. Bygninger i tunet på Vollebekk 1812–1860.

Gamle kart og aktuell dokumentasjon

Tilgjengelig dokumentasjon omfatter følgende:

- Milekart fra slutten av 1700-tallet. (Kvadratmilkart ble produsert 1776–1805)
- Johan Thunæs 1930. Gamle Vollebæk i Ås.
En jorddelingsstudie med kart over gamle Vollebæk med omgivelser 1770–1861
- Beskrivelse av bygninger i tunet på Vollebekk utført av Universitetet 1833
- Stikk eller tegning av hoved- eller kontorbygningens gavlparti mot syd
(årstall ca 1860 påført med håndskrift)
- Kart over Landbrugsskolegården. Aas. Oppgjort og tegnet av Christian Delphin. 1862 (*Fargelagt original. Alle hus i tunet på Vollebekk er revet og arealet delvis oppdyrket.*)
- Norges landbrukshøyskole 100 år. NLH 1959.
Kart over Landbrugsskolegården. Aas. Christian Delphin 1862, s.141
(*Svart-hvitt kopi. Alle hus i tunet på Vollebekk er inntegnet i ettertid uten årstall og signatur.*)
- Vitnebeskrivelse av Marie Kvilebund f. Andresen (1837–1918) formidlet av hennes barnebarn Marius Wetterlin til Olav Klokk.

Perspektiv sett fra vest mot Vollebekk på (Chr. M.) Falsens tid. Tegningen viser den gamle bebyggelsen på Vollebekk og den nye bebyggelsen på Den høiere landbrugsskolen etter Chr. Delphins kart fra 1862. Det finnes ikke foto av tunet før det ble revet. Bebyggelsen er tegnet på grunnlag av Delphins kart fra 1862 gjengiitt i boka Norges Landbrukshøgskole 1859–1959, s. 141. Tegning Vidar Asheim.

Det er ikke mulig å angi sikker lokalisering, orientering og utforming av bygninger i tunet. Delphin var utdannet agronom fra Ultuna i Sverige og ble ansatt ved høyskolen i 1862. Hans kart fra 1862 er utført på grunnlag av hans egen oppmåling og registrering.

Dersom vi velger å legge Delphins kartgrunnlag fra 1862 til grunn, med inntegning av husa i tunet på Vollebekk utført i ettertid, lå både hovedbygning og kontorbygning med lengderetning nord-syd. Begge bygningene lå med nordgavl mot Kongeveien og sørgavl mot hagen. Kvilebund husket at hovedbygningen hadde svalgang i 2. etg mot øst med god utsikt oppover Kongeveien og Åsbakken. Universitetet tok opp en god beskrivelse av bygningene i tunet på Vollebekk i 1833 som framsto i stort forfall etter bare 25–35 år. Thunæs hevder at denne beskrivelsen er den eneste som eksisterer av tunet på Vollebekk fra eldre tid.

Hovedbygningen på sorenskrivergården ca 1796-1798

Erich Horn fikk trolig hjelp av sin svoger og arkitekt Carl Friderich Ferdinand Stanley til planlegging og bygging av hovedbygningen på Vollebekk. Vi må anta at de sammen skapte en vakker, representativ og funksjonell bygning. Det finnes ingen dokumentasjon for bygningens eksteriør, kanskje med unntak av en tegning eller stikk fra ca 1860 sett fra vest. Bildet viser en sydvendt husgavl med brukket møne

Kontorbygningen lå trolig til venstre og hovedbygningen lå til høyre hvor Falsenstøtten står nå

i forgrunnen og nyreiste bygninger i Campus i bakgrunnen. Dersom det er hovedbygningen som er avbildet, ligger kontorbygningen skjult bak eller er allerede revet. Hovedbygningen som ble bygd i slutten av 1790-årene har hatt fasade mot vest og svalgang i 2. etg mot øst. Seinere ble hovedbygningen forbundet med kontorbygningen ved en gangbro som førte fra svalgangens 2. etg rett over til kontorbygningens 2. etg. Universitetets beskrivelse i 1833 dokumenterer at hovedbygningen var preget av stort forfall etter bare 30–35 år:

«Hovedbygningen er bygd i 2 etasjer og rommet 15 værelser (trolig 2 rom i gavler i 3. etg med loft mellom) I 1.etg er det 6 ildværelser, kjøkken og spiskammer, men 3 ovner er borttatt. I 2. etg likeledes 6 ildværelser med kun 3 ovner borttatt. Dørvridere og flere låser er borte. Bygningen er panelt og tekket med bord og sten, men underlaget er råttent. Gulvbjelkene er bedervet av sopp. Grunnmuren er meget dårlig og bedervet av telen». Da staten kjøpte Vollebekk i 1855 var det forutsatt at bygningen skulle repareres for å redusere behovet for nye hus. En takst gikk ut på at hovedbygningen kunne settes i god og brukbar stand for stand for ca 4000 kroner. Men man kom seinere til andre resultater og i 1861 ble bygningen revet. «*Hvilket – for så vidt angår den i Historisk henseende merkelige Hovedbygning – er at beklage*», skriver direktør Dahl. Thunæs tilføyer at man må også beklage at bygningen ikke ble forevige gjennom en tegning eller et fotografi.

Østvedt hevder at Adler og Falsen fullførte utkastet til Grunnloven i et lite kabinett på Vollebekk i løpet av få dager og var ferdig ca 11.–12. februar. Falsen inviterte Peder Anker, Georg Sverdrup og ev. Ludvig Stoud Platou til Vollebekk ca 14.–15. februar for å si sin mening om utkastet straks før Notabelmøtet 16. februar 1814.

Et kabinett er et lite, lukket og isolert rom med plass for få personer. Falsenstøtten står nær Kongeveien og det derfor grunn til å tro at kabinettet lå i nordenden av hoved- eller kontorbygningen. De fleste kilder antyder at kabinettet lå i kontorbygningen, men hovedbygningen er like sannsynlig. Tradisjonen hevder at bautaen er oppsatt nøyaktig på det stedet hvor bygningen med kabinettet lå – i en siktlinje i parkanlegget mellom Tivolis østside og Cirkus nordgavl i Campus.

Vollebekk blir storgård ved arrondering og gårdkjøp

Falsen kjøpte sorenskrivergården Vollebekk i fgl. skjøte av 16. mai 1808 av Erich Horn for 14.500,- rdl som var resten av hans kones arv og medgift. Den høye prisen skyldes stor inflasjon. Beløpet fordelte seg som følger: «1. Pladsen Wollerbæk 500 rdl, 2. Dragonkvarteret Søraas 2500 rdl og 3. Gaarden Burum 6500 rdl.» Horn formidlet trolig sine ideer og planer for Vollebekk til Falsen ved gårdkjøpet. Burum og deler av Sørås hadde dårlig arrondering og lokalisering og Falsen startet straks arbeidet med å samle innmarka nærmere gårdstunet på Vollebekk.

I 1809 delte han Burum i en søndre del med gårdstun og innmark som han solgte til sin venn brukseier Morten Anker på Frogner i Aker og en nordøstlig og skogbevokst del som han beholdt sjøl. Stiftsprost Andreas Lumholz i Oslo Ladegård kjøpte Tomter i 1809. Han delte gården i to deler og solgte den østlige delen til Falsen samme år. Morten Anker fikk anstrengt økonomi i løpet av få år og solgte søndre del av Burum med gårdstunet til Falsens fullmektig Morten Poulsen i 1811. Kjøp og salg av parseller av Burum, Sørås og Tomter fortsatte i flere år. Falsen engasjerte sine rike venner og slektninger i sine gårdhandler. De kunne kanskje betale godt og gi henstand med betaling. Falsens gårdhandler førte til kritikk i bygda. Nordre Voll sto høyest på Falsens liste for gårdkjøp. Gården var en av de beste i Ås med ca 400 daa fruktbar og lett dyrket jord og lå nær tunet på Vollebekk. I 1811 kjøpte rittmester Carl Valentin Falsen Nordre Vold for 9000 rdl av Jens Jonsen og solgte gården samme år til sin bror for 10.000 rdl. På Nordre Voll sto det en laftet og uinnredet bygning som Falsen solgte til Morten Poulsen for riving og oppsetting på Burum ca 1812. Falsens økonomi begynte å bli vanskelig omkring 1811. Han tok opp et lån på 8000 rdl i 1813 hos Universitetet mot 1. prioritets pant i Vollebekk ekskl. Nordre Voll. Skjøtet for kjøpet av Nordre Voll ble tinglyst kort tid før Falsen forlot Vollebekk høsten 1814. Det førte til at samdrift med Nordre Voll ble utsatt og ikke kom i gang i Falsens tid. Omkring 1814 hadde Vollebekk fått god arrondering og utgjorde en av herredets største gårder med 1430 daa dyrket mark og skog. Eiendommen strakte seg fra Ås st. i øst til Gamle Mossevei i vest, avgrenset Søråsveien i sør og Drøbaksveien i nord.

Bygging av kontorbygning og hagekultur

Falsen ønsket å frigjøre hele hovedbygningen til privat bruk og måtte skaffe nye kontorlokaler. John Collett reiste et tilbygg på Flateby 1807–08 som kan ha fungert som inspirasjon.

Falsen bygde en ny og litt mindre to-etasjes kontorbygning øst for og parallelt med hovedbygningen ca 1810. Kontorbygningen raget trolig litt utover skråningen i hagen. Den ble omtalt i Universitetets beskrivelse fra 1833 som følger: «En mindre 2 etasjesbygning inneholdende 3 værelser og kjøkken, men 3 ovner er borttatt. Den anden har Bukier tatt med til Aker. Denne bygning står i forbindelse med en gang mellem bygningenes 2. etasjer. Benyttes nu av husmannen». Hoved- og kontorbygningen ble forbundet med en gangbro som førte fra svalgangen i 2. etg vinkelrett på kontorbygningen i 2. etg. Kontorbygningen hadde melkebod og drengestue i 1. etg. og 3 rom «på rekke og rad» for sorenskriveren og hans stab i 2. etg.

Både Horn og Falsen var kjent med tidens hagekultur, men deres familieliv og den korte tiden de bodde på Vollebekk, forklarer at det trolig var lavprioritert. Et Milekart

Gamle Vollebæk i Ås. Kart 1770-1861. Jorddelingsstudie. Johan Thunnes. 1930.

fra slutten av 1700-tallet viser signatur for en hage sydvest for tunet. Flere kilder hevder at Horn anla en hage omgitt av et risgjerde på Vollebekk. Hagen lå syd for hoved- og kontorbygningens gavler i en slak og solrik helling mot Drøbaksveien. Det er uklart når og hvem som plantet frukt- og bærhagen med 20 eple-, kirsebær- og morelltrær, rips- og stikkelsbær. Falsen dyrket poteter i hagen på Vollebekk og ga bort settepoteter.

Bare ett av mange almetrær plantet av Falsen 1810–12 vokser i UMB-parken i dag.

Han rev det gamle risgjerdet fra Horns tid og satte opp et nytt plankegjerde mot sydøst og plantet almetrær med 4–5 m avstand som avgrensing av hagen eller skjerm mot driftsbygninger og snarveien over Kjerringjordet. Thunæs oppgir at i 1940-årene vokste det fortsatt 5 trær ca 40 m syd for Falsenstøtta. I 2013 står bare 1 almetre igjen i parken.

Oppdyrking, driftstun og gårdsdrift på Vollebekk 1808-1814

Sommeren 1808 gikk Falsen i gang med med rydde åker og eng for å få jorda i god hevd. Han satte 2–3 mann med 6 hester i gang med ryddearbeidet. De brøyt opp mindre stein og brente og sprengte de største. I alt ble det kjørt bort nesten 1000 lass stein. Det meste ble brukt til grunnmurer, låvebruer og steingarder. Falsen ønsket å bygge et samlet gårdstun for drift av storgården i tunet på Vollebekk. Uthusa ble planlagt for en stor husdyrbesetning. Horn hadde bygd en låve i tunet på Vollebekk. Falsen bygde en ny stor låve under et tak med 3 låvebroer, 2 låvegolv, 3 lauer og 3 skikuer. Han bygde vognskjul for kjøretøy og sleder. Sorenskriverembetet, oppdyrking og gårdsdriften krevde et stort hestehold. Falsen bygde en ny stall med låve og plass til 6–8 hester. Det nye fjøset hadde plass til 25–30 storfe og ungdyr. Det ble bygd grisehus og sauefjøs for 30 sauer. 1. etg i kontorbygningen ble brukt til bryg-

Snarveien mot sør-øst lå langs Tårnbygningens vestsida og uthusa lå spredt i forsenkingen til høyre.

gerhus og drengestue. Nær hovedbygningen stod et lite 1etg stabbur trolig fra Horns tid som ble supplert med ett nytt 3 etasjes stabbur og kornloft. Kjone og smie fulgte trolig med kjøpet av Nordre Voll i 1811. Vollebekk hadde 4 husmannsplasser i 1808 som var redusert til 2 i 1814. Falsen restaurerte og bygde nye hus i husmannsplassene Burumhytta og Fleskebakke. Uthusa lå spredt i et langstrakt tun langs grensa mot øst med atkomst fra Kongeveien og snarveien over Kjerringjordet. Et eller flere uthus lengst sør i tunet lå over traseen for Drøbaksveien. Beskrivelse av uthusa på Vollebekk i 1833 bekreftet at den samlede bygningsmassen var i sterkt forfall etter bare 20–25 år. Falsen undervurderte trolig behovet for god drenering, fundamentering og tørre bygningsmaterialer som førte til store råteproblemer, setningskader og utglidning av bygninger seinere.

Falsen hadde trolig like stor kontorstab som Horn, men flere tjenestefolk og innleide håndverkere i 1808–14. Falsens familie, kontorstab og tjenestefolk talte minst 15–20 voksne personer som skulle bespises daglig og medførte stort behov for naturalier. Han trengte trolig noen år for å øke produksjonen av gras, høy og korn til dyra og bygge opp full husdyrbesetning på Vollebekk. Oppbygging av storgården med gårdkjøp, nye driftsbygninger, innkjøp av husdyr og lønn til tjenestefolk kostet Falsen mange penger. Gårdsdriften ga trolig beskjedne inntekter utover gårdens eget forbruk de få årene han drev Vollebekk. Falsen forpliktet seg til å levere ca 5 tønner korn til Universitetet årlig fra 1811 som aldri ble innfridd. Thunæs mener at Falsen ikke drev Nordre Voll selv, men leide eller forpaktet bort gården.

Innsats for nye samfunnsinstitusjoner

Falsen var en dyktig og kunnskapsrik embetsmann med rask og målrettet saksbehandling. Han var en god organisator og sterk pådriver som tok kontakt med kolleger om aktuelle saker og presset på for resultater av arbeidet. Han hadde stor arbeidskapasitet og var kjent for å utføre mer av skrivearbeidet sjøl enn vanlig. Falsen kastet seg med stor energi over viktige saker i tiden som stiftelse av Selskapet for Norges Vel i 1809. Follo Distriktsavdeling ble stiftet i juli 1811 med sorenskriver Falsen for Ås, prost Hørbye for Kråkstad og agent Gregers Stoltenberg for Vestby som direktører. Falsen var formann fra august 1811 til høsten 1814. Han kontaktet sogneprest Jens Aars i Enebakk og pastor Quist på Nesodden for hjelp til oppretting av lokale kornmagasiner for utdeling av korn til fattige og såkorn til bønder i uår. Falsen gjorde en stor innsats for å skaffe bidrag til oppretting og drift av Det kongelige universitet i Christiania i 1811. Han fikk mange bønder til å forplikte seg til å yte årlig bidrag av korn, primært bygg og havre. I ettertid førte det til opprør og protester blant bønder i Ås og andre bygder. Mange argumenterte med at de trodde det var engangsbidrag og ble løst fra sine forpliktelser. Uår, sult og kornmangel preget årene 1808–14. Falsen

skrev opprop til bøndene i Follo som fordømte håndsaging av tømmer spesielt i sommerhalvåret. Han oppfordret dem til å dyrke jorda og produsere mer mat. Falsen tok initiativ for å skape nye smånæringer innenfor håndverksfag som kunne gi arbeid og inntekter. Han kontaktet den dyktige klokkemakeren Bjørli som virket i Ås og Vestby og oppfordret ham til å starte industriell produksjon av klokker. Han ba Gregers Stoltenberg om hjelp til å finne interesserte personer for opplæring i produksjon av tresko. Follo var sterkt plaget av omvandrende ulveflokker. I 1812 kontaktet Falsen veimester Lars Ingier for hjelp til å bekjempe ulveplagen. Han oppfordret sine husmenn til å bryte opp ny jord og ga råd om bedre dyrkingsmetoder. På vegne av Distriktskommisjonen delte han ut premie til husmannen i Steinbråten for oppdyrking av 1 1/2 daa åker i 1812.

Familieliv og gjestfrihet på Vollebekk 1808–1814

Selv om sorenskrivergården hadde stått tom noen år, flyttet Falsen og hans første kone inn i en ny, stor og representativ bolig i 1808. De anskaffet et stort kjøretøy, likte godt å ri tok seg flott ut til hest. Mens hans første kone levde holdt de fortsatt god kontakt med slekt og venner i Christiania. Paret førte et gjestfritt hus på Vollebekk med punsjeboller, kortspill og annen underholdning. Enevold Falsen deltok i kortlag på Vollebekk høsten 1808. Sterkt deprimeret og overarbeidet begikk han selvmord ved drukning samme høst. Fritiden brukte Falsen til å følge utviklingen i Europa og selvstudier. Julen 1808 tilbrakte paret i sitt nye hjem på Vollebekk. De fikk besøk av Anna Birgittes søster Karen og hennes mann Jonathan Aars før de reiste videre til nyttårsfeiring på Flateby. I følge Julejournalen 27. desember «kl 51/2 ankom Lt. Aars og frue fra Wollebeck hvor alt ligeledes stod vel til». Falsen og hans første kone tok del i selskapslivet i Follo og fikk venner blant yngre embetsmenn, kjøpmenn og trelasthandlere som Otto Bull, (studiekamerat og første sogneprest i Frogn–Drøbak) Henry Parr, Gregers Stoltenberg og Lars Ingier. Sorenskrivergården lå nær Kongeveien og medførte stor gjestfrihet og forpliktelser for reisende slektninger, venner og kolleger. Kommandørkaptein H. G. Sneedorff forteller at da han kontrollerte Norges kornforsyning vinteren 1813–14, ofte besøkte «Falsen og hans elskverdige Hustru og av dem fikk den venligste Mottagelse». Falsen og hans familie hadde selskapelig omgang med kondisjonerte familier som Schøyens på Frogn hovedgård, Brochmann på Kirkerud, Gade på Kjølstad, Meyer på Torderud og sogneprest Carl Fredrik Lange.

Enkemann og nytt ekteskap i 1811

Parets første barn ble født i juli 1809, men døde kort tid etter fødselen. Sønnen Enevold Munch (1810–1880) ble født i oktober 1810. Anna Birgitte Munch døde 4–5

uker seinere. Det nyfødte barnet ble døpt og den 23 år gamle moren begravd samme dag i Ås kirke. En nær venn av familien fortalte at hennes død førte til så sterk sorgreaksjon at Falsen en tid ikke kunne bestyre embetet eller treffe andre mennesker. Falsen administrerte boet og skiftet etter Brede Plade Stoltenberg (1763–1808) i Drøbak høsten 1808. Han bygde opp en stor kjøpmanns- og trelastforretning løpet av 20 år, men ble slått konkurs da boet var oppgjort. Falsen fikk et godt inntrykk av den unge enken under skiftet. Brede Plade Stoltenberg var enkemann med 4 barn i alderen 4–12 år da han giftet seg for annen gang i 1804 med Elisabeth Severine Bøckmann (1782–1848). De fikk to barn sammen og hun ble trolig stemor 21 år gammel for Stoltenbergs barn fra hans første ekteskap. Stoltenberg eide et av de to store patrisierhusene ved torget i Drøbak. Elisabeth Bøckmann var datter av skipsfører Lars Johanssøn Bøckmann (1739–1782) og Marthe Abrahamsdatter Bøckmann (1745–1820) i Larvik. Faren tapte flere båter og døde før Elisabeth Bøckmann ble født. Enken satt igjen med stor barneflokk og mange ugifte døtre. Elisabeth Bøckmann måtte tidlig «ta ut» i finere tjeneste med en eldre søster. Under skiftet i 1808 ble Falsen kjent med Gregers Stoltenberg som var verge for brorens barn av første ekteskap. Nevøen Brede Plade Stoltenberg d.y. ble en velstående forretningsmann i Son. Elisabeth Stoltenberg flyttet trolig med sine barn og søster til en mindre bolig i Drøbak eller til sin eiendom Dyrløkke. Falsen solgte småbruket Dyrløkke til sin venn Henry Parr i 1818.

Falsens frierbrev til Madame Stoltenberg

«Idet jeg vover aa tilskrive Dem kjæreste Madame Stoltenberg disse linjer, har jeg den sikre overbevisning at De, under enhver omstændighed, blot anser det samme som udbrudet af mit hjertens inderste følelser. Hva jeg ved min kones død i fjor har tabt, er dem så bekjendt, at jeg ikke behøver at give Dem nogen fortælling om min stilling siden dette tidspunkt. Som embedsmand, som fader, især som den som har faaet smag på huslig lykke, kan jeg ikke leve uden at være forened med en kone, og ikke være lykkelig med en kone som jeg elsker.

Uden at ville fornærme nogen anden, saa er der, blant de fruentimmer som jeg kjender, ingen som jeg kunde ønske å forene min skjebne med, ingen som jeg tror kunde erstatte mit tab, uden Dem. Den høiest mulige agtelse, som jeg alltid har baa-ret, og alltid vil bære for Dem, maa være dem borgen for at alle mine følelser stedse skulle være Dem opoffrede, og dersom det står i det ene menneskets makt at gøre det andet lykkelig, så skal De blive det. Af min vens, capitaine Parr's yttringer har jeg grund til at haabe at jeg ikke er Dem aldeles likegyldig. Jeg vover derfor som redelig mand, at tilbyde Dem min haand og mit hjerte, og tør derhos forsikre Dem, at ligesom jeg, hvis jeg er lykkelig nok til at erholde deres samtykke, i Dem haaber jeg

at finde en venninde for meg selv, og en kjærlig moder for min søn, saaledes skal De ogsaa i meg finde en tro og hengiven ven, og Deres børn en omhyggelig fader. Jeg forbliver under alle omstændigheder Deres aldeles hengivne og opofrende ven.

C. M. Falsen»

Ekteskap med Elisabeth Stoltenberg

Chr. M. Falsen fridde pr brev og giftet seg annen gang 6. april 1811 med den jevnaldrende enken Elisabeth Stoltenberg f. Bøckmann (1882–1848). Hun brakte med seg barna Laurentius (1804–1876) og Ulrica (1806–1880) og sin eldre søster Anna Clarine (1772–1818) til Vollebekk. Hun var trolig vant til å forvalte en stor barneflokk, tjenerskap og husholdning. Elisabeth og Chr. M. Falsen fikk fire barn i rask rekkefølge på Vollebekk: Anna Birgitte (1812–1902), Conrad (1813–1836), Henrik Anton (1813–1866) og Georg Benjamin (1814–1876). De tre yngste barna Marte Johanne (1818–1886), Jonas Rein (1817–1861) og Elisabeth Christiane (1820–1870) ble født i Bergen. Elisabeth Stoltenberg ble ikke godt mottatt av familien Falsen som mente at han burde valgt en yngre og mer velstående kvinne. Falsens søster Haagine innrømmet seinere at hun hadde tatt feil og at «Lise var den rette for Kristian». Et tidlig portrett av henne viser en nett, feminin og vakker kvinne av middels høyde. Hun levde et liv i omsorg for andre og hadde sterk fysisk og psykisk helse. Hun var rolig og beskjeden med et meglende vesen og ble kalt for «familiens gode engel».

Seier på Eidsvoll og skjebnevalg på Vollebekk

Oppholdet på Eidsvoll ga trolig Falsen en utsettelse av avgjørelsen om familiens framtid, sorenskriverembetet og økonomiske problemer på Vollebekk. Da Falsen kom tilbake 18. mai, fødte hans kone deres fjerde barn og ennå en sønn. Til tross for gleden over at fødselen gikk bra og triumfen på Eidsvoll, var hjemkomsten en slags «blåmandag». Familien talte tilsammen 10 personer, herav fem sønner. Falsen visste at skolegang og studier for sønnene ville trekke store vekslers på hans privatøkonomi. Enkelte kilder hevder at arbeidet med utkastet og oppholdet på Eidsvoll fra 12. april til 18. mai kostet ham mange penger. Norges økonomi var svært vanskelig og våren 1814 kunne han ikke lenger håpe at situasjonen ville bedre seg raskt. Da Falsen gjorde opp status sommeren 1814 måtte han konkludere med at han ikke hadde ressurser til å forsørge familien, oppfylle sosiale forpliktelser og drive storgården Vollebekk. Han bestemte seg for å slutte som sorenskriver i Follo og selge Vollebekk. Falsen deltok på Statsrådets møte hos Christian Fredrik kalt Konvensjonen på Moss Jernverk 13. august hvor unionen med Sverige ble vedtatt. Samtiden hevdet at Falsen var så skuffet over tapet av Norges selvstendighet at han ønsket seg lengst vekk fra «svensk innflytelse».

I 1929 fant Wilhelm Keilhau søknaden i departementets annet arkiv. Falsen søkte Nordre Bergenshus Amtmannsembete i et brev datert 15. juli 1814, en måned før Konvensjonen på Moss fant sted.

I søknaden bekreftet han at det var hans økende familieforpliktelser og anstrengte økonomi som tvang han til å forlate Follo. Falsen ble utnevnt i stillingen 25. august 1814. Han røpet ikke hva salget og tapet av Vollebekk kostet ham personlig, med unntak av en blasert kommentar. «Uansett hvor kjær min Eiendom meg enn er, nu blir jeg snart en Bergenser».

Storgården Vollebekk selges samlet

Da Falsen ble utnevnt til amtmann i Bergen, måtte han straks forberede salget av sorenskrivergården Vollebekk. Det var dårlige tider og vanskelig å finne en kapitalsterk kjøper til den store eiendommen. Selger valgte ofte å dele opp eiendommen for å lette salget og sikre bedre pris. Falsen ønsket å redde Horns og sitt eget livsverk og prioriterte å selge Vollebekk samlet. Som tidligere ved gårdkjøp, vendte Falsen seg til sine rike venner og slektninger. Hans første kones stefar slottsfogd Poul Bukier døde i 1812. Hans sønn og Falsens venn grosserer Thomas Bukier hadde nylig mottatt en stor arv. Han ble interessert i storgården med dens muligheter og kjøpte Vollebekk samlet. Som sorenskriver planla og gjennomførte Falsen salget av Vollebekk på best mulig måte. Han reddet trolig sin ære og økonomi ved at Thomas Bukier kjøpte Vollebekk og at Universitetet beholdt pant i Vollebekk for lånet han opptok i 1813. I et brev til Wilhelm Christie høsten 1814 skriver Falsen at han var lenket til sengen av «en Helvedes Forkjølelse». Han var ikke kjent i Bergen og ba Christie om hjelp til å finne et enkelt losji eller leie av husrom for familien, helst med kost. Han planla å reise fra Vollebekk 20. september over fjellet med kone, de tre eldste barna, en tjenestejente, en gårdskar og et par hester. De fire yngste barna skulle komme etter til Bergen våren 1815 sammen med Anna Clarine. Salget av Vollebekk, avvikling av embetet og fraflytting fra sorenskrivergården tok tid og Falsen og hans familie forlot Follo 21. oktober 1814.

Thomas Bukier flyttet til Vollebekk med sin familie og fortsatte gårdsdriften noen år med samme idealistiske mål og ambisjoner som Falsen. Han nedla en stor innsats for å bedre jordbruksdriften, samle husdyrholdet i tunet på Vollebekk og gjennomføre samdrift med Nordre Voll. Bukier «slo for stort på» og fikk raskt økonomiske problemer bl.a. på grunn av Sølvs-katten. I løpet av få år var eiendommen pantsatt 4 ganger sin verdi. I 1823 ble Thomas Bukier ble slått konkurs og Vollebekk forfalt sterkt fram til eiendommen ble solgt til Universitetet ved tvangsauksjon i 1833.

Falsens karriere og helse 1815-1830

Fram til sommeren 1814 var Falsens liv preget av god helse, stor medgang og suksess. Oppbruddet fra Follo utgjorde et tydelig skille i Falsens liv. Han hadde brent sitt lys i begge ender i flere år. Det sterke presset utløst av bekymringer knyttet til embetet, økonomi og salg av Vollebekk, bidro trolig at han tappet seg selv for krefter. De slitsomme turene over fjellet i 1814 og 15 bidro til at Falsen fikk et kraftig angrep av giktfeber og hjerteproblemer og etter hvert invalidiserende sykdom. Falsen gjorde en solid og innsats både som embetsmann og politiker i Bergen og Christiania fram til 1827. Hans holdning til en rekke saker og utnevnelsen til generalprokurør i 1822 gjorde ham meget upopulær.

I tillegg utviklet han et stadig mer ustabil temperament og pinlige krangler og politiske konflikter satte ham i miskreditt hos bonde- og embetsmannsrepresentantene på Stortinget. Han var derfor «politisk en død mann» fra begynnelsen av 1820-årene. Han fikk et hardt slag i retten i 1828 og ble arbeidsufør for resten av livet. Chr. M. Falsen hadde dårlig økonomi og døde miskjent og bitter i sitt hjem i Lakkegata i Christiania i 13. januar 1830. Han ble gravlagt på Oslo kirkegård i Gamlebyen. Falsen ble ikke hedret med personlig relieff, byste eller skulptur før etter 2000. En bauta i normannisk stil utført etter tegning av arkitekt Wilhelm von Hanno ble reist på Vollebekk i 1864. Ved innvielsen av bautaen deltok Falsens tre eldste og gjenlevende sønner. Falsenstøtten ble tidlig et årlig samlingssted 17. mai til minne om Chr. M. Falsens innsats for Grunnloven på Vollebekk og Eidsvoll i 1814.

Hjemmet og kvinnefelleskap i Pilestredet 1830–1848

Elisabeth Falsen satt i meget vanskelige kår, eiendomsløs og med en liten pensjon og 7–8 uforsørkede barn og ungdommer. Huset i Lakkegata måtte selges sammen med de beste møblene og sølvtøyet. De tre eldste sønnene fikk ved hjelp av Falsens brødre friplasser av staten til utdanning og gjorde karriere i forsvaret og som embetsmenn. Elisabeth Falsen skapte et felles hjem i en leid leilighet i Pilestredet 16 for resten av familien som besto av den yngste sønnen, fire døtre og hennes søster kjøpmannsenken Inger. Kvinnene skaffet seg beskjedne inntekter ved utleie av husrom og søm av finere herreskjorter. Da Elisabeth Falsen døde 1848 ble hjemmet oppløst. Datteren Ulrica flyttet til Drøbak og søsteren Inger til Larvik. De eldre sønnene og datteren Anne Birgitte ble gift og etterlot seg mange etterkommere. Det hviler et tragisk skjær over de tre yngste og ugifte barnas liv. Datteren Elisabeth startet en privat pikeskole basert på kristne og humanetiske verdier sammen med søsteren Marthe som ble en forløper til senere Aars og Voss skole. Den begavede og mistilpassede sønnen Jonas Rein ble oppgitt av sine brødre og levde siste del av sitt liv på Christian August Minde.

Falsens barnebarn Marie Elisabeth Lange (1838–1925) har skrevet en gripende tidsskisse om livet i Pilestredet 16 basert på egne «Mindeblad».

Tap av verdifulle bygnings- og kulturminner

Chr. M. Falsen satset alt på å realisere drømmen om egen storgård som han måtte oppgi til slutt. I ettertid kan vi ane en rød tråd og symbolsk linje i at Vollebekk og Ås prestegård ble slått sammen i 1854 for etablering av den Den høiere Landbrugsskolen på Ås i 1859. Falsens ideer og ønsker om å fremme utvikling av norsk jordbruk ble ført videre på storgården Vollebekk som han brukte seks år av sitt liv på å gjennomføre. Kongeveien med sorenskrivergården på Vollebekk, Ås prestegård og Ås kirke var lokalisert i det tradisjonsrike kulturlandskapet nær urgården Ås og fungerte som sentrum i bygda før innføring av kommuneloven i 1837. De kulturhistoriske omkostningene var store og utgjør et uerstattelig tap for ettertiden. På mindre enn 10 år ble de tre eldste og mest verdifulle bygningsminnene i bygda fjernet eller ødelagt. Den gamle sorenskrivergården og kontorbygningen ble revet i 1861 og tunet på Vollebekk ryddet før 1864. Den gamle prestegårdsbygningen fra 1600-tallet brant ned i 1867 på grunn av uklok bruk av huset som arbeiderbolig. I 1865 overkjørte direktør Fredrik A. Dahl ved Den høiere Landbrugsskolen lokal motstand i bygda og presset fram vedtak om riving av den gamle middelalderkirken fra 1100-tallet.

Skriftlige kilder:

- A-magasinet 16. mai 2013. 199 ting du bør vite om Grunnloven før den fyller 200 neste år
- Butenschøn, Barthold A, (red). Fladebye Journalene. Andresen & Butenschøn 1994
- Collett, John Peter og Bård Frydenlund (red.) Christianias handelspatrisiat.
En elite i 1700-tallets Norge. Andresen & Butenschøn. 2008
- Collett, John Peter og Ernst Bjerke (red.) Vekst gjennom kunnskap.
Selskapet for Norges Vel 1809-1814. 2009
- Daae, Ludvig. Det gamle Christiania. 3. utg. J.W. Cappelens forlag 1924
- Dahl, N. A. Aas herred. Bidrag til en Østlandsbygds historie 1916
- Dunker. Conradine B. Gamle Dage. Erindringer og tidsbilleder. 1909.
Optrykk Ars forlag 1985
- Frogn historielag. Gretha Christiansen.
Chr. M. Falsens friebrev til Madame Stoltenberg
- Frøyset, Helge. Bygdebok for Eidsberg og Mysen. Gårdshistorie. Bind II. 1986
- Holden, Finn. Byløkker i Oslo. Andresen & Butenschøn 2007
- Klokk, Olav. Falsen-støtten på Landbrukshøgskolen. Nationen 8. juni 1954
- Lange, Bernt C. St. Halvard. Organ for selskapet for Oslo Byes vel.
1. hefte 45. årgang Oslo 1967. Pilestredet 16 og Chr. M. Falsens enke
- Mykland, Knut, Torkel Opsahl, Guttorm Hansen. Norges Grunnlov i 175 år. 1989
- Norges Landbrukshøgskole 1859-1959. (Jubileumsskrift) NLH 1959.
- Schnitler, Carl W. Norske Haver i gammel og ny tid. 1916
- Thunæs, Johan. Gamle Vollebæk i Ås. En jorddelingsstudie.
Særtrykk av meldinger fra NLH 1930
- Vik, Trygve. Falsen og Vollebekk. Akershus Amtstidende 27. april 1964
- Vik, Trygve. Ås bygdebok. Gårdshistorie I. Ås kommune 1971
- Vik, Trygve. Ås bygdebok. Bygdehistorie I. Inntil 1850. Ås kommune 1978
- Østvedt, Einar. Christian Magnus Falsen. Linjen i hans politikk. Aschehoug & Co. 1945

Follo i 1814 – hva skjedde?

Av Elin Aas, Guri Vallevik Håbjørg og Bjørn Egil Jensen

Til riksforsamlingen på Eidsvoll så vel som til senere storting, foregikk valget av de folkevalgte representanter ved indirekte valg. De enkelte prestegjeld valgte under ledelse av presten sine valgmenn, som sammen med amtets øvrige valgmenn kom sammen og valgte amtets representanter.

Til riksforsamlingene på Eidsvoll i 1814 skulle det velges tre representanter fra Akershus, hvorav en fra bondestanden. De fire prestegjeldene i Follo (Ås, Kråkstad, Vestby og Nesodden) valgte sine valgmenn under gudstjenesten 25. februar 1814. Hvem ble valgt, hva skjedde i Follo i 1814, og hva var Follo's bidrag til grunnloven av 17. mai 1814?

Innledning

1814 ble et svært dramatisk år for Norge, styrt av begivenhetene i Europa. Napoleonstiden gikk mot slutten, da Napoleon led sitt avgjørende nederlag i slaget ved Leipzig i oktober 1813. Stormaktene Russland, Storbritannia og Preussen besluttet under fredsforhandlingene i Kiel januar 1814 at Sverige skal få Norge som belønning for sin innsats i krigen mot Napoleon. Det dansk-norske dobbeltmonarkiet var oppløst etter 434 år, enevoldskongen Kong Fredrik 6. avstår Norge uten å våge kamp og uten å spørre nordmennene.

Denne nyheten ble svært dårlig mottatt i Norge og ansett unnfalende og lite ærefull. At kongen overga sine tro undersåtter i Norge til erkefienden Sverige ble ansett som et stort svik. Nå starter en prosess mot et selvstendig Norge.

Arveprins Christian Fredrik som er norsk stattholder står frem som en leder. I protest mot avståelsen startet han en reisning som snart skulle vokse til en norsk folkebevegelse. Han vil gå imot Kielfreden, erklære Norge som et fritt og selvstendig land, og innsette seg selv som en eneveldig konge begrunnet i arveretten. Men før dette kan settes i verk søkes det råd fra en videre krets av fremtredende menn for å si-

kre støtte. Og 16. februar holdes et stormannsmøte (notabenemøte) på Eidsvoll Verk med 21 høytstående og fortrolige personer.

Møtet uttalte seg mot prinsens arverett, at valget av konge burde skje med basis i en fri forfatning. En konge skulle være folkevalgt. Christian Fredrik bøyer seg for folkeviljen, og aksepterer dette.

Selvstendighetsarbeidet fortsetter, og etter møtet informerer Christian Fredrik det norske folk om at Prinsen tar makten med tittel av regent som skulle styre landet inntil en folkevalgt forsamling hadde møtt for å gi landet en konstitusjon og velge en konge. Denne forsamlingen skulle tre sammen på Eidsvoll 10. april.

Det rapporteres om store gledesener så snart dette blir kjent.

Den 19. februar gikk det ut rundskriv til biskoper, stiftamtmenn og militære sjefer med praktisk informasjon om valgene til den grunnlovgivende forsamling. På en ekstraordinær bededag – 25. februar eller en senere dag, alt etter hvor raskt ordren kunne nå ut – skulle hvert prestegjeld først avlegge ed på å forsvare Norges selvstendighet, og deretter peke ut valgmenn som i sin tur skulle velge representanter til den kommende riksforsamling på Eidsvoll.

Ære den som æres bør

Under arbeidet med denne artikkel er det en ting som overrasker; hvor viktig Christian Fredrik var for begivenhetene i Norge i 1814, og hvor lite han er hedret for sin innsats. Christian Fredrik var vår første folkevalgte konge, og uten hans innsats ville vi ikke neppe fått grunnlovsverket og heller ikke noen 17. mai.

Norge har hedret Christian Fredrik kun med å oppkalle en plass og vei i Oslo etter ham. I 1995 avduket HM Kong Harald V en statue av prins Christian Fredrik Norges konge foran Konventiongården i Moss. Men mye av skjevheten vil bli rettet opp ved Grunnlovjubileet i 2014 da det foran Stortinget er planlagt et monument til heder for det selvstendige Norges første og folkevalgte konge.

Valg av valgmenn i Follo

Så opprant dagen for valg av valgmenn – 25. februar: Etter salmesang, bønner og en kort og oppflammende tale av presten samt opplesing av regentens kunngjøring gikk forsamlingen til selve den politiske handlingen. Den kan deles i tre: Edsavleggelsen, valget og oppsetting av fullmakt.

Eden foregikk ved at presten stilte spørsmålet: *«Sværge I at hævde Norges Sælvstendighed, og at vove Liv og Blod for det elskede Fædreneland?»* De fremmøtte skulle da svare i kor med løftede fingre: *«Det sværger vi, saasandt hjælp os Gud og hans hellige Ord!»*. I tillegg måtte *«de tilstedeværende Øvrighedspersoner og Embedsmænd, samt 12 af Menighedens agtværdigste Mænd»* også bekrefte eden skriftlig.

*Christian Fredrik, Norges konge
fra 17. mai til 10. oktober 1814,
på sokkel foran
Konventiongården i Moss.*

De fire prestegjeldene i Follo (Ås, Kråkstad, Vestby og Nesodden) skulle nå velge sine to valgmenn hver. I hvert prestegjeld skulle en av valgmennene være bonde, fra hvert amt skulle en representant være bonde.

Valg av valgmenn i Nesodden prestegjeld (Nesodden og Oppegård var felles prestegjeld)

Gudstjenesten fredag 25. februar ble holdt i Nesodden kirke hvor menigheten valgte bonde Jacob Jacobsen Ormerud og sognepræst Paul Qvist. Etter gudstjenesten ble følgende fullmakt (adresse) utarbeidet og undertegnet. En fullmakt som senere skulle overleveres regenten.

Til Norges Høye Regent Prinds Christian Frederik!

Vi beundre og tilbede det alvise Forsyns Veye; som da Frederik den Eyegode af høyeste Menneske-Kiærlighed bevæget overgav Norges Rige til Sverrigs Krone, saaledes styrede det, at paa samme Tiid blant disse elskede Klipper skulle findes en Mand af samme Æt, der viis og kiek var den eneste som kunde opfylde vort fælleds Ønske om Frihed og Selvstændighed. – Saa staae da ved vor Fædrenelands-Kiærlighed styret og understøttet af Din Viisdom og Mod Norges Rige som Granit-Klippen i brusende Hav urokket af voldsomme Bølger, der matte styrte tilbage. – Men naar nu Stormen stilles, Høye Norges Regent Prinds Christian Frederik! da forvente vi alle Din Høysalige Farbroders Kong C. 7des Fredens Mættelsens og Velstands lykkelige Dage; dem ingen af os kan mindes uden hellige Taknemmeligheds Følelser. Medens da Landenes Erobrere erholde Folke Slægters Beundring og Forbandelser, da skal Du have et fortsat velsignende og taknemmeligt Minde udi vore og vore Efterkommeres Hierter! -

*Gud saa sant velsigne det Norske Folk og dets Høye Regent
Prinds Christian Frederik!*

Efter høye Befaling af Februarj Aar 1814, have vi valgt og herved befuldmægtige paa vore Vegne at møde og stemme ved den berammede Forsamling af Nationens udvalgte Mænd. —

1. Af Bonde-Standen Jacob Jacobsen Ormerud.

2. Vor nu værende Sognepræst Paul Qvist.

Nesodden prestegard d 25de Februarj Aar 1814.

*Paa egne og samtlige Næsodden Beboeres Vegne underdanigst undertegnede
C. Granerud. J. Christiansen Granerud. J. Jespersen Kollebond. C. Røer.
Ole Schoklefeld. Peder Svestad. Ole Ingebretsen Grønmo. Baltzer Hasle.
A. Field. H. Grøstad. Edmd. Røer. P. Røer.*

Bonde Jacob Jacobsen Ormerud: 24. august 1801 går Ormerudgården under auk-sjonshammeren, og det er Jacob Jacobsen som får tilslaget for 2.122 spesidaler. Den nye eier kaller seg Jacob Jacobsen Ormerud.

Jacob Jacobsen overdrar plassen Høiaas beliggende ved Den Fredrikshaldske Kongevei ved kontrakt oppsatt 20. oktober 1820 til Christen Wilhelmsen.

Jacob Jacobsen Ormerud eier og driver gården i 25 år frem til 1826, da han selger den til Christian Lund for 1800 spesidaler, hvorav 800 kontant og 1.000 spesidaler i panteobligasjon. Jacob Jacobsen Ormerud blir boende på Øvre Ormerud til sin død i 1841, 70 år gammel.

Det er i dag intet igjen av Ormerudgårdene, området er nå bebygd med hus og kjøpesentre. Nedre Ormerud lå nederst i Prinsdalen like syd for kommunegrensen mellom Oppegård og Oslo. Gården Øvre Ormerud ligger der hvor Tårnåsen senteret ligger i dag.

Men Ormerudgården er symbolisert i kommunevåpenet til Oppegård kommune som en av de 17 middelaldergårdene. På plassen Høiaas finnes i dag ”Høyås bo- og rehabiliteringssenter”, et sykehjem drevet av Oppegård kommune.

Sogneprest Paul Qvist var dansk, født i 1766 i Schevigen prestegjeld på Sjælland hvor faren var sogneprest. I 1792 ble han teologisk kandidat og tre år senere kalt til prest for det danske etablissement i Guinea i Vest-Afrika. Skipet som han seilte med, kom ut i sterk storm i Nordsjøen og måtte søke nødhavn i Norge. Han var da så medtatt at han søkte om å bli fritatt fra å overta sitt embete i Afrika. Dette ble innvilget, og han bega seg til København for å sølleitere. Han ble i 1798 sogneprest til Kistrand i Vest-Finnmark, giftet seg med Martha Poulina Coucheron (datter av justisråd, tollinspektør Anton Coucheron i Langesund). I dette embete led han meget av mangel på inntekter og annet. Med sin familie begav han seg i 1805 til København for å søke noe bedre, og i 1806 ble han utnevnt til sogneprest på Nesodden. Her døde han 13. august 1814 og ble begravd på Oppegård kirkegård fordi enken skulle flytte til Grønmo, Nesodden-prestens enkesete like ved Oppegård kirke. Enken satt igjen med 4 uforsørgede barn i ytterst trange kår. Her bodde hun lenge, men på sine eldre dager flyttet hun til Kristiania. Hun døde 2. mars 1854 og ble begravd ved sin manns side på Oppegård kirkegård.

Selv om Oppegård kirke er en svært gammel kirke er jernkorset på graven til sogneprest Poul Qvist det eldste gravmæle som finnes i dag. Korset står nå på lager for restaurering.

Valg av valgmenn i Ås prestegjeld (Ås og Frogn var felles prestegjeld)

Den 25. februar ble gudstjeneste holdt i Ås Hovedkirke og for første gang skulle

Sogneprest Poul Qvists gravmæle fra 1814 på Opegård kirkegård, et dobbeltstøpt jernkors over sogneprest Paul Quist som døde i i 1814 – og hans kone Martha Pauline, død 1854. Gravkorset har som symbol øverst oppe en puppe og en sommerfugl.

folk gå til valg. Fra Ås ble bonde Baltser Hansen Holstad (Baltzer Hoelstad) valgt, og som andre valgmenn ble sorenskriver Christian Magnus Falsen valgt. De to fikk med en fullmakt (adresse) fra Ås til valgmennsforsamlingen, eventuelt også til Riksforsamlingen om det skulle bli aktuelt.

Til Norges Regent Hans Kongelige Høyhed Prinds Christian Frederik.

Vi undertegnede Embedsmænd, Jorddrotter og Brugseyere af Aas Præstegjeld, Folloug Fogderie, Aggershuus Amt, kjendes herved, og paa egne og Menighedens Vegne, Vitterlig gjøre: at vi, forsamlede udi Aas Hovedsogns Kirke Fredagen den 25de Februarii 1814, etter afholdt Gudstjeneste, og efter at have svoret vort Fædreneland, det gamle Norge en hellig Eed, have, paa Grund af Deres Kongelige Høyheds aabne brev af 19de denne Maaned, og Deres Skrivelse til Biskoppen, ved de fleste Stemmer udnævnt:

*Sorenskriver Falsen, og
Bonden Baltzer Hoelstad*

til, for dette Sogn at møde og stemme ved den berammede Forsamling af Nationens Mænd paa Eidsvold den 10de April førstkommende.

Hvad disse eller de Mænd, som af dem Amtsvis udnævnes, paa denne almindelige Forsamling, i Foreening med de øvrige, vedtage og bestemme med Hensyn til Landets tilkommende Regjeringsform, skal af os uvægerligen vedtages og efterkommes.

Det er Trang for vore Hjerter, ved denne Leylighed, med den dybeste Taknemmelighed, at erkjende den tillidsfulde Hengivenhed, Deres Kongelige Høyhed, vor høymodige Regent, viser Nationen, ved, paa en for Dem og Den saa hædrende Maade, at overlade Bestemmelsen af dens Fremtids Skjebne til dens fritvalgte Repræsentanter. Vi nære det tillidsfulde Haab, at dlette Skridt, i det samme sikkrer Nationen et frit og ædelt Folks hellige og uforkrænkelige Rettigheder, tillige vil give Deres Kongelige Høyhed det meest overtjdende Beviis, saavel paa Dens Hengivenhed for Deres Person, som Dens Agtelse for Deres udmærkede Egenskaber.

Dets til Bekræftelse, have vi underskrevet denne Act
Aas Hovesikirke den 25de Februarii 1814.

Lange, C. M. Falsen, O. Bull, J. Brochmann, Abhm. Samuelson
Sognepræst. Sorenskriver. res. Capellan. Premier Lieutenant. Lods Oldermænd

Lønseth, Johan M. Burchardt, J. Nordbye
Toldbetient og Sections Chef. Sections Chef. Sections Chef

N. W. Heiss, Sven Hansen, Andreas Bugge,
Borger og Indvaaner i Borger og indvaaner i Borger og Indvaaner i
Drøbach. Drøbach. Drøbach.

N. Askim, Svend Haver, A. Aschehoug, S. Grydeland, P. Ruustad H. Altenborg,
Bonde. bonde. Bonde. Bonde. Bonde. Bonde.

Sven Dyster, Hans Kroer, Hans Moer B. Burum, Asmun Børsum, Lars Qvæstad
Bonde. Bonde. Bonde. bonde. Bonde. Bonde.

Det finnes få eller ingen portretter av de personene som er nevnt her. Å få malt et portrett var kostbart. Et sjeldent unntak er bildet på neste side av bonde Svend Haver og hans kone Anne Marie som arvet gården Søndre Haver i Frogn i 1789.

Bonde Svend Haver og hans kone Anne Marie, sannsynligvis malt like etter deres bryllup i 1782. (Foto: Liv Jorunn Brustad ved Follo Museum).

Bonde Baltser Hansen Hoelstad (Baltzer Hoelstad) ble født på gården Holstad nedre i 1749, som sønn av Siri (1721-1803) og Hans Åsmundsen Hoelstad (død ca. 1777). Baltser blir født i en barneflokk på 8. Familien er velstående, som eier av en av de største gårdene i Ås.

Baltser gifter seg i 1777 med Marie (1754–1819), datter av Tomas Olsen Roås i Ski, nå enke etter Hans Åsmundsen Støkken Østre som døde sommeren 1776. Han etterlot seg et veldig bo, på nærmere 3500 rdl. Han hadde 4 søsken i live, og han hadde lovt dem 200 rdl. hver, dersom ikke det barn Maria gikk med ville «forhindre» det. Marie bekreftet at hun gjerne ville gi dem disse 800 rdl. dersom hun fikk beholde boet. Utpå høsten fikk hun en datter, og 4. januar 1777 gifter hun seg med kvartermester Baltser Hansen Holstad i selve huset på Støkken Østre etter konge-

lig tillatelse. I det år som kom, ble Hans Støkkens brødre og svogere harme fordi de ble snytt for 800 rdl., og stevnet både Baltser og Maria. De antydte at Hans slett ikke var far til barnet. Så ble det kontra-stevning for nærgående tale. I 1778 ble det inngått forlik – «for å forekomme pengespille og sinns uro». Men vesle Helene som gjennom sin fødsel hadde snytt dem for 800 rdl, må være død tidlig. I 1783 flytter familien til Torderud og selger Støkken Østre i 1784. Baltser Hansen kjøpte gården Torderud ved auksjon i 1782 for 1842 rdl, men flytter fra Torderud i 1796. Baltser kjøpte farsgården Hoelstad nedre i 1793, og familien flyttet dit. Baltser Hansen selger Torderud i 1796.

Samme år som han kjøpte farsgården Hoelstad nedre i 1793 kjøpte Baltser også Hoelstad øvre, på dødsboauksjon. Men denne delen solgte han igjen i 1798 til sin eldste sønn Hans Baltersen. I 1816 solgte Baltser Hansen Hoelstad nede til svigersønnen Svend Grydeland som er gift med hans datter Abigal. Marie døde i 1819, Baltser i 1823.

Marie og Baltser Hansen fikk 9 barn, men kun de 3 eldste vokste opp.

Hoelstad gård har vært i familiens eie gjennom generasjoner, siden 1668 har Hoelstad gård vært i samme slekten og som den fortsatt er. Gården har alltid ligget ved et trafikk-knutepunkt. I dag er trafikken på E18 økende, i tidligere tider var gårdstunet et sentralt møtepunkt hvor bygdeveien delte seg. Sør til Ås, vestover til Nordby over Sneis, og nordover mot Ski.

Hoelstad gård malt i 1873, sett fra dagens E18. Driftsbygningene er fortsatt som de var i 1814.

Christian Magnus Falsen (1782–1830) ble født i Christiania, som sønn av juristen Envold de Falsen og Anna Henrike Petronelle Mathiesen.

Christian Magnus Falsen kom fra en familie av embetsmenn og jurister, og han ble også nært tilknyttet det dansk-norske embetsverket etter jusstudier og karriere i København. I 1808 ble han sorenskriver i Follo hvorpå han kjøper gården Vollebekk i Ås, og bosetter seg der. Nå følger seks år ”fylt av en urolig og energisk virketrang, og det var et fantastisk driv over ham” som beskrevet i tidligere artikler av Follominne. Med ild og glød ekspanderer han Vollebekk til en storgård, han kjøper mer jord og setter i gang betydelige byggearbeider. Målet var å drive den 1.430 dekar gården på en mønstergyldig måte. En stor hovedbygning blir bygd like ved kongeveien der den skal stige oppover mot Ås kirke. Og det var her utkastet til Norges grunnlov ble skrevet.

Da Follo distriktsselskap av Selskapet for Norges Vel ble stiftet i 1811 gikk Falsen med liv og sjel inn for dets ideer. Nå skulle det samles inn penger til et eget universitet i Norge og næringslivet i Follo skulle moderniseres. Jens Hørby og Gregers Stoltenberg (se avsnittene om Kråkstad og Vestby) var med i ledelsen av selskapet, mens han tordnet mot sogneprest Qvist på Nesodden, som ikke har lagt to pinner i kors for å støtte innsamlingen.

I 1810 blir Falsen enkemann, da hans kone Anna Birgitta dør rett etter at sønnen Enevold Falsen er født. Det oppstår varme følelser mellom enkemann Falsen og enkefrue Stoltenberg som ble enke i 1808 etter kjøpmann Brede Plade Stoltenberg (se også avsnittet om Vestby). I april 1811 giftet de seg i Drøbak kirke.

I 1814 starter Falsen sin politiske karriere, en karriere som tilhører Norgeshistorien, og ikke kun Follos historie. Og slik var starten:

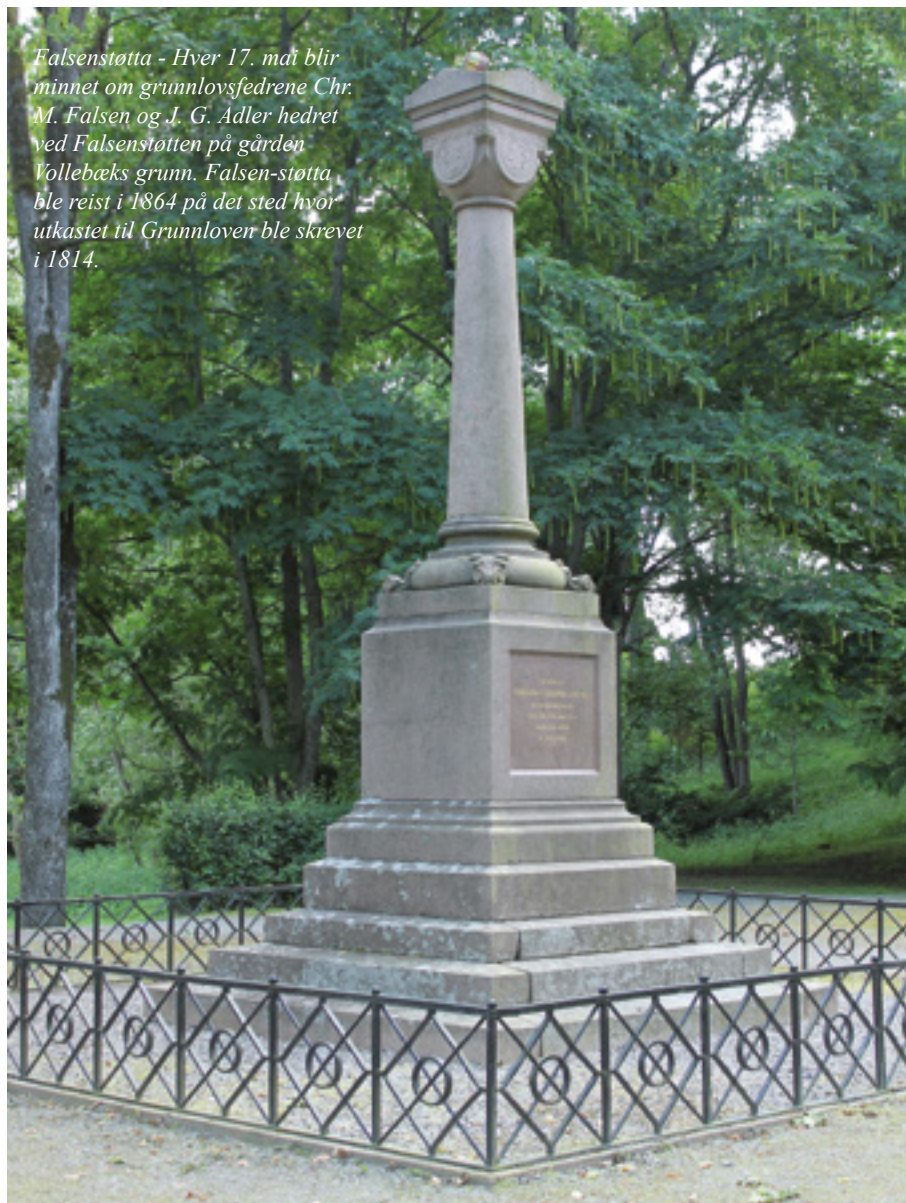
Straks innholdet i Kielfreden var blitt kjent i månedsskiftet januar/februar 1814, varte det ikke lenge før folkemeningen samlet seg om kravet om en fri forfatning inspirert av frihetsideene mottatt fra Frankrike og USA. Til erstatning for en enevoldskonge som besluttet alt.

Falsen gikk i gang med å lage utkast til en norsk grunnlov i begynnelsen av februar, fikk under dette hjelp av sin danske barndomsvenn lektor Johan Gunder Adler. Grunnlovskkastet var inspirert av den franske grunnloven fra 1791 og den amerikanske uavhengighetserklæringen av 1776, og allerede 14. februar var forslaget i hovedtrekk ferdig. Og i et møte på Vollebekk ble det lagt frem for en rekke fremstående menn, blant dem Peder Anker og Georg Sverdrup som begge skulle spille en avgjørende rolle i den videre prosess mot Eidsvoll. Deler av grunnloven som ble undertegnet på Eidsvoll 17. mai 1814 er tydelig inspirert av det grunnlovskkastet som han og lektor Adler utformet

August 1814 ble Falsen tilkalt ved rådslagningene i Moss hvor Christian Fredrik besluttet våpenstillstand fremfor fortsatt krig mot Sverige. Falsen talte for fortsatt kamp,

og meget skuffet over resultatet ønsker han å komme så langt bort som mulig. Han søker stilling som amtmann i Nordre Bergenhus amt og utnevnes til stillingen allerede 28. august. Sitt nye embete tiltrer han 21. oktober. Hans periode i Follo er forbi.

Falsenstøtta - Hver 17. mai blir minnet om grunnlovsfedrene Chr. M. Falsen og J. G. Adler hedret ved Falsenstøtten på gården Vollebæks grunn. Falsen-støtta ble reist i 1864 på det sted hvor utkastet til Grunnloven ble skrevet i 1814.

Den første ordfører i Ås – Hans Haslum – var også Eidsvollmann.

Hans Haslum (Hans Johnsen Haslum) (1789–1875) var gårdbruker, sersjant, medlem av Riksforsamlingene på Eidsvoll i 1814 og senere ordfører.

Haslum vokste opp på en gård i Bærum. Haslum valgte en militær karriere og var først i dragonkompaniet, senere i Artillerikorpsset, hvor han ble valgt som representant til Riksforsamlingen på Eidsvoll. Haslum fortsatte i det militære til 1816, da han giftet seg og overtok konas gård Nordre Ås i Ås. Han drev gården godt og fikk en fremtredende stilling i bygda; han var blant annet post-åpner og dessuten fungerende lensmann 1821–23, og han var bygdas første ordfører 1838–41. Haslum solgte Nordre Ås 1841 og kjøpte Opsal i Ski, men den beholdt han bare til 1843, da han flyttet til sønnen på Prinsdal i Aker. Etter at staten overtok Eidsvollsbygningen i 1851 fikk han stilling som oppsynsmann og innehadde den til sin død. Hans Haslum er tippoldefar til Jonas Gahr Støre.

Valg av valgmenn i Kråkstad prestegjeld (Kråkstad og Ski var felles prestegjeld)

Gudstjenesten fredag 25. februar ble holdt i Kråkstad kirke hvor menigheten valgte Prost Hørbye og bonde Ole Hansen Dahl. Etter gudstjenesten ble følgende fullmakt (adresse) utarbeidet og undertegnet. En fullmakt som senere skulle overleveres regenten.

Til Norges Regent, Hans Kongelige Høyhed Prinds Christian Frederik!

Vi undertegnede Embedsmænd, Jorddrotter og Brugseyere af Krogstad Præstegjeld Folloug Fogderie, Aggershuus Amt, kiendes herved og paa egne og Menighedens Vegne Vitterlig gjøre: at vi, forsamlede udi Krogstad Hovedsogns Kirke Fredagen den 25de Februarii 1814, efter afholdt Gudstjeneste, og efter at have svoret vort Fødeland, det gamle Norge en hellig Eed; have paa Grund af Deres Kongelige Høyheds aabne Brev af 19de dennes og Deres Skrivelse til Biskoppen, ved de fleste Stemmer udvalgt:

Provst Hørbye, og

Bonden Ole Hansen Dahl,

til for dette Sogn at møde og stemme ved den berammede Forsamling af Nationens Mænd paa Eidsvold den 10de April førstkommende.

Hvad disse, eller de Mænd, som af dem Amtsvis udnævnes, paa denne almindelige Forsamling i Forening med de øvrige vedtage og bestemme med Hensyn til Landets

tilkommende Regjeringsform, skal af os uvægerligen vedtages og efterkommes.

Dets til Bekreftelse have vi underskrevet denne Act.

Krogstad Hovedkirke, den 25de Februarii 1814.

J. Hørbye,

Provst og Sognepræst.

M. Hansen. Svend Finstad, I. Pedersen. Webjørn Waal. Jens Opsand.

Svend Asper. Peder Berger. Anders Aaraas. Hans Olsen.

Ole Hansen. Hans Tomter. Jens Hougen. Otter Langhuus.

Prost Jens Hørbye d.y. - «Var utvilsomt den betydeligste prest Kråkstad har hatt, og hans virke falt i en meget vanskelig tid i vår historie». Dette er hans ettermæle etter 46 år som Kråkstads sjelesørger, 5 år som kapellan og 41 år som sogneprest.

Han ble født 4.5.1757 på Rødenes Prestegård i Østfold, hvor hans far, Jens d.e., var sogneprest. I 1773 ble Jens d.e. sogneprest i Kråkstad, og de flyttet inn i den delvis uferdige prestegården - som var gjenreist etter brannen i 1771. (Det er den samme prestegården som står der i dag.)

Faren var streng og lærd, og han underviste selv sin sønn, Jens d.y., frem til student- og anneneksamen, da han synes han for ung til å dra til København. Han måtte dog dit for å avlegge eksamen ved Det kongelige universitet. Der sies det at professoren bl.a. ble forbløffet over kandidatens latinkunnskaper.

I 1783 resignerte faren fra stillingen som sogneprest og overlot kallet til sin sønn, Jens d.y., som da hadde vært kapellan hos ham i 5 år. Menigheten ønsket ham til stillingen og han måtte selv dra til København for tale sin sak. Han ble utnevnt. Betingelsene fra faren var at han skulle underholde hele familien, som bestod av foreldrene, 5 tanter og 3 søstre! Store bidrag fra menigheten gjorde at han klarte utfordringen. Han ble raskt en meget anerkjent prest, og ble allerede i 1798 valgt til prost. Bispevisitaser forteller om en meget dyktig prest, som preket og katekiserte til «megen oppbyggelse», og ungdommen syntes opplyst! Hørbye arbeidet meget for skolen, han så viktigheten av gode skoleholdere og arbeidet for å få de beste til Kråkstad. Også konfirmasjonsforberedelser krevde meget av ham.

En prests arbeid var i den tiden meget omfattende. Han var f.eks. en selvskreven leder for fattigkommisjonen, med rett til å utligne fattigskatten. Nytt den gang var at hvert distrikt skulle sørge for sine fattige, sette dem bort i legd, sørge for inntekter til deres underhold, og sørge for innkjøp og fordeling av matkorn og såkorn i uårene. Hørbye sørget bl.a. for å søke Kongen i de harde årene etter 1780. I 1782 fikk de 100 daler, vesentlig til fordeling av såkorn til husmennene. Året etter kom en gave på 27,5 tonn havre fra Kongen. I 1804 fikk Hørbye innkjøpt lokale til kornmagasin for bygda (det gamle kanonhuset ved Ski kirke).

Da Selskapet for Norges Vel ble stiftet i 1809, ble Hørbye nestleder for underavdelingen i Follo. C.M. Falsen var leder. Deres viktigste oppgave var å skaffe penger til et eget universitet i Norge.

Jens Hørbye d.y. giftet seg i 1784 med jomfru Christiane Johanne Green. De fikk 4 barn. Han døde 11.januar 1825 og er gravlagt på Kråkstad kirkegård.

Bonde Ole Hansen Dahl (også kalt Ole Hansen Haga) ble født på Haga gård (straks nord for Kråkstad stasjon) i 1755, som sønn av Hans Olsen Haga og Berte Olsdatter. Faren eide også to Midtsem-gårder (nabogårder), og døde i 1765 som en meget holden mann. Enken beholdt gården til 1788, da hun solgte den til sønnen, Ole Hansen. Ole var gift 3 ganger. Først, i 1777 med enke Helene Marie Olsdatter Tomter, datter av kirkeeier Ole Nordby på Tomter og enke etter Hans Jaer. Ole fikk med henne både gården Tomter og ble eier av kirkene i Kråkstad og Ski.

Kråkstad kirke fotografert i 1917, og hvor Prost Jens Hørbye d.y. ligger begravet. Minnesmerket (gravplaten) etter ham ligger straks til venstre for inngangen.

Ole giftet seg annen gang i 1787 med jomfru Ager Fredriksdatter Kraft på Løken søndre. Med henne fikk han 3 barn, Christiane, Holm og Hans. Ager døde da den minste ble født i 1799. Ole giftet seg 3. gang i 1800 med enke Anne Marie Christophersdatter – det var også hennes 3. ekteskap. I 1805 kjøpte Ole gården Dal i Ski annexsogn og flyttet dit, og kalles derfor Ole Hansen Dahl. Han eide også gården Rud i Kråkstad. Ole Hansen overlot eiendomsretten til Kråkstad kirke til slektningen, Sven Syversen Midtsem – som eide kirken ved den store kirkebrannen i 1801- men beholdt selv Ski kirke da han flyttet til Dal gård. Ski kirke ble i hans og senere, sønnen Holms, eie til 1854. Da er det Kråkstad herred som overtar kirken.

Ole Hansen var en svært aktiv mann i Kråkstad hele sitt liv. Foruten å bli valgmann til riksforsamlingen i 1814, ble han også valgmann til det overordentlige Storting i 1815. Samme år var han med i en stor aksjon mot «ungdommens lettsind, fyll og ryggesløse levnet». De fleste bønder i sognet ble med i en tinglyst overenskomst. (Det kan også bemerkes at Ole Hansen Dahl og prost Jens Hørbye var de to største skatteyderne i Kråkstad).

I 1821 døde Ole Hansen Dahl på Dal gård i Ski. Etter eget ønske ble han begravet på Kråkstad kirkegård.

Valg av valgmann i Vestby prestegjeld

Gudstjenesten fredag 25. februar ble holdt i Vestby kirke hvor menigheten valgte agent Gregers Stoltenberg og bonde Casper Rudstad. Etter gudstjenesten ble følgende fullmakt (adresse) utarbeidet og undertegnet. En fullmakt som senere skulle overleveres regenten.

Giennemtrængte af den meest levende Erkiendtligned for den hædrende Tiltroe Deres Kongelige Høihed har værdiget den Norske Nation ved at overlade Bestemmelsen af dens Fremtids Skiebne. Dens frit valgte Representantre, have vi undertegnede Embedsmænd Jorddrotter og Brugs-Ejere i Westbye Præstegjeld Folloug Fogderie Aggershuus Amt, ved det høytidelige Møde i Hoved-Kirken Fredagen den 25de February 1814, paa Grund af Deres Kongelige Høyheds aabne Brev af 19de denne Maaned, ved de fleeste Stemmer udnævnt:

Agent Gregers Stoltenberg, og

Bonde Casper Rudstad

til Walgmænd for dette Præstegjeld.

Hans Kongelige Høihed Christian Frederik, Norges Regent, Prinds til Danmark, Hertug til Slesvig, Holsteen, Stormarn, Ditmarsken og Oldenburg. —

Hvad disse, eller de Deputerede, som nærmere af Dem amtsviis udnævnes, paa

den berammede Forsamling i Eidsvold den 10de April førstkommende, bestemme og vedtage, skal være os en ufravigelig Regel.

*Vi føle os lykkelige i den Overbeviisning at denne Forsamlings Bestræbelser, vil-
le forenede med Deres Kongelige Høyheds gaae du paa at grundfæste vort Norges
Lykke, og Deres Kongelige Høihed vil selv heri modtage det største Beviis paa den
Hengivenhed Nationen aldrig vil ophøre at yde Dem.*

*Dets til Bekræftelse have vi undertegnet denne Act
Westbye Hovedkirke, den 25de February 1814. —*

<i>K. Wille,</i>	<i>Ole Strøm,</i>	<i>Hans Randers,</i>	<i>Joh. Chr. Stoltenberg</i>
<i>Stedets Sognepræst.</i>	<i>Toldbetient i Soon.</i>	<i>Borger i Høelen.</i>	<i>Borger boende i Soon</i>

<i>Carl Chr. Hansen,</i>	<i>J.J. Hansen,</i>	<i>Anders Raaer,</i>	<i>And. Sunne,</i>
<i>Borger, Hvidsteen.</i>	<i>Bonde.</i>	<i>Bonde.</i>	<i>Lensmand fra Westbye</i>

<i>Riulv Erlandsen,</i>	<i>Hans Erlandsen,</i>	<i>Engebret Revaug.</i>	<i>Anders Kleven.</i>
<i>Brugs Ejer.</i>			<i>Bonde.</i>

Gregers Stoltenberg ble født på Ås prestegård i 1769, som sønn av sogneprest Henrik Stoltenberg, den prest som har sittet lengst i Ås prestegjeld, i 43 år. De to mest interessante for oss av sogneprestens 9 barn er sønnene Brede Plade Stoltenberg (1763-1808) og Gregers Stoltenberg. Brødrene drev stort som kjøpmenn og tre-
lasthandlere, den ene i Drøbak, den andre i Son. Thorvald Stoltenberg og Jens
Stoltenberg er direkte etterkommere etter Brede Plate Stoltenberg.

I folketellingen fra 1801 står Greger Stoltenberg oppført som «Kiøbmand og for-
ligelses commissar». Han var en høy og kraftig mann og tradisjonen sier at arbeids-
bordet måtte skjæres inn slik at han kunne komme til for å skrive.

Stoltenberg var gift med Marthine Piro Brandt (1779–1842) og de fikk 7 barn i
perioden 1797–1815. De første 6 barna ble døpt i Vestby – den siste i Son. Marthine
Piro Brandt var halvsøster til kaptein Brandt på Fron gård i Frogn. Hun var kjent
for å være meget vakker, men frivol og forfengelig. En gang før 1817 ble Gregers
Stoltenberg og Marthine Piro Brandt skilt. Han giftet seg senere på nytt med sin hus-
holderske Anne Marie Næss.

Stoltenberg bodde i Huitfeldtgården i Son. Tradisjonen sier at det var her soren-
skriver Christian Magnus Falsen (1782-1830) og lektor Johan Gunder Adler (1784-
1852) møttes i mars 1814 og utarbeidet det første utkastet til Norges nye konstitu-
sjon. Chr. M. Falsen og Gregers Stoltenberg kjente hverandre også godt gjennom
arbeidet i Follo distriktsselskap av Selskapet for Norges Vel som ble stiftet i 1809.

Stoltenberggården i Storgt. 26 i Son er fra 1700-tallet

Her var C.M. Falsen leder, og deres viktigste oppgave var å samle inn penger til et eget universitet i Norge.

Falsen og Adler kunne arbeide ganske uforstyrret her. Tradisjonen sier også at det var den 18 år gamle handelsbetjenten til Gregers Stoltenberg, Rasmus Wold, som renskrev lovutkastet.

Utkastet ble siden bearbeidet under et to dagers langt møte på Vollebekk, sorenskrivergården i Ås.

Stoltenberggården i Son er en fredet trebygning fra 1700-tallet. Det har navn etter handelslekten Stoltenberg. Huset har to etasjer med valmtak. Fasaden mot Storgata og Glenneparken er hvitmalt, mens baksiden er malt i engelsk rød. Dette er typisk for Son; engelsk rød var en billigere farge, og ble derfor brukt på de deler av bygninger som ikke var synlige mot gaten. Stoltenberggården er nå en del av den fredede trehusbebyggelsen i Son og vitner om tidligere velstand og storhetstid. Gården huser i dag bl.a. et bevertningssted. Gården har også vært kjent som Woldegården etter familien Wold. Den ble også en tid kalt Schrinrudgården.

Greger Stoltenberg døde 9. november 1841.

Casper Jørgensen Rudstad ble født i 1770 på Vestre Galby i Vestby og døpt i Vestby kirke i november samme år. Foreldre er Jørgen Andersen Dæli (1736 – 1815) og Ragnhild Jacobsdatter Kleiver (1741–1788). Casper er nesteldste sønn i en søskenflokk på 13. Familien er relativt velstående. I skiftet etter Ragnhild Jacobsdatters død i 1788 ble boet verdsatt til 6976 rdl. Den eldste sønnen Anders overtok nabogården Pytt, men kom i stadige økonomiske vanskeligheter på grunn av alkoholmisbruk. Allerede i 1799 ble han umyndiggjort. Casper kjøper odelsretten til Galby fra Anders i 1799 for 999 rdl og selger denne og sin egen rett videre til den yngre broren Lars for 1999 rdl. Faren beklager i 1805 at den eldste sønnen har en «ødsel levemåte og er henfallen til drukkenskap». Casper Jørgensen opptrer da som brorens verge og i 1807 blir Pytt solgt på auksjon etter en takst på forlangende av Casper. Han sørger også for at plassen Værnhus skilles ut fra Pytt hvor Anders med familie blir boende.

Casper Jørgensen hadde giftet seg allerede i 1792, 22 år gammel, med enken Maria Levorsdatter på Rudstad søndre som var 15 år eldre enn ham.

Casper Jørgensen og Maria Levorsdatter fikk to barn: Everinne født 1793 og Riulf født 1795. Riulf døde allerede 1809 bare 13 år gammel. Maria hadde også en sønn fra sitt første ekteskap med Even Riulfsen, Anders født 1783. Han forble ugift og bodde på Rustad til sin død i 1844. Skiftekontrakten ved Maria Levorsdatters gjengifte viste at Anders hadde 350 rdl. i Rustad. I henhold til Folketellingen 1801 var Casper Jørgensen «bonde og gaardbeoer» på Rudstad søndre i Vestby. Til husstanden hørte også kone, tre barn og tjenestepike. I 1804 fikk Casper odelskjøte av Anders mot 300 rdl.

Rustad søndre var en gård på ca. 250 da innmark. Det hørte praktisk talt ingen skog til gården. Casper Jørgensen kjøpte et stykke utmark eller skog fra Sundby søndre i 1839. Gården ligger i dag ca. 3 km syd for Vestby sentrum og øst for ny E6. Gårdsnavnet er et «stadnavn». Det tyder på at gården kan ha bli ryddet eller fått selvstendig status allerede i vikingtid. Det lå en husmannsplass til gården: Svingen. Der bodde i 1801 en «skomager jordløs huusmand» med sin familie, kone og tre barn.

Casper Jørgensen Rudstad var altså i sin beste alder, 43 år, da han i 1814 ble utpekt til valgmann i Vestby prestegjeld. Vi kan tro at det var på grunn av at han nøt stor anseelse og tillit i bygda og kom fra gode slekter. Han drev Rudstad søndre i 65 år til han døde i 1857 og må ha vært en driftig bonde. I 1865, riktignok 6 år etter hans død, oppgis det at gården har 3 hester, 16 kyr og ungfe, 7 sauer og 1 gris. Det ble sådd ut 17,5 tønner korn og og satt 10 tønner poteter.

Den søndre delen av hovedbygningen på Rustad ble satt opp antagelig allerede i 1715 og i 1815 ble bygningen påbygd av Casper Jørgensen slik den står i dag. Det er en laftet tømmerbygning som i taksten etter Casper Rustad i 1857 blir beskrevet som en hovedbygning i 2 etasjer, panelt og oljemalt. Storstua i 1.etasje ble en tid brukt

Gården Rustad søndre fotografert omkring 1930. Utlånt av Kari Rustad.

som herredsstyresal. Vestby sparebank, stiftet 1860, åpnet på Søndre Rød, men flyttet etter få år med kassereren, Jørgen Larsen Rød, til Rustad søndre hvor den holdt hus til 1899.

Etter Casper Rustads død var det datteren Everinne, da gift 2.gang med Hans Jensen Wold (Rustad), som overtok Rustad søndre og fortsatt er det samme slekt som sitter på gården.

Valg av tre representanter fra Akershus amt til riksforsamlingen på Eidsvoll

Akershus amts valgmøte fant sted på Ellingsrud, en gård som da lå i Lørenskogs annekssogn til Skedsmo, den 17. mars. Det skulle velges tre representanter fra Akershus amt, hvorav en fra bondestanden. Til sammen 40 valgmenn møtte, valgmenn fra 20 ulike prestegjeld. Og følgende tre representanter ble valgt:

- * Kammerherre, generalveiintendant Peder Anker, valgmann fra Aker prestegjeld.
 - Peder Anker var blant Norges rikeste menn, og bosatt på Bogstad gård som i dag er museum. Høsten 1814 ble han Norges første statsminister, et embete han beholdt frem til frem til 1822.
- * Sorenskriver Christian Magnus Falsen, valgmann fra Ås prestegjeld.
- * Gardbruker Christian Christensen Kollerud, valgmann fra Høland prestegjeld.
 - Kollerud skilte seg ut fra de øvrige gårdbrukerne. Ikke bare hadde han real skole – noe som var uvanlig for bønder flest – men han eide også flere gårder og drev sagbruk.

Ellingsrud gård var en stor og veldrevet gård, i 1814 hadde både gården og eieren så høy posisjon i Aker at valget av delegater til riksforsamlingen på Eidsvoll ble lagt til gården.

Utbyggingen av Ellingsrud begynte ca. 1970, og er nå en drabantby helt nord i Groruddalen. E6 går gjennom området, mens Furusetbanen har sin endestasjon her (Ellingsrudåsen stasjon).

Hovedbygningen på gården er bevart, driftsbygningen med stall er gjenoppbygd etter brann. I dag driver stiftelsen Ellingsrud ridesenter gården

Forsvaret hadde valgt følgende representanter:

Fra det «Akershusiske ridende Jægerkorps» Major Valentin Christian Wilhelm Sibbern

Fra det «Akershusiske skarpskytterregiment»:

* Oberstløytnant Frederik Wilhelm Bruenech Stabell

* Kommandørsersjant Zacharias Mellebye

Ingen av disse hadde tilknytning til Follo.

Riksforsamlingen på Eidsvoll

Første påskedag 10. april kom de 112 valgte utsendingene til Riksforsamlingen på Eidsvoll Verk. Bildet under er malt i anledning oppsummeringen av arbeidet, omlag 15. mai.

Ved bordet står sorenskriver i Follo Christian Magnus Falsen og leser opp de vedtak forsamlingen har fattet. Han var formann for konstitusjonskomiteen og kalles med rette eller urette for «grunnlovens far».

I Eidsvollbygningen finnes en portrettsamlingen som omfatter nesten samtlige av representantene. Den kunne Oscar Wergeland benytte da han i 1885 malte det berømte bildet av riksforsamlingen. Men kunstneren har bare fått plass til rundt 60 av de 112 representantene. Salen var ikke så stor og virket trang og trykkende under de lange og bevegede plenumsmøtene.

«Akershus-benken» er nederst til høyre, og de representantene som er nevnt i denne artikkel finnes som følger:

1. Christian Magnus Falsen

3. Major Valentin Christian Wilhelm Sibbern

5. Peder Anker

8. Oberstløytnant Frederik Wilhelm Bruenech Stabell

11. Kommandørsersjant Zacharias Mellebye

20. Sersjant i Artilleribrigaden Hans Haslum

Gardbruker Christian Christensen Kollerud er ikke med på bildet.

Identifisering av representantene

Riksforsamlingen på Eidsvoll 1814, malt av Oscar Wergeland i 1885.

Kilder:

- EIDSVOLL 1814: Hvordan grunnloven ble til (Dreyers Forlag 1989)
Aschehoug Forlag 1964: Norges Historie, bind 6
Hans Christen Mamen: Kirke og menighet i Oppegård
Willy Østberg: Kullebund og Ormerud gård
Trygve Vik: Ås bygdehistorie
N.A. Dahl: Aas Herred 1916 (Opptrykk 1999)
Gårder i Follo, Østlandet Trykkeri Ski 1978
Knut Dørum: Frogn Bygdebok, bind 2
Einar Østvedt: Christian Magnus Falsen – Linjen i hans politikk
M. Østlid, Kråkstad – en bygdebok (Bind I & II)
Son leksikon
Osvald Martinsen: Vestby sparebank 1860 – 1960 utg. 1960
Osvald Martinsen: Vestby gårdshistorie bind I utg. 1973
Digitalarkivet: Folketellingen 1801
Hjemmeside: www.eidsvoll1814.no
Adresser: http://urn.nb.no/URN:NBN:no-nb_digibok_2006120500028
Originaldokumenter: http://arkivverket.no/URN:db_read/db/39775/199/
Muntlig overlevering fra Kari Rustad (Garder i Vestby) og Aasmund Hoelstad
(Hoelstad i Ås)
Videre takkes for verdifull bistand fra Unni Dahl Grue og Torstein Aamodt

Bystyrevalget i Hølen i 1901

av Ingvar Dahl

100-årsmarkeringen av kvinners stemmerett i 1913 har fått fortjent oppmerksomhet. Betydelig mindre kjent er det at kvinnene hadde begrenset stemmerett allerede ved kommunevalget i 1901. På landsbasis ble 100 kvinner stemt inn i kommunestyrene dette året. Blant disse var de fire kvinnelige representantene i Hølen bystyre. De var valgt av menn, idet ingen av kvinnene på stedet avga stemme. Dette skyldtes antagelig at de ikke ble tilstrekkelig informert om valget.

Stemmerett og kvinnerepresentasjon

Under kommunevalget i 1901 fikk kvinnene begrenset stemmerett. Det betød at alle kvinner over 25 år som hadde betalt skatt av en inntekt på minst 300 kroner på landet og 400 kroner i byene kunne stemme.

Stemmeretten omfattet også kvinner gift med menn som betalte skatt av tilsvarende størrelse. Både kvinner og menn måtte ha oppholdt seg i landet i minst fem år, være norsk statsborger og ha bodd i kommunen de siste to år.

Kjøpmann Gregers Stoltenberg tegnet av Karl Johan Holter. Stoltenberg var Hølenes ordfører fra 1898 og ble gjenvalgt på bystyremøtet 19. desember 1901. Han døde av hjertelammelse knapt én måned senere. (Foto: Rolf Tore Arnesen).

På landsbasis kom det inn 100 kvinner i kommunestyrene dette året, de aller fleste fra byene. Hver av disse kvinnene har nå fått sin biografiske artikkel på *lokalhistorie-wiki.no*. Fra Akershus ble det valgt fem kvinner, derav fire fra Hølen. Disse var: handlende Helene Grønberg (58 år), husmor Kaja Selvig (58 år), husmor Amalie Bjurgren (42 år) og lærerinne Serine Mæhre (41 år). Drøbak valgte rentenist Eugenie Lassen (36 år) som var representant for Avholdspartiet.

Hølen bystyre holdt konstituerende møte 19. desember 1901. Møteboken har ingen liste over bystyrets nye sammensetning. Det ble valgt fem representanter til formannskapet, alle menn. Kjøpmann Gregers Stoltenberg ble gjenvalgt som ordfører. På neste bystyremøte 7. februar 1902 ble Serine Mæhre og Helene Grønberg utpekt til henholdsvis fjerde og femte suppleant til formannskapet. Det var uten praktisk betydning; de ble aldri innkalt til møter.

Hølen-kvinnene hadde ulik bakgrunn og livssituasjon. Ingen av dem representerte organisasjoner eller politiske partier, men to var født på stedet og tilhørte familier med stort lokalpolitisk engasjement. De nasjonale stemmerettsforkjemperne var neppe særlig kjent i Hølen. Kvinnene markerte seg ikke i bystyret og var ofte fraværende ved møtene. Bystyret viste stor forståelse for dette, men da Kaja Selvig uteble fra møtet tre ganger på rad uten å melde forfall, ble hun ilagt fire kroner i bot.

Helene Grønberg (1843–1932)

Anne Helene Grønberg, født 23. februar 1843 på gården Søndre Bråte i Kroer sogn i Ås, var nummer seks i en søskenflokk på ti. Foreldrene var bonde Svend Amundsen og hustru Olia Christiansdatter. Helene tilbrakte sine første leveår i Hobøl, men da hun var åtte år flyttet familien til Grønberg gård i Vestby. Helene Grønbergs liv og levnet før hun dukket opp i Hølen som middelaldrende kvinne er lite kjent. Hun var ugift og forble det livet ut.

Magistraten i Drøbak mottok 9. april 1889 brev fra lensmann Carl Julius Hanssen i Vestby. På vegne av «jomfru Anne Helene Svendsdatter Grønberg» søkte lensmannen om handelsrett for henne i ladestedet Hølen. Søknaden ble innvilget, og hun startet landhandel i en kjøpmannsgård ved Den Fredrikhalske Kongevei. I 1894 overtok Helene Grønberg både denne gården – i ettertid kalt Grønberghuset – og den tilstøtende «Murgården» med bakeri i bakgården. Fem år senere fikk hun bevilling for småsalg av øl, mjød, vin og sider. Fra 1902 konsentrerte hun seg om utleie av bygningene, inkludert landhandelen.

Helene Grønberg ble valgt inn i Hølen bystyre i 1901 og gjenvalgt i 1904 og 1907. Hun var mangeårig medlem av vergerådet fra 1900 og overligningsnemden fra 1901. Våren 1909 solgte hun begge bygningene med landhandel og leide husvære på gården Riulfsborg ved Hølen nordgrense. Helene Grønberg flyttet til Kristiania i

Grønberghuset etter et postkort fra ca. 1910. Til høyre inngangen til Helene Grønbergs landhandel. Nabobygningen «Murgården» huset Hølenes Apotek i perioden 1909–21. (Foto: Østlandets Blad).

september 1910. Hun bodde først et par år i Colletts gate 8, deretter i Wilhelms gate 6, hvor hun døde 9. august 1932.

Kaja Selvig (1843–1937)

Kaja Selvig, født 18. september 1843 i Hølen, var datter av snekker Ole Laurits Bentzen og hustru Inger Marie Gabrielsdatter. Folketellingen i 1865 viser at Kaja hjalp sin eldre søster Marthine, som var lærerinne ved småskolen på hjemstedet. Under folketellingen i 1875 ble Kaja Bentzen registrert som «husjomfru» i den store Selviggården ved Kongeveien i Hølen. Hun giftet seg 26. oktober 1878 med sønnen i huset, kjøpmann Anders Selvig. Ektemannen drev familiens landhandel og var Hølenes ordfører i 13 år. Han døde av hjerteslag i september 1892, bare 47 år gammel.

Etter ektemannens bortgang hadde Kaja Selvig det fulle ansvar for hus, landhandel og fire mindreårige barn. Fra årsskiftet 1893 fikk hun bevilling til å skjenke øl, vin og sider. Dermed kunne hun overta driften av en liten kafé som hadde holdt til i gården siden 1870-årene. Landhandelen ble overtatt av svogeren Gregers Stoltenberg. Fra januar 1898 leide Hølenes Brændevinssamlag kafélokalene inntil virksomheten – etter en folkeavstemning – ble nedlagt i juni 1914.

Kaja Selvig ble valgt inn i Hølen bystyre i 1901 og samme år oppnevnt til medlem av ligningsnemnden. Hun ble gjenvalgt til bystyret både i 1904 og 1907. I januar

Selviggården etter et postkort fra ca. 1910. Bygningen inneholdt da Hølen Brændevins-samlag og landhandel (fremst). I bakgården ses samlagets lagerbygning, tidligere bakeri. (Foto: Helge Holter).

1913 solgte hun eiendommen og flyttet kort tid etter til Kolbotn sammen med sin ugifte datter Inger. Her døde Kaja Selvig 4. januar 1937 av hjerteslag. Hun ble kremert i Oslo og urnen satt ned på familiegravstedet på Såner kirkegård, der gravminnet fortsatt er intakt.

Amalie Bjurgren (1859–1936)

Maren Amalie Bjurgren, født 10. desember 1859 i Hølen, var datter av kjøpmann Casper Olsen og hustru Anniken Christiansdatter. Folketellingen i 1875 viser at hun arbeidet som syerske. I 1886 fødte den ugifte Amalie sønnen Karl. Barnefaren var fotograf Johan Oskar Bjurgren, opprinnelig fra Göteborg. Paret inngikk ekteskap 7. januar 1887 og fikk ytterligere tre sønner. Familien flyttet inn i Amalies barndoms-hjem etter at foreldrene var døde.

Amalie Bjurgren ble tidlig fortrolig med lokalpolitikken, idet hennes far var medlem av Hølen formannskap i en årrekke og ordfører i 1871–72. Hun ble oppnevnt til medlem av ligningsnemnden i 1901 og stemt inn i bystyret samme år. Ektemannens død 17. november 1903 la åpenbare begrensninger på hennes videre politiske aktivitet.

I oktober 1905 flyttet Amalie Bjurgren med sine to yngste sønner til Smedgaten 43 i Kristiania. De to eldste var reist til hovedstaden tidligere på året. Ved folketal-

Store Strandgate 4 (fremst), fotografert rundt 1920, var Amalie Bjurgrens barndomshjem. Hun flyttet hit med sin familie etter foreldrenes død. Huset står fortsatt. (Foto: Herman Dahl).

lingen i 1910 bodde hun og de fire sønnene fortsatt i Smedgaten, hvor de hadde to kvinnelige losjerende. Amalie Bjurgren døde her 6. mai 1936 og ble gravlagt på Gamlebyen gravlund.

Serine Mæhre (1860–1934)

Serine Mæhre, født 6. desember 1860 på gården Mellom Mære i Nedre Stjørdal kommune, var nummer seks av ni søsken. Foreldrene var bonde Ola Kristofersen Mæhre og hustru Maren Johnsdatter. I 1879 tok hun lærerinneeksamen av 2. grad og ble tre år senere ansatt i Kvikne. Fra januar 1892 var Serine Mæhre fast ansatt ved Vestby skole, hvor hun underviste småskolen i Såner og Brevik krets. Undervisningen skjedde i leide lokaler på tre forskjellige steder. Årslønnen i 1895 var kr. 665,20, og hun måtte selv betale skyssutgifter.

Serine Mæhre var ugift og leide husvære på Sandengen i Hølen. Her ble hun valgt inn bystyret i 1901. I 1904 bodde hun utenbys, men ble igjen bystyremedlem ved valget i 1907. Hun fullførte ikke sin siste valgperiode. Etter at den nye skolebygningen for Såner sogn sto ferdig høsten 1907, kunne hun noen tid senere flytte inn der i en liten leilighet på to rom og kjøkken.

Serine Mæhre var en dyktig og engasjert lærer, som ikke nølte med å melde fra

Serine Mæhre tok lærerinneeksamen i 1879. Hun ble ansatt i Vestby kommune i 1892 og underviste småskolen i Såner og Brevik krets frem til 1914. (Foto: Skatval Historielag).

om saker som var til ulempe for undervisningen. Våren 1914 ble forholdet til skolestyret noe anstrengt fordi hun ikke fikk gehør for tiltak mot støy i klasserommet fra annen aktivitet i bygningen. Hun forlot Såner ved skoleårets slutt etter å ha fått en lærerstilling på Hvaler. Serine Mæhre pensjonerte seg i 1924 og returnerte til hjemstedet Skatval, hvor hun døde 9. august 1934. Etter hennes ønske opprettet arvingene et legat på kr. 1.800 i foreldrenes navn, der rentene skulle tilfalle verdig trengende i kommunen.

Gjennomføring av valget

Reglene for utarbeidelse av manntall ble endret ved valget i 1901. Tidligere var det slik at manntallet for byene ble satt opp ved et samarbeid mellom magistraten og formannskapet. Det ble endret til

at magistraten alene fikk ansvar for å føre manntallet. Dette kan muligens forklare hvorfor hverken manntall eller valgliste er å finne i Hølen formannskaps møtebok. Derimot er det vanskelig å forstå hvorfor valget overhodet ikke er nevnt i Drøbak magistrats valgprotokoll for Son og Hølen, som dekker tidsrommet 1884–1916.

En oversikt over valgresultatene i 1901 finnes i en rapport fra Statistisk sentralbyrå. Hølen var da landets minste bykommune med 167 innbyggere. Valget fant antagelig sted i den gamle Randersgårdens storsal. Det skulle velges 20 representanter til bystyret. Valget skjedde ved flertallsvalg, der 27 menn og 23 kvinner hadde stemmerett. Under valget avga 15 menn (56%) stemme, men ingen kvinner! I nabobyen Son stemte 71% av mennene og 60% av kvinnene. Det er svært nær gjennomsnittet for valgdeltagelsen i 29 «mindre byer» (folketall under ca. 3.000).

Det er påfallende at samtlige valgbare kvinner i Hølen unnlot å bruke stemmeretten i 1901. Altså var det menn som stemte de fire kvinnene inn i bystyret. Valgresultatet var en naturlig (men ikke nødvendig) følge av at antallet representanter som skulle velges oversteg tallet på avgitte stemmer.

Den dominerende Randersgården fotografert ca. 1915. Inntil 1910 leide Hølen kommune storsalen i 2. etasje til valglokale. Bygningen brant ned 10. februar 1929. (Foto: Odd Toralf Holter).

Hvorfor stemte ikke kvinnene?

La oss sammenligne med forholdene under to andre valg i Hølen: Ved valget av bystyre i 1904 var deltagelsen usedvanlig stor. Hele 80% av de stemmeføre møtte frem, betydelig over landsgjennomsnittet for byene. Blant 46 med stemmerett, like mange av hvert kjønn, deltok 19 menn og 18 kvinner i valget.

Høsten 1897 ble det holdt folkeavstemning om retten til å opprette brennevins-samlag – datidens vinmonopol – i Hølen. Alle over 25 år, også kvinner, kunne delta. Det var 96 som hadde stemmerett, 43 menn og 53 kvinner. Samtlige 80 som stemte var for opprettelse av samlag. Det kan tenkes at stedets kvinner var mer opptatt av kontroll med omsetning av brennevin enn deltagelse i lokalpolitikk, men valgfrem-møtet var uansett imponerende.

Valget i Hølen i 1901 foregikk 4. desember uten at det tidligere er nevnt i bystyrets møtebok. Det gikk over to uker før det nyvalgte bystyret ble innkalt til konstitu-erende møte. Hverken da eller ved senere møter foreligger navneliste over represen-tantene. Det kan tyde på at formannskapet med ordføreren i spissen hadde en passiv holdning til valget, kan hende som følge av svikt hos magistraten. Det synes rimelig å konkludere med at kvinnene i Hølen ikke mottok målrettet informasjon om at de for første gang kunne delta i et bystyrevalg.

Primærkilder

Digitalarkivet

Folketellinger: Hølen 1865, 1875, 1900, 1910. Kristiania 1910. Nedre Stjørdal 1865. Vestby 1910.

Follo sorenskriveri. Panteregister. Nr. II 13.

Kirkebøker. Hølen, 1878–1931. Nedre Stjørdal, 1859–70. Vestby, 1827–49, 1850–62. Ås, 1841–53.

Oslo adressebok. 1911, 1913, 1929, 1933, 1936, 1937.

Oslo skifterett, avd. II. Dødsfallsprotokoll. C 17, 1932–34.

Riksarkivet

Det Statistiske Centralbureau. Kommunevalget i 1907 med opplysninger om valgene i 1901 og delvis i 1904. Norges offisielle statistikk. V 61. Kristiania. 1908.

Statsrådssekretariatet. Referatprotokoll. 1901.

Statsarkivet i Oslo

Drøbak magistrat. Magistratprotokoll. 1883–95.

Drøbak magistrat. Protokoll for kommunale valg i Son og Hølen. 1884–1916.

Drøbak magistrat. Referatprotokoll. 1895–1917.

Vestby lensmannskontor. Flytteprotokoll. 1901–12.

Vestby kommunes historiske arkiver

Hølen kommune. Formannskap/bystyre. Møtebøker. 1872–1900, 1900–17.

Vestby kommune. Skolestyret. Møtebøker. 1890–98, 1899–1914.

Vestby kommune. Skolestyret. Saks- og korrespondansearkiv. 1893–1902, 1913–14, 1914–39.

Oppegård kommune

Kirkebok for Oppegård sogn i Nesodden prestegjeld. 1930–39.

Andre kilder

http://lokalhistoriewiki.no/index.php/Kategori:De_100_f%C3%B8rste_kvinner_i_kommune-styrene.

http://begravdeioslo.no/maler/grav/grave_id/77846.

Litteraturliste

Adresseavisen, 3. desember 1935.

Jakobsen, Kristian. *Hølenminner 1952*. Utgitt av Hølen og Såner Vel. 1997, s. 38–39, 61.

Leirfall, Jon og Olav Røkke. *Stjørdalsboka. Band 4. Skatval herad*. 1950, s. 354–55, 693–94.

Martinsen, Osvald. *Vestby bygdebok. Bind 1. Vestby sogn*. Utgitt av Vestby kommune. 1974, s. 539.

Norsk Skuleblad. Årg. 1. Nr. 33 (1934), s. 729.

Vik, Trygve. *Ås bygdebok. Gårdshistorie II*. Utgitt av Ås kommune. 1972, s. 525.

Vinge, Olav. *Skatval. Gårds- og slektshistorie. Bind III*. Skatval Historielag. 2002, s. 72.

Hvilken betydning fikk alminnelig stemmerett for kvinner i Drøbak og Frogn?

Av Tore Vik

Vi markerer i år at det er 100 år siden Stortinget vedtok alminnelig stemmerett for kvinner. Da kan det være nyttig å minne om at dette var slutten på en langvarig kamp som kvinner sammen med noen framsynte menn hadde ført gjennom årtier. At vi markerer at kvinnestemmeretten ble innført i 1913, er heller

Fru Eugenie Lassen (1865-1926) ble valgt inn i bystyret i Drøbak som første kvinne i 1901. (Foto utlånt av Eugenie M. Fougner Lassen)

ikke hele sannheten. Kampen som ble ført, gjorde det mulig å innta noen stillinger før den endelige seieren.

Den første seieren var i 1901 da kvinner fikk begrenset stemmerett ved kommunevalg. Begrensningen besto i at bare kvinner med inntekt over kr. 300 i landkommunene og over kr. 400 i byene fikk stemme. Dette var altså ikke noen fullstendig seier i kampen for kvinners stemmerett, men det åpnet muligheten for at kvinner kunne sitte i kommunestyrene. For de fleste kvinnene var det imidlertid fulle rettigheter, og full likestilling med mennene som var målet.

Drøbak fram til kommunesammenslåingen

Valget i 1901 var ikke listevalg, men ulike grupperinger offentliggjorde lister i Akershus Amtstidende som inneholdt navn på personer som ville gå inn for ulike saker. Den første listen som ble rykket inn som en «prøveballong» hadde ingen kvinner. Raskt kom det en ny liste med kvinner på 9. og 10. plass. Det skulle velges 20 representanter så det var 20 navn på listene. «Arbeiderne» offentliggjorde to lister, og det var to kvinner på begge listene – også de samme personene: Fru Oline Abrahamsen og frk Agnes Torp. Så kom det en liste som var satt opp «etter overenskomst med Drøbaks avholdsforeninger». På den listen sto fru Eugenie Lassen på 13 plass og frk. Laura Skybakk på 18 plass, men da det kom ny liste, sto fru Lassen på andre plass og frk. Skybakk på tredje.

Valget fant sted 5. desember. Det ble avgitt 313 stemmer, inklusive forhåndsstemmer. Det var 770 stemmeberettigede i Drøbak så valgdeltakelsen må betegnes som heller dårlig (41%). Ca. halvparten av stemmene ble imidlertid avgitt av kvinner. Det ble valgt inn en kvinne i bystyret, og det var fru Eugenie Lassen. Hun fikk 253 stemmer og kom inn som nr. 10. Hun var likevel ikke den kvinnen som fikk flest stemmer. Det var frk. Laura Skybakk – men hun sto ikke oppført i manntallet, og derfor var hun ikke valgbar. Akershus Amtstidende for 7. desember 1901 la hovedskylden på en forsømmelig manntallsopptager, men måtte innrømme at det ville vært naturlig om frk. Skybakk selv hadde undersøkt om hun sto i manntallet da det ble lagt ut.

Fru Eugenie Lassen var enke. Hun hadde vært gift med lege August Edvard Lassen, og var 36 år gammel da hun ble valgt. Da hadde hun to sønner som var 9 og 6 år gamle. Laura Skybakk som fikk mest stemmer av kvinnene, losjerte hos henne. Frk. Skybakk var lærer på Middelskolen. Fru Lassen flyttet senere til Kristiania, og hun er registrert der i folketellingen for 1910.

Det er ikke mange spor etter fru Lassen i møteprotokollen for bystyret. Det hadde ikke så mange møter. De fleste sakene ble behandlet i formannskapet som laget sin innstilling. Samlet bystyre vedtok i de fleste tilfellene formannskapets innstilling, og i de få tilfellene da det var kommet fram avvikende forslag, ble disse sjelden vedtatt. Fru Lassen leverte ikke noen dissenser. 18. desember 1902 var hun sykmeldt. 22. september 1903 ble hun imidlertid valgt inn i skolestyret. De to siste gangene hun er omtalt i møteprotokollen har hun vært fraværende «uden Forfaldsanmeldelse». Det skjedde i løpet av 1904, det siste året som hun satt i bystyret.

Ved kommunevalget i 1904 var det listevalg. Det ble stilt to lister: Samlingspartiet og Folkepartiet. Det ble ikke så lett for fru Lassen å komme inn i bystyret. Hun sto på Samlingspartiets liste. Vi vet heller ikke om hun ønsket å bli gjenvalgt. Det kan være at de to fraværene uten å melde forfall ga beskjed om at hun ikke var så motivert for å fortsette. De to partiene fikk 10 representanter hver, og fru Lassen kom inn som sup-

pleant for Samlingspartiet som nr. 3. Hun fikk 173 listestemmer. Hvorvidt hun møtte i bystyret ved forfall for de faste medlemmene, har det ikke lyktes å finne ut.

Hvorfor fru Lassen flyttet fra Drøbak vet vi ikke, men hennes to sønner som skaffet seg god utdannelse hadde behov for skolegang som var lettere å få i Kristiania. Hun var meget opptatt av at guttene skulle få en god oppdragelse. Det som preget henne var en sterk rettferdighetssans og hun hadde kunstneriske anlegg, hun spilte piano og malte.

Ved kommunevalget i 1907 hadde Samlingspartiet endret navn til Drøbak Borgerlige Valgforening. Hver liste fikk 10 representanter, ingen kvinner, men begge partier hadde tre suppleanter som var kvinner.

I 1910 hadde alle kvinner anledning til å stemme. (Det var alminnelig stemmerett for Stortingsvalg som ble oppnådd i 1913.) I Drøbak var det listevalg med tre lister: Drøbak Borgerlige Valgforening, Arbeiderpartiet og Venstre. Arbeiderpartiet fikk inn 7 representanter, og en av dem var kvinne: Fru Lovise Alette Fredriksen. Hun ble nr. 6 av Arbeiderpartiets representanter.

På de andre listene kom det bare inn suppleanter: Drøbak Borgerlige Valgforening hadde tre, Venstre to. På den borgerlige listen var det fru Josefine Nilsen som fikk flest stemmer av suppleantene. Hun har sannsynligvis møtt flere ganger.

Neste kommunevalg var i 1913. Da var det fire lister, og det var lett å forstå hva listene sto for. Det var Høyre i samarbeid med Frisinnede Venstre, Arbeiderpartiet, Venstre og Avholdspartiet. Den listen som fikk størst oppslutning var Høyre og Frisinnede Venstre. De fikk 8 representanter. Arbeiderpartiet og Venstre fikk 5 hver og Avholdspartiet to. Denne gangen kom det ikke inn noen kvinner som representanter. Arbeiderpartiet mistet to representanter. Nominasjonsprosessen i Arbeiderpartiet hadde vært relativt åpen og 72% av partiets medlemmer hadde deltatt i arbeidet med å sette opp listen. Fru Fredriksen havnet på 18. plass. Det innebar at hun heller ikke ble valgt som vararepresentant. Det ble det imidlertid fra Høyre og Frisinnede Venstre, hele tre.

Vi må helt fram til 1919 før vi ser kvinnenavn i valgbooken på en representant. Det er fru Gunnvor Simonsen fra Arbeiderpartiet. Hun er den kvinnen som oftest figureer i valgbooken i Mellomkrigstiden, og hun er å finne helt fram til 1951.

Hun var gift med Carl Simonsen som satt i bystyret fra 1916. Han var en fargerik politiker for Arbeiderpartiet og han brant også for avholdssaken. Det var en viktig Arbeiderpartisak på den tiden, og Carl Simonsen reiste som foredragsholder og agiterte for avholdssaken.

Gunvor Simonsen er ikke så lett å se, men hun må ha vært et samvittighetsfullt og samfunnsbevisst medlem av bystyret. I perioden 1920–22 var hun også medlem av formannskapet. Først ble hun valgt til vararepresentant, men fra sommeren 1920

rykket hun opp som fast medlem. Hun satt også i ulike kommunale styrer og utvalg bl.a. satt hun i skolestyret fra 1917 til 1920. I 1918 var hun en av stifterne av Drøbak Arbeiderpartis Kvindeforening.

Ved valget i 1922 var det igjen fire lister. Høyre gjemte seg bak den borgerlige liste, mens Venstre seilte under sitt eget navn. I Arbeiderbevegelsen var det turbulente tider, og det ble operert med både listen til Drøbak Arbeiderparti og Drøbak Socialdemokratiske Arbeiderparti. Høyre holdt stillingen med halvparten av representantene, Venstre fikk en representant mer, og da socialdemokratene fikk en representant, gikk Arbeiderpartiet tilbake med to. Resultatet ble at det igjen manglet kvinner i bystyret.

I 1925 ble fru postmester Dahl valgt inn som nr. 11 av 12 representanter for Den borgerlige liste. Nå begynte det å bli mange som ble valgt inn som vararepresentanter. I 1925 var det fire fra Borgerligliste, tre fra Arbeidernes felleliste og en fra Venstre.

Møtte vararepresentantene ofte? Hadde de et ord med? Det er ikke lett å svare på det, for protokollene fra bare deler av tiden finnes i Folloarkivet. Ser vi derimot på tiden fra 1920–23, var det i tiden 1920–22 bare en vararepresentant. Det var Hanne Pedersen som sto på den borgerlige listen. Hun møtte aldri på noe bystyremøte. Fru Simonsen møtte imidlertid på de fleste møtene som fast representant og etter 20. juli 1920 som fast medlem av Formannskapet.

I perioden 1923–25 var det ingen representanter som var kvinner, men to vararepresentanter fra Borgerlig liste og en fra Venstre. Fru Anna Børsum var andre vararepresentant for Borgerlig liste. Hun møtte relativt ofte (8 ganger) på bystyremøter. Frk. Lise Hervig som var sjette vararepresentant møtte derimot bare to ganger i løpet av et drøyt år. For Venstre var fru Astrid Sørensen første vararepresentant, men hun møtte bare tre ganger i løpet av den samme perioden.

Det gikk helt fram til 1934 før Gunvor Simonsen dukker opp igjen som representant for Arbeiderpartiet, og hun sitter i bystyret helt fram til 1955, bare avbrutt av krigsårene, men det går faktisk helt fram til etter krigen før hun får med seg andre kvinner i bystyret.

I 1945 blir det store forandringer i Drøbaks politiske liv. Arbeiderpartiet går forbi Det Borgerlige Parti og får rent flertall i bystyret (11 av 20 representanter). To kvinner blir valgt: Gunvor Simonsen fra Arbeiderpartiet og Ingrid Aasheim valgt inn på Borgerlig liste.

I 1947 representerer Ingrid Thorvaldsen Høyre for første gang. Hun blir gjenvalgt både i 1951 og 1955. Gunvor Simonsen fra Arbeiderpartiet blir valgt i 1947 og 1951. I 1955 overtar Reidun Dahl for Arbeiderpartiet og Ingrid Thorvaldsen har fått med seg Agnes Bille. For Venstre møter Astri Frisak i bystyret. Ved det siste valget før

sammenslåingen av kommunene i 1959 blir det ikke valgt inn noen kvinner som faste representanter. Det sitter nå 21 representanter i bystyret, og de er fordelt mellom partiene med 12 for Arbeiderpartiet, 8 for Høyre og en for Venstre.

Frogn fram til kommunesammenslåingen

I Frogn har det ikke lyktes å finne valgboka for 1901, men av referat fra det konstituerende møte i kommunestyret 10. oktober 1901, går det fram at det ble valgt 16 representanter som alle var menn. De startet på ny valgbok i 1904, og det tar lang tid før det dukker opp noen kvinne der. 1904 ble det avgitt 230 stemmer og det er oppgitt at det var 683 stemmeberettigede. Det gir en valgdeltakelse på 33,7%.

I Frogn var det ikke listevalg før i 1916. Det var lav valgdeltakelse. I 1907 ble det avgitt 230 stemmer av 691 stemmeberettigede (33,3%). Ingen kvinner ble valgt verken til representanter eller suppleanter.

I 1910 sank valgdeltakelsen helt ned til 24%. Fortsatt ble ingen kvinner valgt som representanter, men ved eget valg til «suppleanter» hvor et bare ble avgitt 38 stemmer, ble fru Dr. Asbjørnsen valgt som nr. 6.

I 1913 tok valgdeltakelsen seg litt opp, men fortsatt var det ganske dårlig: 28%. Frk. Caspara Køia ble valgt til suppleant – nr. 14 av 16.

1916 var det altså første gang det var listevalg i Frogn. Partiene som stilte var: Høyre og Frisinnede Venstre, Venstre og Arbeiderdemokratene og Arbeiderpartiet. Det ble ikke valgt noen kvinne verken til representant eller suppleant.

Slik fortsetter det stort sett helt fram til krigen. Der kommer ikke inn noen kvinner i herredsstyret. Årsaken til dette var først og fremst at det nesten ikke var kvinner på listene, og de som sto der, var ikke kumulert eller de sto nederst på listen. Det var nå gjerne tre eller fire partier som kjempet om velgernes gunst. Der var Bondepartiet (fra 1925), Arbeiderpartiet, Venstre og noen ganger Samlingsgruppen eller Samlingspartiet og i 1934 og 1937, Nasjonal Samling. NS fikk en representant i 1934 (ikke kvinne), ingen i 1937.

Når vi tar for oss listene, var det bare to kvinner på alle listene i 1922. Fru Sletholt var nr. 6 på Frogn samlingsgruppe. De fikk inn to representanter. Frk Køya var nr. 13 på Venstres liste, og de fikk inn tre representanter.

I enkelte år var det ikke kvinner på listene i det hele tatt. Det skjedde i 1928. Marta Degerud og fru Darre Brandt hadde fått en «vill» stemme hver på Bondepartiets liste. Første gang det velges inn kvinner i Frogn er 1947. Da får Bondepartiet seks representanter, Arbeiderpartiet fem, Høyre tre og Frie velgere to. På Arbeiderpartiets liste er Randi Granum kumulert som nr. tre, og hun kommer inn som nr. to. Både Høyre og Bondepartiet har vararepresentanter.

I 1951 er det Ingeborg Næss som kommer inn som representant for Høyre. De fikk

bare inn tre representanter, men fru Næss ble valgt som nr. to og var kumulert som nr. tre.

Gjennombruddet i Frogn skjer i 1955. Randi Granum er tilbake for Arbeiderpartiet og Ingeborg Næss blir gjenvalgt. Hun får også følge av Greta Christiansen som kommer inn som siste representant for Høyre. Dessuten blir Randi Raanaas valgt inn som nr. seks (av syv) på Bondepartiets liste.

Ved det siste valget i Frogn som egen kommune blir Randi Granum gjenvalgt og for Høyre blir Laura Bruun valgt.

Den sammenslåtte Frogn kommune

Det første valget fant sted 25. september 1961. I det nye kommunestyret var det 31 representanter. Partiene fikk følgende representasjon: Arbeiderpartiet 16, Høyre 9, Senterpartiet fire og Venstre og Kristelig Folkeparti en hver. De kvinnene som ble valgt inn som representanter var Randi Granum fra Arbeiderpartiet. Hun hadde jo lang fartstid fra gamle Frogn. Fra Høyre ble Anna Ølnes valgt som nr. en.

Dette året var det mange vararepresentanter. Ragnhild Kjus fra Høyre hadde en teoretisk mulighet til å møte, men det hadde ikke Anna Holst. Arbeiderpartiet hadde 8 vararepresentanter, og av disse hadde fem mulighet til å møte.

I 1963 var det bare Arbeiderpartiet som hadde kvinnelige representanter. Solveig Nordli og Aud Jacobsen ble valgt som henholdsvis nr. fem og nr. ni av 16 representanter. Anna Holst og Mildrid Stensrud hadde liten mulighet for å møte selv om de var nr. to og tre, da Venstre bare fikk en representant. Da hadde Ragnhild Kjus fra Høyre større muligheter som andre vararepresentant for en gruppe på ni. Arbeiderpartiet hadde fire vararepresentanter som alle hadde en teoretisk mulighet til å møte.

Resultatet ble bedre i 1967. Arbeiderpartiet fikk igjen inn to kvinner som representanter. Det var Solveig Nordli som ble gjenvalgt og Ruth Groth som var ny. Det politiske bildet var igjen i ferd med å forandre seg. Arbeiderpartiet gikk tilbake med tre representanter mens Sosialistisk Folkeparti fikk inn en representant. Det samme gjaldt Kristelig Folkeparti. Fra Høyre kom Gretha Christiansen tilbake som nr. to, og hun fikk med seg Vilfrid Dirro som kom inn som 10. og siste representant fra Høyre.

Venstre fikk inn to representanter, og som nr. en Emilie Raumli. Senterpartiet fikk inn fire representanter, og ingen av dem var kvinner.

Slutten av 1960-tallet og begynnelsen av 1970-tallet var en tid med betydelig uro innen det politiske feltet. Alt den borgerlige regjeringen i 1965 innvarslet at den stabile perioden etter Andre verdenskrig var over. Miljøspørsmål kom på dagsordenen og kvinnene gjorde krav på større plass i det politiske bildet.

Kvinnekampen gjorde seg mest bemerket i forbindelse med kommunevalget i 1971 da kvinnene «kuppet» valget i mange kommuner og i store byer som Oslo og Trondheim ble det flertall av kvinner i bystyrene.

Hvilke konsekvenser fikk det for Frogn? Svært liten. Det ble det samme antallet kvinnelige representanter i kommunestyret i 1971 som i 1967. Rent politisk ble det forandring. For Arbeiderpartiet ble Ruth Groth gjenvalgt, men hun fikk ingen med seg. Høyre fikk også denne gangen to representanter, men det var nye navn. Jorun Kolbjørnsrud kom inn som nr. fem og Ragnhild Haslum som nr. 10. Emilie Raumli ble gjenvalgt fra Venstre og på listen for Frogn Natur- og Miljøvern kom Ragnhild Evelyn Nilsen inn.

Det var fem av 31 representanter, det vil si 16% av representantene. Det var langt igjen, og nå var det 58 år etter stemmerettsreformen og 70 år etter første valg der kvinner fikk stemme.

Det gikk noe bedre i 1975. Da fikk både Arbeiderpartiet og Høyre inn tre kvinner hver som representanter. I tillegg fikk Senterpartiet inn en representant som var kvinne, altså til sammen sju kvinner i kommunestyret. Først i 1979 skjedde det et slags gjennombrudd: Arbeiderpartiet fikk inn fem kvinner av ni representanter. Høyre fikk inn tre av 13, Senterpartiet en av tre og Venstre to av tre. I alt ble det 11 kvinner som representanter. Dette utgjorde altså en kvinneandel på 35%. Fortsatt ikke 40%, men nærmere enn noen gang.

Det som imidlertid er den store milepelen, er at Frogn for første gang får en kvinnelig ordfører – Jorunn Kolbjørnsrud fra Høyre. Hun blir sittende til 1987, men i 1999 blir Ruth Lilian Brekke valgt til ordfører. Hun sitter en periode.

Hva betydde stemmeretten for kvinner?

Det var svært mange kvinner som engasjerte seg i kampen for å få fulle statsborgerlige rettigheter og få stemme ved både Stortings- og kommunevalg. Når en leser det som er skrevet om denne kampen, går det fram at det ikke var alle kvinner som var enig i at dette var noe å kjempe for. Holdningene gikk nok stort sett etter partigransene, og det var Venstre og Arbeiderpartiet som hadde kvinne-stemmeretten som programpunkt. For Venstre gikk dette programpunktet inn og ut av programmet i 1990-årene.

Det at kampen pågikk så lenge førte kanskje til at holdningene endret seg etter hvert. Når vi ser på det første valget til kommunestyre som kvinnene kunne delta i Drøbak, er det oppgitt i Akershus Amtstidende at ca. halvparten av stemmene var fra kvinner. Dette var et valg med begrenset stemmerett, det var altså bare de som hadde inntekt over 400 kr. som kunne delta. Det skulle vel antyde at stadig flere kvinner så betydningen av stemmeretten. Men stemmerett var ikke helt enkelt å forholde seg til. Det er betegnende at frk. Skybak som var den kvinnen som hadde flest stemmer, ikke sto i manntallet. Hun var jo også ført opp på Avholdspartiets liste. Det kan også være interessant å se at det var mange som hadde «strøket» navn på Avholdspartiets liste,

men likevel fikk begge de to kvinnene på listen mange stemmer.

I 1903 ble fru Lassen valgt inn i skolestyret. Det var jo en del av reformen at kvinner også kunne velges inn i kommunale styrever og nemnder. Blant de som ble innvalgt i 1903, var fru Augusta Øvstaas i vergerådet og frk. Laura Skybak og fru Eger i fattigstyret. En kan vel gå ut fra at det var nyttig for disse kvinnene å sitte i styrever og utvalg, for på den måten få erfaring fra politisk arbeid.

Jeg har funnet to leserinnlegg i Akershus Amtstidende for 3. desember 1910. Et innlegg som er undertegnet «En Kvinde» går inn for at kvinnene skal ha egen liste: «Men kjære – tænkte jeg – i en saadan liden By som denne, kan der være mening i at kvinderne her vil tage Partihensyn ved Valget» -- «Kvinderne burde danne sig egen Liste og plukke ud, uden Partihensyn, af hver av de tre Lister som er faareslaaede af Mændene, de Personer hun finder mest passende til Valgkandidater» -- og de skal være de som ikke vil «være med at modarbeide sociale Reformer til Samfundets Beste, og dette er enhver sand og rettfærdig Kvinne enig i.»

Det andre innlegget er skrevet av en mann under fullt navn (Otto Olsen). Han starter med å si: «naar vi nu skal gaa til Valg af de Mænd som i de 3 kommende Aar skal stille med vor økonomiske Velfærd.....» Han konkluderer med: «Medborgere, lad os denne Gang bli enig om alene at vælge Mænd inn i vort Kummunestyre der med rolig Besindighed vil varetage vort Tarv, som ikke har til Formaal at bringe Tvedragt og Splid til stede».

Når vi nå markerer 100 år for alminnelig stemmerett for kvinner, kan en lett få det inntrykket at det var kjempet en kamp som nå var over. Det var langt fra tilfelle. Fra valgbooken for Frogn kan vi hente fram noen eksempler på at det ikke var like lett for alle kvinner å benytte stemmeretten sin. Fra 1916: «N.N. anførersom forfaldsgrund at hun har flere smaabørn som maa ha tilsyn. Enstemmig bemerket valgstyret hertil da stemmegivningen har fundet sted i fem timer (fra kl. 9-2) og da Fjoser ligger 3 a 4 km fra valgstedet, maate mand og hustru i dette tilfelle ha indfundet sig til forskjellig tid i valglokalet saaledes at manden havde tilsetet børnene under hendes stemmegivning, hvorfor enstemmig besluttedes: Forfaldsstemme godkjennes ikke.» I 1919 har vi et annet eksempel: «N.N. har som forfaldsgrund anført at hun er i omstendigheder, har 2 smaa barn at se til og er alene idet hendes mand er paa arbeid, da det ikke er opplyst naar hun venter sin nedkomst og da hun bor kun ca. 400 meter fra valgstedet fandt 3 av valgstyrets 5 medlemmer at forfaldsgrunden ikke kunne godkjendes.»

Kampen for kvinners stemmerett har nok i Frogn og Drøbak også vært en kamp mot holdninger, både hos menn og kvinner. Spesielt i Frogn tar det lang tid før kvinnene synes. Dersom de står på listene, står langt nede, og på de fleste listene står det ikke kvinner.

I Drøbak er situasjonen noe annerledes i og med at det blir valgt inn en kvinne som representant både i 1901 og i 1910. Dessuten står kvinner som suppleanter ved nesten alle valg. At kvinner ble valgt til kommunale verv har nok hatt betydning. De fikk anledning til å vise hva de dugde til.

Det løsner litt etter andre verdenskrig, men det er et tankekor at det gikk hel fram til 1979 før kvinnerepresentasjonen i kommunestyret kom opp i nærheten av 40%. Det kan være av interesse å referere en episode som Øystein Øystå nevner i siste bind av Bygdebokverket. Det er et brev fra Likestillingsombudet under Jorunn Kolbjørnsruds ordførerperiode mens Svanhild Larsen var rådmann. Det ble pekt på at når det gjaldt oppnevning av medlemmer til kommunale utvalg og verv, var på ingen måte lovens krav oppfylt. Det hadde også gått nedover med andelen kvinner i kommunestyret.

Men i 2013 er det fortsatt bare 35% av representantene i Frogn kommunestyre som er kvinner.

Kilder:

Under utarbeidelsen er benyttet materiale som er lånt ut fra Folloarkivet. Spesielt følgende protokoller kar vært nyttige:

Drøbak kommune, Valgstyre, Serie F – Valgprotokoller

Drøbak kommune, Bystyre/Formannskap, Serie A – Møtebøker

Drøbak kommune, Bystyre/Formannskap, Serie F – Styrrer, råd og utvalg

Frogn kommune, Valgstyre – Valgprotokoller

Frogn kommune, Herredstyre/Formannskap, Serie A - Møtebøker

Mikrofilmkopier av Akershus Amtstidende er studert på Nasjonalbiblioteket i Oslo. Det er avisene fra årene 1901, 1910, 1967, 1971, 1975 og 1979 som er studert.

www.lokalhistoriewiki.no/index.php/Eugenie_Lassen

Samtale med Eugenie Marbel Fougner Lassen 13. juni 2013

Av litteratur er benyttet:

Agerholt, A.C.: Den norske kvinnebevegelses historie. Utgaven fra 1973.

Frogn Arbeiderparti (1909-2009). Drøbak 2009.

Øystå, Ø. Ny frihet og nytt Frogn 1945-2000. Frogn Bygdebokverk bind 5. Drøbak 2001.

Uformelle, sosiale møtesteder i Vestby

Av Henning Karlstad

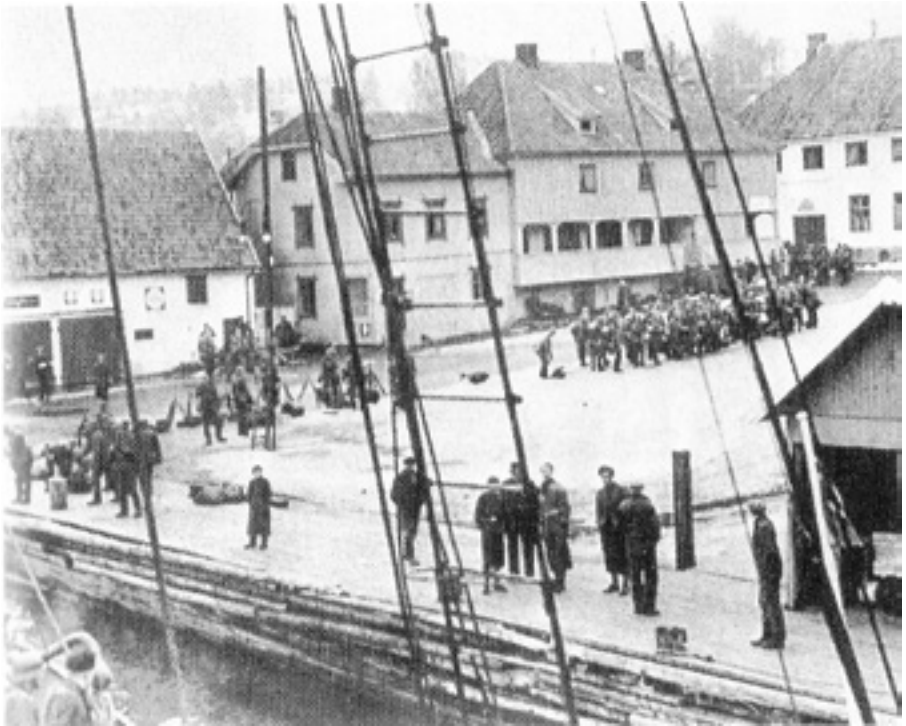
Når en som ikke er herfra sier: «– Du er kanskje kjent her i bygda?», retter jeg meg litt i ryggen og svarer overbærende: «– Jeg er født her!» Stimulert av identitetsfølelsen kan jeg godt legge til at «– Jeg er Vestbygutt!» Hvis situasjonen gjør det naturlig med ytterligere medaljeutdeling, kan jeg godt komme til å henge på et «Ekte 'stasjonsramp» med godt trykk på 'sta. Og er adressen ennå ikke helt klar, får den uvitende høre om 'perrongen. Det var der vi var samlet. Der og på rampen, ekspedisjonsrampen på pakkhuset. Det var der vi hørte til. Det var der identitet ble skapt. På godt og vondt.

«– Jeg er soning. I trea 'generasjon.» Uten tvil et adelsmerke og styrking av tilhørighet, identitet. Soningen har også sine mer spesifikke referansesteder, steder han har søkt til sammen med andre. Alle har et navn, men ulike sosiale funksjoner, *Mølleråsen* for en og *Jugærbenken* for en annen.

«– Da vi giftet oss, bosatte vi oss i Oslo en tid på grunn av arbeidet. Men jeg er Hvitstensjente, og det har jeg vært hele mitt liv!» I Son og Hvitsten hadde *Brygga* samme funksjon som 'Stasjon hadde i Vestby og *Torvet* i Hølen. Møtesteder der en også kunne følge folkelivet, se hvem som reiste hvor og hvem som fikk besøk, se hvem som hadde fått ny kåpe og ikke minst holde styr på hvem som reiste sammen med hvem.

«– Jeg er fra den frodige bygda midt i verden,» sier folk i Garder og knytter sin identitet til stedet de kaller *frodig bygd* og legger den *midt i verden*. Det er vel det vi alle gjør når vi virkelig kjenner oss hjemme i et sosialt fellesskap. Tilhørigheten kan bli så sterk at vi ønsker den aldri må ta slutt. «– Jeg skal da ligge på kjerkegår'n hjemme!»

I Vestby var «uoffisielle, sosiale møtesteder» tema for Kulturminnedagen 2012. I 2007 hadde man tatt for seg møtesteder med organisert preg. Denne gangen ville

Torvet i Son som spesielt møtested 9.april 1940 (Kilde: Son Leksikon, foto Scanpix)

man samle seg om møtesteder der folk bare møttes, uten innkalling, invitasjon, sakliste eller annet som kan gjøre et møte offisielt.

Det ble tidlig klart at møstedene er generasjonsbestemte og av størst betydning i barndom og ungdom. For dem som tilhører den tradisjonelle historielagsgenerasjonen, virket det som tiden da slike møtesteder var interessante stoppet omkring 1955. Fram til da var man ute i fri luft, møttes ved veikryss, steiner og trær, melkebukker, i butikker og gjerne et sted på flate veien, om så skulle skje.

Neste generasjon, fram til om lag 1985, forteller om andre møtesteder. Barn og unge har begynt å få egne rom de kan bruke sammen med kamerater eller venninner. Idrettslag og ungdomsklubber tar mer over og organiserer fritid og aktiviteter. Noen møtesteder finnes fortsatt, men på spørsmål svarer denne mellomgenerasjonen at det er ikke på *brygga*, *torvet*, *stasjon* eller ved *'plakatkassa* de henter informasjon og identitet. Referansene synes mer å være *laget*, *korpsset*, *bandet*, *banen*, *hallen* foruten *hjemme hos* den eller den.

Den siste generasjonen, den etter 1985, skiller seg markert fra de to foregående. Hovedinntrykket er at møtesteder i mindre grad er fysiske, i den forstand at de kan tas på. Men de finnes og er der ute, *i skyen* et sted. De hentes ned som sosiale treffsteder *på nett*. Der skapes det tilhørighet og nye identiteter.

I erkjennelsen av at begrepet «møtesteder» dekket et både bredt og dypt sosiologisk felt, og at vår tilnærming var mer preget av samlernes iver enn den vitenskapelige systematikk, valgte vi å dele bygda i fem områder som hver for seg skulle presentere minst fem møtesteder. Representantene for de fem områdene tilhørte alle det vi valgte å kalle historielagsgenerasjonen, og vi valgte å legge tyngden på den perioden.

Den konkrete presentasjonen bød på vansker, da mange av de stedene som ble omtalt ikke eksisterte lenger. Men alle var lokaliserbare, og det ville i neste omgang være mulig å angi koordinater for ev. registrering, selv om *'Plakkatkassa* i Vestby sentrum ville få sine koordinater et godt stykke ut i Kroerveien, og *Solbadet* i Hvitsten sine ute i sjøen. Det viktigste ville imidlertid være historien som knytter seg til stedet eller koordinatet.

Mjølkebukken ved Garder kirke (Kilde: Garder s.65)

Det gjaldt altså i første omgang å bestemme målet, lokalisere stedet, beskrive det og fortelle historien eller historier knyttet til det. En senere øvelse ville være å kartfeste stedet, legge inn koordinatene og legge historien ut på data eller få den publisert på annen måte. Oppgaven var denne gangen begrenset til den første delen.

Det ville være for ambisiøst å antyde at de stedene man registrerte kunne finne plass i en kulturminnevernplan. Men de ville være tjenlige kulturminner, særlig på grunn av historiene som er knyttet til dem.

Mjølkebukken er et slikt minne, noen steder kalt *Mjølkerampa*, et kjent samlingssted i mange bygder. Så også i Garder. *Bukken ve' kjerka* sto geografisk sentralt i møtet for veiene fra Hølen, Hobøl og Vestby/Kroer. Like ved var et plankegjerde hvor bøndene kunne binde hestene under kirkebesøk. *Mjølkebukken* og sletta utenfor kirken ble med det et naturlig samlingssted. *Gardærtaje* ble stedet kalt.

Jarleif Nordheim, som på kulturminnedagen var talsmann for Garder, åpnet for litt av de mange muligheter for historiefortelling som skjuler seg i en mjølkebukk. Opprinnelig hadde bøndene i Garder tatt hånd om mjølka si sjøl. Den gikk til eget forbruk, og salgsvaren var i hovedsak smør. De mer avanserte produserte nok også litt ost. Rundt 1870 ble etablert felles meieri ved ila på Langeland. Derfra ble det sendt mjølk og fløte til Kristiania annen hver dag. Dette varte ikke lenge, og bøn-

Rampen ved pakkhuset, Vestby stasjon (Foto Arne Fr. Holth)

dene måtte igjen stå for produksjon og salg. Omkring 1910 startet Martin August Thorvaldsen meieri i Vestby, og bøndene fra Garder dannet mjølkelag der 5-6 gårder gikk sammen om å kjøre spanna, og mjølkebukkene, eller mjølkerampene så dagens lys. Slik gikk det til lastebilen tok over transporten, først fra mjølkebukkene og siden rett fra gårdene.

Mjølkebukken forteller næringslivshistorie. Den forteller også historien om nødvendig og unødvendig informasjon, om praten når bøndene traff hverandre over mjølkespanna og ungdommen møttes en ledig kveld. Mjølkebukken åpner for historier om krangel og vennskap, om slagsmål og kjærlighet og stikkeasting med svimlende potter på både 30 og 40 kroner. *Mjølkebukken ve' kjerka* skapte tilhørighet til den *frodige bygda midt i verden*.

Henning Karlstad, som sto for Vestby nord, hadde også et forhold til en rampe, ekspedisjonsrampen på pakkhuset på Vestby stasjon, *Rampen*. Også den har sin klare næringslivshistorie. Helt fra 1879 har den sett bygda få det meste av det den trengte av innkjøpte varer og store deler av det den produserte for salg. Som mjølkebukken har *Rampen* vært informasjonssentral, hørt all verdens historier og tålt sterke ord. Den kan fortelle om tyske støvelhæler, utrolige pokerinnsatser og stikkeast som gikk over 20 timer.

Butikktrappa hos Thorvaldsen (Arkivfoto)

Både Nordheim og Karlstad hadde 'Buttikktrappa' som møtested. I Garder åpnet Oscar Svae butikk i 1935. Trappa der hadde et overbygg som hvilte på to runde stål-søyler, velegnet for dristige sprang og drømmer om turnkarriere. Trappa var velegnet som ventested for leilighetsskyss eller en av de sjeldne bussavgangene. Uansett: det var sted og tid for praten med bygdefolk. Der kunne skravla og sladderer gå fritt.

I Vestby var det tilsvarende møtested *Trappa hos Thorvaldsen*, forretningen fra 1905 og uformelt møtested for husmødre på vei inn i og ut av butikken. Til tider tett trafikk, og det smalt ofte i friske replikker, rammende i både angrep og forsvar. Ingen tvil om at det å møte en forretning full av varer i seg sjøl kunne være en sterk provokasjon når en måtte «handle på bok». Heller ikke tvil om at guttungene som satt på trappa lærte litt om både rett og galt, fattig og rik.

Røttergården (Skøiengården), Torvet og Pompa i Hølen (Foto 1931)

En slik spenning kunne man finne tegn til i Hølen også. **Ingvar Dahl** tegnet den ytre rammen omkring *Torvet* med *Pompa* (bensinpumpa) og to sentrale kolonialforretninger. **Irene Gjølstad** beskrev begge forretningene som sosiale møtesteder, men med noe ulike målgrupper. Arne Th. Skøiens forretning antydte hun var møtested for «dem fine», mens butikken til Hans Vines var mer for «dem allminnelige». Dahl begrenset seg til en grundig gjennomgang av Røttergårdens historie, der Skøiens forretning holdt til, og Holterhuset som et avgjort sosialt møtested, slik posthus og telegraf ble det mange steder.

Hølen fremstår som et sted der historien lurer bak hvert hjørne. Gjølstads beretning om konene ved møtestedet *Vannposten*, forteller at det hører en sosial gruppering til hvert møtested. Gruppene har sine egne sosiale koder og styringsmekanismer. Konene som møttes ved vannposten i Hølen hadde en eksistensiell oppgave sammen, og den var knyttet til vann. Men det lå noe annet og mer i rollen: Møtet med andre, informasjon som deles – noen kaller det sladder, bevisstheten om å være savnet hvis en ikke møter som forventet, kort sagt sosiale relasjoner slik de er av betydning for enkeltmennesket.

Naturnavn som *Sletta*, *Stranda*, *Åsen* nevnes av flere som møtesteder for leik, dans og annen moro. **Tore Rahn** forteller om Mølleråsen i Son som dansested, men også et sted der det ble arrangert boksekamper. I Garder hadde de *Grassletta ved sandgrova* på Hovum og *Dansebærje* i dalen mellom Drømmerud og Rustad. Dansemusikken var noen ganger trekkspill, noen ganger en solid sveivegrammofon med den karakteristiske skarpe tona. I Vestby gjorde *Ålerudsletta* samme nytte. Hølen hadde *Dansegølve* på *Grorud* og det samme på *Banen*, idrettsbanen. I både Son og Hvitsten fantes *Torvet* og *Jugærbenken*. Hvitsten hadde også *Parken* med benker og bed, velegnet for passiarer så vel som for sladder og elskov.

Hvitsten med Hotellet, Kiosken og Jugærbenken ca 1910. (Foto N. Skarpmoen)

I Hvitsten var *Badet* en sentral møteplass om sommeren. Det het egentlig *Sjøbadet*, og ble av **Trond Berthelsen** beskrevet som en rekke badehus med ryggen til torget og solbad ved enden av en lang brygge ut i sjøen. Her var det lenge slik at det var ulike badetider for kvinner og menn. Etter hvert ble *Solbadet* møtested for ungdom som ikke lot sjansen gå fra seg når de ønsket å vise sine ferdigheter i stup, crawl og dykking. Stedet var dessuten et velegnet tilfluktssted når to gjerne ville søke litt tid for seg sjøl en sen lørdagskveld.

Solbadet i Hvitsten ca 1960 (Foto Mittet)

Melk har samlet folk i Vestby, både som mjølk og som melk. En side er mjølkebukkene, en annen meieriene og utsalgene. I Hølen måtte alle gå til Skøien om de ville ha melk, for han var den eneste som omsatte slik vare. I Vestby var det *Thorvaldsen* som solgte melka inntil 'Meieri tok over. Også i Son ble melka solgt fra 'Meieri, og *Meieritrappa* var et velegnet sted for spredning av nytt. Ved meieriutsalgene var husmødrene den dominerende kundegruppen, og som møtested kunne stedet minne mye om vannposten. «– Har ikke sett ho Elly i dag. Lurer på om ho er sjuk,» kunne godt være en omsorgsreplikk på ei meieritrapp.

Meieriene var også informasjonsbase for bønder som leverte mjølk. I Vestby sto hestene bundet til hesterekka mot hagen på Grøstad mens kjørere fikk seg en

god prat med likesinnede. Det var der en kunne få vite hvor mange prosent fett mjølka holdt bort over på gårdene, hvem som hadde fått «klassemjolk» og om det kanskje snart var på tide å bytte kraftfor.

Mange av de uformelle møtestedene var knyttet til handel og næringsliv. På steder der folk fikk eller leverte varer, utviklet det seg lett sosiale samvær i tillegg. Foruten butikker og posthus, var *Saga* og *Mølla* slike steder. Ved *Vælt*a på Grøstadsaga i Vestby ble vekslet mye uformell kunnskap om tømmerdrift, priser og lønnsomhet. Så lenge bøndene kunne få malt med seg eget korn på møllene i Vestby og Hølen, hendte det ventetiden ble fylt med en god prat på møtestedet *Rampen* ved inngangen, der kornet ble levert og melet hentet. Med nye leveranseformer endret ventetiden seg, men den uformelle sakkyndigheten fikk likevel luftet seg blant kornprodusentene, både inne på *Kontoret* og ute ved *Hesterækka*.

Etter at bilene tok over transporten av landbruksprodukter og trelast, ble tiden for levering og henting kortet ned. Det påvirket den sosiale effekten av møtestedet. En samtale krever at man stopper opp litt. Det ser ut for å være en sammenheng mellom den gradvise reduksjon av antall fysiske møteplasser, som antydte ovenfor, og det faktum at samfunnet beveger seg i et hurtigere tempo.

Ingrid Harildstad viste dette meget tydelig med sin presentasjon av «Uformelle møtesteder blant unge». Hun representerte generasjonen født etter 1985, facebook-generasjonen, twitterne, generasjonen de eldre mener ikke har noen møtesteder fordi «de sitter med hodene nede i denne pc-en hele tida». De unge har mange organiserte, formelle møtesteder, særlig knyttet til skoler og ulike idretts- og fritidsanlegg. Ungdom har selvsagt uformelle møtesteder, men i liten grad sett i forhold til foregående generasjoner.

De reelle uformelle, sosiale møtestedene ligger på nett. Harildstad viste til steder som *facebook*, *twitter*, *flickr*, *blink*, *YouTube*, *myspace.com*, *nettby.no* og *Wikipedia*. Allerede i 2010 hadde facebook 500 millioner brukere på verdensbasis, og tiltrakk seg bare i Norge 34% av den totale masse som søkte mediekontakt.

Generasjonen født etter 1985 er nå minst 27 år. Det er denne gruppen som søker nettstedene som uformelle, sosiale møtesteder. Det er der det dannes nye mønstre og nye sosiale grupperinger. Der føres samtaler foregående generasjoner har vansker med å følge fordi de bygger på koder de eldre ikke kjenner.

Gjennom årene har det alltid vært noen som har falt utenfor de uformelle, sosiale møtestedene, mest fordi de ikke er blitt valgt eller godtatt. De nye mediebaserte møtestedene, der man kanskje kan være mer fri i kontakten, opptre anonymt eller oppdiktet, gir rom for alle. Det oppstår nye møtesteder i andre former enn de kjente, og det åpnes for en uformell inkludering som før var uoppnåelig.

Sosiale møtesteder blant unge (Montering: Ingrid Harildstad)

På Kulturminnedagen i Vestby 2013 kunne vi berøre bare overflaten av et lokalhistorisk fagområde som egentlig hører hjemme i sosiologien, i læren om hvordan samfunnet fungerer og hvordan vi fungerer i samfunnet. Men en forutsetning for at sosiologien skal kunne hjelpe lokalhistorien, er at den får materiale å arbeide med. Skal vi kunne se utviklingen over tid, må vi ha representativt materiale.

Dette gjør det nødvendig å samle materiale som går ut over kulturverntenkning, og som så ofte, det haster. I denne forbindelse gjelder det samfunnsgeografien, samfunnslivet, hva folk gjorde, hvor de gjorde det, hva det ble kalt, beliggenhet, funksjon. Ikke minst gjelder det alt som kan fortelles om og omkring hvert enkelt sted, historien om *Plakkatkassa* og *Solbadet*, bryggene, stasjonene og alle posthusene, *Mjølkebukken*, *Rampen*, *Jugærbenken* og hele serien som bare blir navn uten de historiene som skaper liv og tegner bilder og lar seg bevare!

«Å lese en kirke»

Ved feiringen av 25-årsdagen for vigslingen av Ski nye kirke

Av Kirsti Såheim

I perioden fra Kirkens fødsel og fram til 1600-tallet var det få som kunne lese. I tillegg til muntlige og skriftlige overleveringer utviklet det seg derfor et symbolspråk som fulgte kirken til alle verdenshjørner. Nordmenn er et farende folk, og vi besøker ofte kirker på våre reiser. Lærer vi å lese symbolene i våre lokale kirker, er vi godt på vei til å forstå kirkekunsten uansett hvor vår reiselyst tar oss. En slik forståelse vil i tillegg berike vår generelle forståelse av språket og de andre kunststartene. I denne sammenheng blir kirkens eksteriør og plassering også meningsbærende.

Stofftilfang

Sist gang folk i Ski sentrum fikk ny kirke, var i borgerkrigsperioden 1130-1240 da Ski kirke (nå Ski middelalderkirke) ble bygd ca. 1160. Det meste vi vet om denne kirken er det vi kan se og det vi kan anta utfra generell kirkehistorie. Når det gjelder Ski nye kirke er situasjonen en helt annen. Det finnes rikelig med dokumenter, avisartikler, brosjyrer og fotografier foruten mange muntlige kilder.

Jubileumsfeiringen

27.11.1988, på 1.søndag i advent, ble Ski nye kirke vigslet av daværende biskop i Borg, Gunnar Lislerud. På initiativ av Ski menighetsråd ble kirkens 25-årsdag feiret med en jubileumsuke. Feiringen begynte søndag 25.11.2013 med en kringkastet festgudstjeneste. Nåværende biskop i Borg, Atle Sommerfeldt, var til stede. På ukedagene ble det arrangert konserter, foredrag, barneteater og eldretreff. Selve signingen ble feiret 1.søndag i advent (01.12.2013) med en festutgave av menighetens storfamiliegudstjeneste. Den har en liturgi med uttrykksformer spesielt tilpasset barn og med barn som aktive deltagere.

Første kirke med totalentreprise

Kommunen hadde bestemt, ikke uten sverdslag, at kirken skulle ligge i Birkelunden, et grøntområde i Ski sentrum. Den skulle bygges i tegl og oppføres som totalentreprise. I en totalentreprise gjennomfører byggherren bare et begrenset utredningsarbeid (for eksempel romprogram), og anbudsinnbydelsen inneholder få detaljkrav. Dette medfører et stort prosjekteringsarbeid for entreprenørselskapene som vil delta i anbudskonkurransen, og de står i stor grad fritt til selv å velge løsninger innenfor de rammer som er satt i anbudsinnbydelsen.

I januar 1986, på et av de første møtene hvor interesserte entreprenørselskaper, kommunen og brukerne var til stede, fikk menighetens representanter god anledning til å legge fram sine synspunkter. Entreprenørene leverte inn flere forslag som i ulik grad tok hensyn både til romprogrammet og menighetens ønsker. Kommunestyret valgte forslaget fra Block Watne Yrkesbygg, selv om dette ikke var menighetens foretrukne alternativ. Block Watnes anbud var det laveste, og med dette var den økonomiske rammen lagt.

Et forslag fra menigheten til kommunestyret om å utvide den økonomiske rammen for å øke kvaliteten på en del punkter, ble raskt vedtatt:

- Heving av taket i deler av kirkerommet for å bedre akustikken
- Bruk av rød tegl i stedet for gul i kirkerommet
- Heis og utvendige veier mellom etasjene for å gi bevegelseshemmede god tilgang til hele kirken
- Utvidet bruk av tegl til erstatning for striemalte vegger flere steder i kirken.

Etter dette ble den økonomiske rammen holdt.

For å komme nærmest mulig målene den hadde for kirken, gikk menigheten ved sognepresten inn i et samarbeid med Byggherren Ski kommune, byggherrens byggeleder, Block Watnes byggeleder og arkitekten. Alle var svært velvillig innstilt til et tidkrevende samarbeid for at resultatet skulle bli best mulig. Sogneprest Karl Gervin gjorde et uvurderlig arbeid i disse møtene, bygd på råd fra Kirkebyggtvalget med egen ungdomsrepresentant, Ski vest kirkeforening, Utsmykningsutvalget, Orgelutvalget, Økonomiutvalget og enkeltpersoner med spesialkompetanse.

Forarbeidene til nye løsninger ble lagt fram av menigheten på byggemøtene før de ble vurdert av fagpersonene. Å regne ut omkostninger ved f. eks. forandringer i murarbeid eller flytting av ventilasjonssystemer krevde alt man kunne finne av resurspersoner. De disponible midlene var på 15.5 mill. kr fra kommunen pluss menighetens innsamlede midler på ca 1.3 mill. kr. Deler av de innsamlede midlene ble brukt som mellomlegg der prisen for en endring oversteg prisen på løsningen Block Watne opprinnelig hadde forutsatt i sitt anbud.

Selve romplanen ble radikalt forandret. På signingsgudstjenesten takket Block

Watnes byggeleder for et godt samarbeid og la til at det var kun et par detaljer som var igjen av den opprinnelige planen.

Trass i skepsis til totalentrepriseformen, ble alle parter stort sett fornøyd med kirken, og etter 25 år er det bred enighet om at huset fungerer godt. Først og fremst for gudstjenester, men også for bruk til mange andre aktiviteter.

Eksteriør

Kirken er tegnet av Arkitektfirmaet Holm, Ulset og Carlsen med arkitekt Ola Ulset som hovedansvarlig. Gulvarealet er 1200 kvm hvorav 700 i hovedetasjen. I underetasjen bekostet menigheten en utvidelse av ungdomsavdelingen på 60 kvm. Totalkostnaden inklusive orgel og liturgiske møbler ble ca 19 mill. kr.

Bygget

Når man kommer til Ski nye kirke vil de fleste oppfatte at dette er et kirkebygg med rom for ulike aktiviteter. Formspråket er påvirket av 1960-70-tallets norske brutalisme: Strukturen i bygget er tydelig, og materialene er brukt i sin uforfalskete, opprinnelige form. Man ser et tilnærmet kvadratisk bygg i tegl, med underetasje, og

Ski nye kirke sett fra syd. Inngangspartiet ligger etter tradisjonen mot vest, mellom tilbygget og selve kirkehuset, og det har dør både i nord og sør. Tilbygget, tegnet av kirkens arkitekt Ola Ulset, ble tatt i bruk i 2011. Det rommer administrasjonen for menighetene i Ski, Ski kirkelige fellesråd, Kirkevergen i Ski og Nordre Follo prosti.

det er plassert godt inn i det skrånende terrenget. Kirken har en tradisjonell vest-/østakse med inngangsparti i vest. Bygget preges av et forhøyet kirkeromsparti med pyramideformet tak. Midt på reiser seg et spir i glass som er kronet av et nakent kors, kristendommens hovedsymbol og kirkens evige seierstegn. Taket «flyter» på et smalt bånd av vinduer, og gir, sammen med en vindusslisse som går over taket fra vest til øst, overlys i kirkerommet. Inngangspartiet er av glass og ligger i kirkens vestre hjørne slik tradisjonen tilsier.

Klokkene

Over inngangspartiet er reist et oppheng for de to kirkeklokkene. Klokkene symboliserer apostlene, ringingen deres forkynnelse. I følge tradisjonen kaller klokkene ikke bare inn til gudstjeneste, men beskytter også mot onde makter og uvær. Inskripsjonen på den ene klokka er «Mesteren er her og kaller på deg» og et kristogram (Kristusmonogram) tilføyd alfa og omega. Dette er første og siste bokstav i det greske alfabetet – begynnelsen og enden (Joh. Åp. 22.13.).

Den andre har inskripsjonen «Gå i fred og tjen Herren med glede» og symbolet «Jerusalemkors» eller «misjonskors». Det store korset representerer Kristus. De fire små korsene, plassert ett i hvert av korsets felt, representerer evangelistene, alt for å minne menigheten på at evangeliet skal forkynnes i alle fire verdenshjørner. Klokkene er laget hos Olsen Nauens klokkestøperi i Vestfold.

Interiør

Kirkerommet er preget av to symboler, «veien og vannet» eller «den kristnes vandring gjennom livet» og «Jesus som livets kilde». Opp gjennom tidene er de to symbolene blitt uttrykt på mangfoldig vis, slik også i Ski nye kirke.

Kirkelig kulturverksteds (KKV) hovedtanker for kirkerommet

Da KKV feiret 10-årsjubileum i 1984, svarte de på spørsmål om hva de ønsket seg som gave: *«Et kirkerom på planleggingsstadiet hvor vi kunne få muligheten til å skape et helhetlig rom fra grunnen av. To år senere gikk ønsket i oppfyllelse da Utsmykningsutvalget for den nye kirken i Ski tok kontakt og ba oss lage en totalplan for utsmykningen av kirkerommet».*

Bilde side 84: Klokkeopphenget med sine to klokker står på inngangspartiets tak. Videre ses lysslissen fra vest til øst som markerer et av kirkens hovedsymboler; veien gjennom livet. Midt på det pyramideformede taket over selve kirkerommet, står spiret som markerer forbindelsen mellom himmel og jord. Det er prydet med det nakne korset som et symbol på den oppstandne Kristus som åpnet denne forbindelsen.

KKVs prosjektleder Berit Hunnestad hadde den krevende oppgaven å koordinere det gode og tidskrevende samarbeidet mellom arkitekt, menighet og KKV. Planen omfattet kirkerommet som helhet, dvs. materialvalg, fargesetting, symbolbruk og ikke minst utformingen av alterpartiet.

«Vannet»

En hovedtanke var at den blå-grønne fargen i det «levende vann» skulle prege billedutsmykningen. *«Blåfargen ga seg selv. I en kirke så preget av jord, murstein og betong, trengtes noe av luft og vann, en kilde. Vannet er et av de viktigste symbolene vi har. Bibelen selv er også full av vannsymbolikk. Når Jesus sier: «Jeg er livets vann» trenger vi ingen dogmatiske eller intellektuelle forkunnskaper for å forstå at dette må være noe viktig».*

Vannsymbolet går igjen i altertavlas mosaikk og de to sideteppene, men også i døpefonten, kirkeskip med seil, vindusgruppen med Den hellige Ånd og i Karin Eies liturgiske gjenstander.

«Veien»

Helt fra urkirkens og katakombenes tid har skipet vært brukt som kristent symbol (ca. år 30). Kirkefaderen Krystostomos (347–470) sa i et av sine skrifter: *«Kirken er et skip som seiler gjennom denne verden. Herren er styrmann, de troende besetning. Masten er korset, seilet troen, drivkraften Den hellige ånd. Kirken seiler inn i Paradiset og det evige livs havn. Gud er kompass, håpet anker, bønnen ankertau og Guds trofasthet ankergrunnen».*

I Ski nye kirke er denne «veien», eller skal vi si «leden», ett av hovedsymbolene. Vi kommer inn i vest, følger midtgangen under lysslissen i taket og går mot øst, mot frelsens hjørne hvor Kristus, likesom sola, skal stå opp på oppstandelsens dag. «Veien» er sammensatt av mange elementer: Først og fremst båt og seil og bølger, men også hjelpemidler gitt av Gud for å lette reisen.

Enkeltgjenstander – hjelpemidler på reisen

Døra inn til kirkerommet

Fra inngangspartiet i vest kommer vi inn i våpenhuset og ser rett på døra inn til kirkerommet. Det er mange dører og mye som vil ha vår oppmerksomhet i våpenhuset, men denne døra skiller seg ut. Det er en tobladet dør i tre med lys gråblå, gjennomskinnelig farge. Midt i døra er det et felt med ruglete glass omkranset av en list. Glassfeltet gir en uklar fornemmelse av hva som fins innenfor og oppfordrer oss til åpne døra for å se klart *«slik vi en gang skal se når det fullkomne kommer»* (1. Kor. 13.11.-12). Døra er tegnet av Tor Lindrupsen og er en gave fra Block Watne.

Gulvklinker og lysslisse i taket

Gulvet har kvadratiske, terracottafargede klinker. Midtgangen er markert ved at klinkene er lagt i vinkel i forhold til resten av gulvet. Over veien går lysslissen i taket. Slik markeres veien mot øst.

Lysglobe

Levende lys i kirkerommet forteller om Guds nærvær. Helt til våre dager har den norske og andre protestantiske kirker vært «redd for» å bruke ritualer som kan oppfattes som katolske. Til Kirkenes verdensråds møte i Uppsala i 1968 ble det laget en lysglobe – en jordklode med et stort lys i sentrum og små lys «langs ekvator». Mange fant bruk av globe meningsfullt, og bruken spredte seg. Lysteningen fikk også en renessanse i Den norske kirke mot slutten av 1900-tallet, slik vi så det ved kong Olavs død i 1991. I Ski nye kirke står globen til høyre etter døra inn til kirkerommet. Der etablerer lysgloben et bønnested hvor man kan takke, be om Guds nærhet på veien gjennom livet og om Guds nærhet hos mennesker vi er bekymret for. Globen kan flyttes og brukes som ledd i gudstjenesten.

Orgel

Musikk er en fellesmenneskelig uttrykksmåte og har vært – og er – sentral i den kristne gudstjeneste og i det kristne livet. På reisen gjennom livet uttrykkes alle slags følelser i musikken og er til trøst og glede på veien.

Orgelet er bygd av Robert Gustavsons orgelbyggeri i Härnösund, Sverige. Det har 18 stemmer fordelt på to manualer og pedalverk, og det tok 3000 timer (2 årsverk) å bygge, eksklusiv intonering. Orgelet er laget av naturmaterialer som metall, skinn og tre. Orgelhuset er av brunbeiset furu, men furuen er bare en av de 10-12 tresortene som er brukt. Alt er håndlaget bortsett fra metallpipene. «Et velbygd orgel med riktige materialer har nærmest ubegrenset levetid», sier orgelbyggeren: «200 år er ingen alder for et slikt instrument». En av arkitektene som anmeldte kirken synes orgelet formmessig er «*et feilplassert arvestykke*», og det antydes at menigheten kanskje fikk for stor innflytelse i dette spørsmålet.

Skipet, bølgene og seilet. Se «Veien».

Kvadratiske fliser i blå larvikitt er nedfelt i midtgangen. I flisene er hogd ut et stilisert skip og ditto bølger. Tor Lindrupsen har laget dette. I seilet over båten ser vi Guds hånd som uttrykk for at han styrer båten. Guds hånd er for øvrig kirkens eldste symbolske framstilling av Gud (år 30). Seilet er av Rigmor Bove i lysegrå og lyseblå toner.

Utformingen av alterpartiet, fargene, materialbruken og diverse arkitektoniske elementer er et resultat av samarbeid mellom en gruppe fra Kirkelig kulturverksted (KKV), arkitekten og menigheten. Kristus som livets vann og vei dominerer. Prosesjonskorset er en gave fra 1998 og er utformet av Tor Lindrupsen for KKV.

Teppet i nord (ved døpefonten) skal si noe om livets mørke krefter, mens teppet i sør henviser til pakten mellom Gud og menneske, det gode budskap. Mot øst ser vi Kristus som tar imot alle dem som kommer til ham. Lysgloben brukes i forbindelse med individuell bønn eller som et ledd i gudstjenesten. Prekestolklæde med symbolene for de fire evangelistene.

Helligåndsvinduene

På sørveggen, dvs. til høyre for midtgangen, ser vi et annet gammelt symbol, dua. Den er et symbol på Den hellige ånd, men kan brukes på flere måter, for eksempel som et symbol på fred.

Disiplene forteller at da Jesus ble døpt i Jordan av Johannes kom Den hellige ånd kom ned over ham som en due (Matteus 3.16). Derved ble syndens makt brutt.

Med tanke på reisen gjennom livet, sier Jesus at når han er gått til Far, vil han etterlate Ånden som skal «*veilede dere til hele sannheten*» (Johannes 16.13). I Ski nye kirke er treenigheten framstilt ved «Farsvinduet» på nordveggen (2013: Ikke innkjøpt), «Sønnen» på altertavla og altså «Den hellige ånd» på sørsiden.

De tre kvadratiske vinduene i glass og tre er tegnet og laget av Tor Lindrupsen. Og, blåfargen er hentet fra vannsymbolikken.

Døpefont

Dåpen er et sakrament og inngangsporten til kirken. Jesus sa i Matteus 28.19: «*Gå derfor ut og gjør alle folkeslag til disipler: Døp dem til Faderens og Sønnens og Den hellige ånds navn*». Dåpen har vært praktisert helt siden det første århundret, og det finnes f. eks. i litteraturen mange eksempler på at Guds løfter knyttet til dåpen er til stor trøst for mennesker i nød og anfektelse.

Døpefonten er og dåpsfatet er begge åttekantet (oktogonal). I kristendommen er tallet 8 et symbol for gjenfødelse og nyskapning. Gud skapte verden på 6 dager, hvilte i 1 dag og på den 8. dagen ble de troende gjenskapt og gjenfødt i dåpen. Mange kirker verden over har åttekantede døpefonter og dåpshus (baptisterier). Både fatet og dåpskannen er av keramikk. Døpefonten er laget av blå larvikitt og klebersten. Dåpsfat og dåpskanne i blå keramikk (vannets farge) er laget av Karin Eie.

Ikonet

I 2002 fikk Ski menighet et ikon i gave. Det heter «Jesu dåp» og er malt av ikonmaleren Hæge Aasmundtveit. Ikontradisjonen stammer fra oldkirken og har vært mest i bruk i den ortodokse kirke i de østeuropeiske landene. Når ikonene kalles «Hellige bilder» er det ikke fordi bildene er hellige i seg selv. Ikonene er hellige i kraft av hva de viser til. Det skal vise oss Guds nærvær og synliggjøre gudommelige sannheter, og slik være til trøst og oppbyggelse på reisen gjennom livet.

Kunstneren valgte motivet ut fra Ski nye kirkes grunnsymbol, vannet. Hun skriver: «*Jesu dåp har to fundamentale aspekter. På denne dagen ble den fulle dogmatiske sannhet om en Gud i tre personer åpenbart for menneskene (...) Dagen betød også begynnelsen på det Nye Testamentets dåpspraksis*».

Motivet er malt på en treplate i canadisk hickory. Det er 40x54 cm og er malt i

Novgorodtradisjonen (1100–1300). Vannets blåfarge er reflektert i bruken av pariserblått.

Bønnested med lesepult, Bibel og bønnekrukke

To av de rikeste gavene Gud har gitt sine barn til styrke, trøst og glede på «veien», er Bibelen og bønnen. Ved lesepulten kan den besøkende lese i Bibel 2011 og skrive bønnelapper som legges i bønnekrukka. Bønnene blir lest i gudstjenesten og i menighetens forbønnsgruppe. Karin Eie har laget den blå bønnekrukka.

Alter

Alteret er kirkens sentrum og står oftest på et platå eller en forhøyning. Her står det på korgulvet, to trinn høyere enn resten av kirkerommet. Nattverden, et av Den norske kirkes sakramenter, foregår her. Måltidet skal «minne oss om Kristus» og «holde oss oppe i en sann tro til det evige liv». Synet på sakramentets innhold varierer mellom de ulike kirkene og får følger for utformingen av bordet. Ski nye kirke har et bordalter hvor presten stiller i stand til nattverdmåltidet med duk, blomster og lys, brød og vin.

Alteret i Ski nye kirke er laget av kleber og larvikitt, Karin Eie har laget keramikken.

Altertavle

Så er den troende kommet fram mot målet, til kirkens østre hjørne, frelsens og Paradisets verdenshjørne. Her stiger sannhetens sol opp, her lyser verdens lys og her skal Kristus komme på oppstandelsens dag. Den kristne begraves med ansiktet vendt mot øst, slik at når hun står opp, er det Kristus hun ser.

Altertavlas grunnform er kvadratet, et gammelt symbol på verden med sine fire verdenshjørner. Midt i denne verden av godt og vondt står Kristus, kilden for det levende vannet. Han bryter kvadratets form og omfavner hele verden, og hans kors lyser mot oss. På et av kvadratene nederst på altertavla er kopiert en av figurene på døpefonten i Ski kirke (ca. 1160).

Tor Lindrupsen, som har tegnet og laget altertavla i tre og glass, overlot tolkningen av de ca. 50 kvadratene til den enkelte. Han skriver at han ikke vil benytte entydige symboler, da vil dybden og mysteriet forsvinne. «*Kristus derimot kan ikke reduseres til et entydig tegn – til noe vi kan kontrollere. Han vil alltid overskride våre tanker og systemer*».

Tepper

På nord- og sørsiden av altertavla henger vevde, kvadratiske tepper. Altertavla og teppene fungerer som en helhet. Bouves tepper «*er tenkt som en formidling mellom*

mørket og lyset, himmel og jord, albertavle og vegger, glass og mur». Det levende vannet strømmer fra albertavlas kristusskikkelse, gjennom teppene og videre ut i hele rommet.

Nord var tradisjonelt det stedet hvor mørket og kaoskreftene holdt til, og teppet på nordsiden skal vise ondskaper i verden. Et eksempel på tolkning i vår tid kan i følge kunstneren være at det truende vannet bringer forurensning, sykdom og ødeleggelse. I tidligere tider manglet ofte nordveggen vinduer, og «kvinnesiden» i kirken var mot nord.

Sør var stedet Gud Fader kom fra, og teppet på sørveggen skal formidle kjærlighetens krefter, fred og forsoning mellom Gud og mennesker og en åpen vei fra jord til himmel. Vi skimter Guds ansikt, og regnbuen henspiller på tegnet Gud satte på himmelen til minne om paktens han hadde inngått med Noah. De tykke trådene fra renningen henger ned mot jorden som «himmelharper».

Prekestolkledet

Prekestolen er stedet for forkynnelse av evangeliet, og i teppet antydes de fire evangelistenes symboler. Det var kirkefaderen Ireneus fra Lyon (130–200) som først, utfra tekster i Det gamle testamentet (Es. 1.5 ff og 10.14), ga evangelistene hvert sitt symbol: Matteus: Menneske med vinger, Markus: Løve, Lukas: Okse og Johannes: Ørn.

Avslutning

Det er utfordrende «å lese» Ski nye kirke. Man kan «oppleve» den intuitivt med former og farger og Kristus med de utstrakte hendene. Mange opplever den som åpen, varm og inkluderende i sitt uttrykk. De fleste vil etter hvert begynne å undre seg over mange ting, noe finner man ut og ganske mye forblir skjult. Kommentarene ovenfor er bygd på det kunstnerne har skrevet pluss kjente tolkninger av symbolene. Men fremdeles står noe igjen, og det er etter kunstnernes ønske: Kristus kan ikke beskrives fullt ut, han vil alltid overskride våre tanker og systemer. Det er opp til den enkelte å reflektere over det de ser.

Det er et ansvar for menigheten å videreføre kunnskap om Ski nye kirkes symbolbruk. Kirkekunsten, former, farger og byggets orientering er ikke tilfeldig, den er heller ikke til «pynt» eller avveksling. Den har røtter langt tilbake og i hele den kristne verden, og den understreker vår kirkes verdensvide karakter. Kunnskap om dette hjelper oss ikke bare å lese kirkerommene vi besøker på reise, eller å forstå bildekunst, skulptur, litteratur og faste uttrykk. Den skal først og fremst gi stimulans til tro, undring og opplevelse av skjønnheten i Ski nye kirke.

Seilskutene til Edward og Peter Herman Røer fra Nesodden

Av Harald Lorentzen

Paul Rudolf Wold Røer var født i 1814 på Røer gård på Nesodden. I 1832 begynte han på teologistudier, men oppga disse etter kort tid. Han ble derfor senere omtalt som «student Røer». Han var en særdeles aktiv person i bygda og eide i perioder gårdene Skoklefall, Fjell, Nordre Løes og Karlstad. I tillegg eide han stedet Nestingen i Spydeberg med papirfabrikk, kruttverk, sag og møllebruk. Han var dessuten Nesoddens ordfører i årene 1842 til 1852. Han lot bygge hele fire seilskuter nede på Sørbystrand i Bunnefjorden. Disse er behørig omtalt i Nesoddens Historie bind 2, med tekst og bilder, så de blir ikke omtalt i denne artikkelen.

Raul Rudolf Wold Røer var gift to ganger, først med Karen Elisabeth Olsdatter Krefting og etter hennes død i 1848, med Anna Westergaard. Med sin første kone fikk han ni barn, med sin andre kone fem barn.

To av sønnene fra første ekteskap, Edward Hans Severin Røer og Ole Kristian August Krefting Røer, samt to av sønnene

Paul Rudolph Wold Røer bygget fire skuter på Sørbystrand.

Bilde fra boken «Slægten Røer 1580-1895».

fra andre ekteskap, Otto Paul Rickard Westergaard Røer og Nils Edward Rudolph Røer, ble alle skipskapteiner på seilskuter.

Edward Hans Severin Røer var født 16. april 1836 og den eldste av de ni første barna til «student Røer». Han gikk til sjøs rett etter konfirmasjonen, tok hyre om bord i sin fars skuter, og ble skipsfører bare 22 år gammel. Etter noen år flyttet han inn til hovedstaden.

I 1864 var han i København og på selveste 17. mai giftet han seg i Holmen kirke med den danske piken Marie Sophie Catrine Nymann. De bosatte seg i Kristiania og får fem barn. Hans kone Marie døde allerede i 1874.

I 1875 finner vi han og barna bosatt i Sofienberggaten 12, han som enke-mann og «forhenværende skipsfører».

Edward startet med å være ekspeditør for det i 1875 stiftede Bundefjord Dampskibsselskab. I 1876 stiftet han sammen med Mikkel (Michal)(Martin) Saxlund, firmaet Saxlund & Røer. (Kildene har ulik benevnelse på Saxlunds fornavn) Han var født på Stange 22. november 1837, også han var skipsfører. De ble naturlig nok selskapets ekspeditører, og de fikk en godtgjørelse på 120 speciedaler i året. Snart skulle de også bli korresponderende redere for en rekke seilskuter som hadde hvert sitt aksjeselskap.

Ifølge Malmsteins skipsregister på Norsk Maritimt Museum, drev Saxlund & Røer hele 15 seilskuter i perioden 1886–1891. Det er trolig at partnerne drev hver sine skuter for i en etterfølgende dom opplyses det at Saxlund hadde bestyrt fem av disse skutene.

Den 16. februar 1891 trakk partneren Saxlund seg ut, firma hadde en underballanse. Nå fulgte en rettsprosess som gikk helt til høyesterett. Edward Røer mente Saxlund skulle betale halvparten av underballansen, mens Saxlund mente at Røer hadde tatt ut en stor sum penger og at han hadde krav på halvparten av denne summen. I 1894 falt dommen og Edward Røer ble frikjent.

Den 15. februar 1891 etablerer Edward Røer «*Skibsmægler, Befraktnings, & Commissionsforretning i Forbindelse med Kjøb og Salg av Skibe*». Kontoret hadde

Edward Hans Røer ble skipsmegler og korresponderende reder i Kristiania. Bilde fra boken «Slægten Røer 1580–1895».

han i Rådhusgaten 5 i Kristiania.

Nå ble han alene om å drive 16 seilskuter i sitt eget navn. I tillegg til driften av seilskutene fortsatte Edward Rør å drifte Bundefjord Dampskibsselskab og fra 1892 også Nesoddens Dampskibsselskab samt driften av dampskipet «Færdig» som Hans Konow brukte til og fra Langøyene, en travel tid for en skipsmegler.

I 1895 solgte Edward Rør en rekke av skutene, til en fjern slektning – Peter Herman Rør – men beholdt tre skuter fram til han trakk seg ut av redervirksomheten i 1899. Han er nå omtalt som «skipsborger og skipsmegler». Edward Rør døde i Kristiania i 1903.

	Saxlund & Rør drev følgende skuter:	Edward Rør drev følgende skuter:
(1) «OCEOLA»	1886-1888	
(2) «PRINCE ARTHUR»	1886-????	
(3) «PRINCE VICTOR»	1887-1891	1891-1895
(4) «PRINCE REGENT»	1887-1891	1891-1895
(5) «PRINCE GEORGE»	1887-1891	1891-1895
(6) «LIMA»	1888-1892	1891-1898
(7) «PRINCE EDWARD»	1888-1891	1891-1895
(8) «CROWN PRINCE»	1889-1891	1891-1895
(9) «PRINCE LOUIS»	1890-1891	1891-1895
(10) «PRINCE FREDERICK»	1890-1891	1891-1895
(11) «PRINCE HENRY»	1890-1891	1891-1891 (Forlist)
(12) «PRINCE ALBERT»	1891-1891	1891-1895
(13) «HEBE»	1891-1891	1891-1895
(14) «HELIOS»	1891-1891	
(15) «GUSTAV»	1891-1891	1891-1893
(16) «JENS RUFFEN»		1891-1892
(17) «PETROPOLIS»		1892-1899
(18) «LUCY»		1893-1895
(19) «FLINK»		1893-1899
(20) «PRINCE AMADEO»		1895-1895

Peter Herman Rør

Seilskutene ble overtatt av Peter Herman Rør i 1895. Han var født i 1837 og jevn-gammel med sin fjerne slektning. Begge hadde etternavnet Rør, men slektene hadde skilt lag på slutten av 1600-tallet på Rør gård. Peter Herman Rør sin slekt hadde bosatt seg på Berger gård og Peter eide nå på 1890-tallet også To gård med strandstedet Alværn og øygruppen Steilene. Han hadde arvet Berger gård av en barnløs onkel,

To gård på Nesodden der Peter Herman Røer bodde. Foto: Harald Lorentzens samling.

(Ole Røer død 1874) og hans far (Paul Ludvig Røer) som drev To gård hadde tidlig gått bort (1856).

Peter Herman Røer var den som medvirket til at firma A. Hiort kjøpte Landsteila og Persteila og bygget en stor oljetank der ute i 1890. Da Peter Herman Røer overtok seilskutene var Østlandske Petroleumscopagnii dannet to år tidligere. Peter Herman Røers sønn var inn på 1900-tallet revisor i dette oljeselskapet. Peter Herman Røer var også Nesoddens ordfører i perioden 1892–1897.

I de fire årene Peter Herman Røer drev «Prince»-skutene, var denne gårdbrukeren fra Nesodden en av Norges fem største seilskuteredere. Det er også verdt å merke seg at skutene var registrert i «Kristiania/Steilene». I hans periode drev han også Norges to største seilskuter.

Peter Herman Røer var bonde, ordfører og skipsreder i noen år.

Bilde fra boken "Slægten Røer 1580-1895".

Etter fire år, i 1899, trakk Peter Herman Røer seg ut av rederidriften. Da hadde han mistet fire og solgt en av skutene sine. Han døde 82 år gammel i 1919 på To gård.

Det finnes en tegning av en seilskute, slått inn i en steinhelle midt på tunet på Berger gård. Det er signert «M/ 11/7 98».

*Tegning av en av «Prince»-skutene er hugget inn i en fjellflate på tunet til Berger gård
Foto: Harald Lorentzens samling.*

Det var Peter Herman Røer som i 1893 kjøpte den 4-masters stålarken «Prince Robert» som i 18 år var Norges største seilskute, med en besetning på 32 mann, seilte den rundt hele kloden. Norges nest største seilskute var «Prince Edward», også den drevet av Peter Herman Røer. De 13 «Prince»-skutene ble redusert til ni (fire hadde forlist) da Peter Herman Røer solgte dem i 1899.

Norges største seilskute het «Prince Robert» og var i Røers eie fra 1893 til 1899. Foto: Gitt av Norsk Maritimt Museum.

Peter Herman Røer drev følgende skuter:

(1) «LIBRA»	1891-1892(Solgt)
(2) «PRINCE ROBERT»	1893-1899
(3) «PRINCE ARTHUR»	1894-1899
(4) «PRINCE JOHN»	1894-1899
(5) «PRINCE VICTOR»	1895-1899
(6) «PRINCE REGENT»	1895-1899
(7) «PRINCE GEORGE»	1895-1899
(8) «PRINCE EDWARD»	1895-1898 (Forlist)
(9) «CROWN PRINCE»	1895-1899
(10) «PRINCE LOUISE»	1895-1899
(11) «PRINCE FREDRICK»	1895-1897 (Forlist)
(12) «PRINCE ALBERT»	1895-1899
(13) «PRINCE JAMES»	1895-1895 (Forlist)
(14) «PRINCE AMADEO»	1896-1898 (Forlist)

Det var en Julius Andersen som overtok skutene og de var fortsatt registrert i Kristiania/Steilene. I hans tre år som reder mistet han to skuter («Crown Prince» og «Prince Regent»).

I 1902 overtok Alfred Andressen de resterende syv seilskutene i den store «Prince»-flåten.

«Prince Arthur» forliste i januar 1903, «Prince George» strandet i mai 1903, «Prince Louis» ble hugget opp i 1903, «Prince Albert» ble solgt og avrigget i 1903, «Prince Victor» ble solgt og hugget opp i 1904, «Prince John» ble solgt til New Zealand i 1905, og «Prince Robert» ble solgt til Tyskland i 1911.

Det er på sin plass å omtale en av seilskutene i «Prince»-flåten som tilhørte Peter Herman Røer. Barken «Prince Arthur».

Det var en stormfull natt, denne natten til 2. januar 1903, da den norske barken «Prince Arthur» var på vei i ballast fra Valparaiso i Chile, til Esquimalt i British Columbia for å laste trelast. Barken som tidligere het *Hoghton Tower*, ble bygget i Birkenhead, England, i 1869 for G. R. Clover Co. Den målte 1,600-ton, og var bygget av jern.

«Prince Arthur» fraktet tømmer fra nordvestkysten av Amerika, til ulike havner rundt hele verden. Kapteinen ombord var Hans Markussen. Han hadde hatt sin kone og tre små barn med seg i flere år, men de hadde forlatt skuta i England i 1902 og returnert til sitt hjem i Larvik for at barna skulle begynne på skolen.

I midten av november 1902 forlot *Prince Arthur* med sitt mannskap på 20 mann Valparaiso i Chile og la ut på den 7500 nautiske mil lange ferden til Esquimalt, i British Columbia.

Barken «Prince Arthur» som tragisk forliste 2. januar 1903. Bilde fra boken «Norske Seilskuter – Bind 5», Fredhøis Forlag 1936.

Prince Arthur hadde vært til sjøs i 50 døgn og hadde hatt for det meste bra vær. Da de kom oppover kysten av Oregon satte det inn med urolig vær med kraftig vind som vekslet fra nordvest til sydvest. Barken hadde lenset med vinden i tre dager uten å ha kontakt med land. De måtte derfor stole på kompasskurs og utseilt distanse for å finne posisjonen.

Rundt klokken 5.30, like etter mørkets frembrudd den 2. januar 1903, syntes utkikken å se et lite lys rett forut. Et lys rett i baugen var ikke noe godt nytt. Kaptein Markussen mente at det kunne være fyrskipet som varslet om Umatilla Reef eller at det kunne være fyret på Tatoosh Island. Men stormen hadde forandret sikten i tåken slik at han kunne skimte Olympic coast.

Kaptein Markussen ga straks ordre om å vende for å komme ut i åpent hav igjen, men skuta støtte på et skjær og den ble straks lekk. *Prince Arthur* lå nogenlunde stabilt fram til midnatt. Da kom en kjempebølge å feide over hele skipet og kastet det opp på nok et skjær.

I mellomtiden hadde alle fått på seg redningsvester og kloret seg til riggen før denne gikk overbord og de 20 mann falt i sjøen, det var nå bare småbiter igjen av skuta.

Andrestyremann Christopher Schjødt Hansen klamret seg til en vrakdel. Flere ganger prøvet han å klatre opp på noen klipper men han ble skylt ut i vannet igjen. Etter at han hadde svømt rundt i en time ble han endelig skylt opp på land, totalt ut-

mattet. Han fant noen tømmerstokker og der seg han sammen i ly for været.

Da dagen grydde lørdag 3. januar, kom Hansen til seg selv og begynte å gå langs stranden. Foruten noen gjenstander som fløt inn på stranden var det ikke noe å se til skuta. Snart oppdaget han seilmakeren Knud Larsen, som også hadde blitt vasket opp på stranden. De to mennene søkte langs stranden etter andre overlevende, men fant kun vrakgods og noen lik. De halte dem opp og la dem ved siden av hverandre i en sanddyne. De mente det måtte finnes Indianere i nærheten og fulgte en åsrygg sydover. Her fant de flere av sine døde skipskamerater og fikk dem opp slik at de kunne begraves senere.

Ved middagstid så Hansen og Larsen noe røyk som kom opp fra en dal. Her var en liten hytte. En mann var på stranden og arbeidet med båten sin. Han presenterte seg som Iver J. Birkestol (1862–1933) fra Norge. Han og brødrene Ole og Tron, hadde slått seg ned her i området og ville med glede hjelpe de to sjømennene. De ble brakt til Ivers lille hytte ved sjøen og traktert med både mat og drikke samt tørre klær og et sted å hvile seg. Det var lyset fra denne lille hytta de hadde sett fra «Prince Arthur» kvelden i forveien. Senere tok Hansen og Larsen sammen med Birkestol-brødrene og en del indianere å gravla de døde skipskameratene.

Hansen og Larsen reist nordover med en gruppe av indianere til Ozette Indian reservat i Cape Alva. Mennene var der natten over før de fulgte en annen gruppe indianere i deres kanoer som var uthulte trestammer til Neah Bay, dit de kom lørdag 10 januar 1903. Postkontorets sjef på stedet tok godt imot mennene til skipet *Alice Gertrude* kom og brakte dem til Port Townsend. Etterpå dampet *Alice Gertrud* til Seattle med de to overlevende om bord.

11. januar 1903 holdt den norske klubben i Seattle et møte. De besluttet å sende en delegasjon til stedet hvor vraket lå, medlemmene ville ikke la likene av deres landsmenn ligge i en sanddyne, men gi dem en skikkelig grav.

14. januar møtte de Birkestol-brødrene som kunne vise dem hvor alle mennene var gravlagt. Det var funnet 12 lik som var gravlagt i grunne sanddyner. De fant en bra gravplass med utsikt ut over sjøen, dette var også på området som tilhørte Iver Birkestol, så de ble derved gravlagt i norsk jord.

De bygget kister fra vrakgods som hadde drevet i land fra «Prince Arthur» Kroppene ble lagt inn i strie , side ved side, materialer fra skuta ble båret opp og plassert over dem og dekket til med jord og muld. Som et gravmonument fant mennene en eikedør som de bar opp og stile opp som gravstein.

De to overlevde, Hansen og Larsen fikk merke den store hjelpsomheten fra den norske kolonien i Seattle. Da de hadde fått pleie og var kommet til seg selv tok den norske konsulen og satt dem på toget til New York for å reise tilbake til Norge.

Etter et par måneder er man ferdig med monumentet som Norse Club's har bestilt.

Laget av granitt i fire deler og i en høyde av 10 fot (3 meter). På bunnseksjonen og på de to midtseksjonene står det skrevet «Here lies the crew of bark *Prince Arthur* of Norway foundered January 2, 1903,» og navnene på de døde sjøfolkene. Noen av disse var også danske. Topp seksjonen er en 5 fot obelisk som bærer navnet på de to som overlevde.

I 1904, satt Norse Club of Seattle opp monumentet på graven.

I 1906 solgte Iver og Ole Birkestol (1866–1930) sin farm, Tron Birkestol flyttet også med sin familie. Iver holdt tilbake 10 acers som han eide der gravstedet lå. Han døde i 1933, men familien fortsatte å betale skatten for det lille jordstykket der sjøfolkene var gravlagt. I 1938 signerte President Roosevelt papiret på å etablere Olympic National Park.

Kystlinjen ble også lagt inn til denne nasjonalparken. Dette gjorde også at den lille jordteigen som var eid av Birkestols slektninger ble en del av nasjonalparken. Det tok sin tid før dette offisielt skjedde, ikke før i 1953. Da døpte The National Park Service om graven til «Swedish Memorial».

Monumentet over de 18 Norske sjøfolk som forliste med «*Prince Arthur*» står fortsatt i Olympic Park. Bilde fra nettstedet «[History Link.Org](#)».

I mellomtiden hadde monumentet blitt tatt vare på av Puget Sound's Norwegian community, som med jevne mellomrom reiste dit og holt orden på stedet. De klippet og pyntet og rensket steinen for mose. De malte også opp navnene med sort skrift. Uten deres stadige påpasselighet ville monumentet vært borte forlengst, nedbrutt av vær og vind.

I 1955 gikk mange norske krefter sammen og laget en minnepark på stedet der barken «Prince Arthur» forliste. Denne minneparken skulle inneholde både gravstedet og minnesteinen.

Året etter fikk man også forandret navnet fra det feilaktige «Swedish Memorial» tilbake til «Norwegian». Tirsdag 25. september 1973 besøkte kaptein Hans Markussens sønn Viggo, på dette tidspunkt 79 år gammel, graven til sin far.

Fortsatt i dag står monumentet oppe på åssiden over Kayostia Beach. Stedet er bare tilgjengelig via North Coast Beach Trail. Folk til fots kan nå monumentet fra enten Ozette Ranger Station, på nordsiden av Lake Ozette, eller fra Rialto Beach Ranger Station i nærheten av La Push. Fotturen mellom disse stedene er 17 amerikanske mil og avhengig av tidevannet tar det minst 9 timer å gå. The Norwegian Monument er plassert omtrent halvveis.

(Historien er oversatt fra engelsk og forkortet)

Kilder:

Stangeboka bind I side 370

P.K.Røhr - Røer-Røhr 1920

Slægten Røer 1580-1895

Oksvalds Vels Historie

Skibet

Malmstein skipsregister NMM

HistoryLink.org Essay 8998 : Printer-Friendly Format

Folketelling 1865,1875,1900,1910

Digitalarkivet - Skannede kirkebøker

Akvariet i Drøbak

Dagens – og historien bak

Av Aase Weydaht-Ottesen

Besøk Akvariet på Sjøtorget, det gir spennende opplevelse for barn og voksne. Men – akvariet har også en spennende historie bak seg. Det første byggetrinn ved siden av dampskipskaia ble åpnet desember 1995 med Tore Eriksen som bestyrer. Akvariet er senere utvidet og har et unikt tilbud med saltvannsfisk fra fjorden – noe kan du se rett nede i bassengene, noe kan du se bak glass. For å bygge opp noe slikt ligger mye arbeid bak – historien forteller at ideen om et akvarium i Drøbak kom allerede i 1965.

Drøbak Akvarium som vi kjenner det

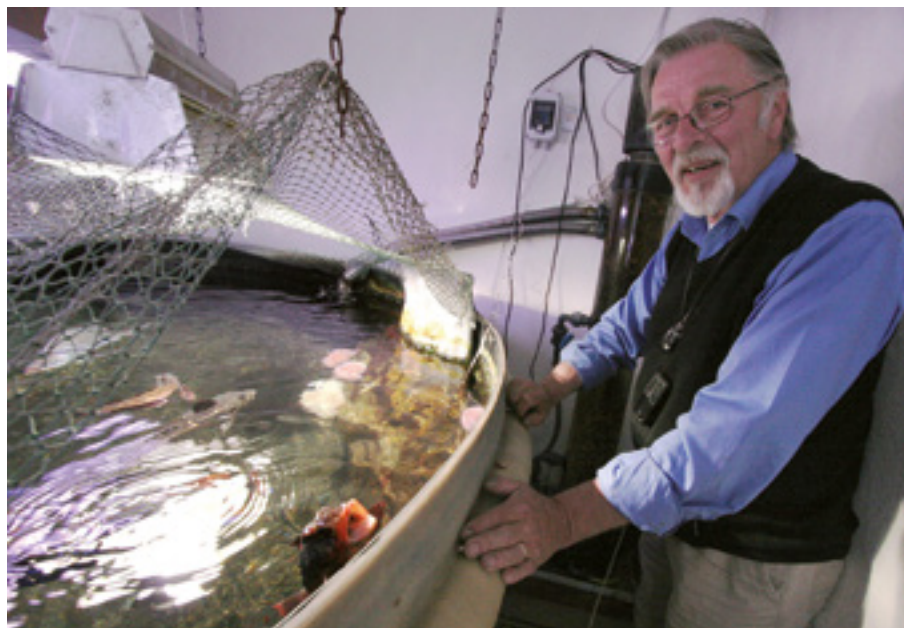
Takket være Drøbak Båtforening og mange ildsjeler har Akvariet på Sjøtorget bestått siden 1995. Akvariet i Drøbak er det eneste saltvannsakvariet ved Oslofjorden, og det gir publikum en unik mulighet til å oppleve livet i fjorden på nært hold – og kanskje bli fasinert av fiskene, men også av alle andre små skapninger som finnes her, og ikke minst er det en stor og spennende fargeprakt blant disse sjødyrene.

Akvarium var lenge ønsket her ved fjorden, men starten ble tung

Tore Eriksen forteller historien: *«Det hele begynte i 1965 da det ble bygget et lite utendørs akvarium ved siden av Biologisk Stasjon. Dette var i drift i kun to år – så kom det frem nye forslag om akvarium i Drøbak: Det var Lions som hadde planer om et akvarium i Badeparken, og Willy Johansen hadde planer om akvarie i Tenta. Ikke noe av dette kom til virkelighet.»*

I 1983 prøver man igjen

Så gikk det noen år, i 1983 prøver man igjen å komme videre, forteller Tore. Da kom

Tore Eriksen, en pådriver og tidligere styrer ved Drøbak Akvarium. Foto: Pål Mørk, 2009.

Drøbak Båttforening med et innspill etter forslag fra skolesjef Arne Nesje, planen var igjen å bygge et akvarium ved siden av Biologen i Jentebukta. I plankomiteen var bl.a. Universitetet i Oslo (UiO) representert, men mange flere både fra fjern og nær jobbet med et planforslag. Planen ble lagt frem for kommunestyret i 1983, men ble nedstemt med en stemmes overvekt. Så var man igjen like langt.

Imidlertid – i 1992 prøvde man igjen, da var det Drøbak Båttforenings Maritime Samlinger som fremmet en plan i forbindelse med motormuseet i Kroketønna – men, denne ideen ble heller ikke realisert.

Så – endelig: Akvariet på Sjøtorget

I 1995 ble Tore Eriksen kontaktet av formannen i Drøbak Båttforening, han var nå ansatt i Fergeselskapet og hadde kontorer i det tidligere sandlageret på Sjøtorget. Formannen, Tom Kristiansen (?) i Båttforeningen spurte nå Tore om han kunne tenke seg å bygge et akvarium på Sjøtorget, her sto nemlig mesteparten av den store lagerhallen ubenyttet. Fergeselskapet ønsket å etablere en turistinformasjon og mente de det ville være gunstig også å få en publikumsattraksjon hit.

Tore Eriksen var godt kjent, han hadde vært teknisk ansvarlig for tidligere prosjekter i Båttforeningen – og han hadde gode kontakter i andre nordiske akvarier og ville

dermed kunne få nødvendige råd og veiledning under en byggeperiode, så kanskje det endelig kunne bli noe av. Prosjektet ble igangsatt umiddelbart, og nå gikk det raskt.

Dugnadsarbeider med over 70 deltagere

Over sytti personer fra nær og fjern er registrert som bidragsytere til realiseringen av anlegget. Det første spadesticket ble tatt og det første arbeidet ble gjort av en ildsjelgruppe på elleve mann. I denne gruppen finner vi ikke minst medlemmer i Drøbak Båttforenings dykkergruppe som fikk ansvar for alle undervanns-innstallasjonene, og ikke bare det – de hadde også ansvaret for å skaffe akvariets marine dyr da man kom

Dugnadsgjengen som tok første spadesticket til Akvariet i 1995.

Første rekke f.v. Lars Eriksen - Gaute Hansen - Jean Are Ibenfeldt - Bjørn Dahl

Andre rekke f.v. Trond Belgen Hansen - Bjørn Ramberg - Tore Eriksen - Ivar Hindbjørgmo

Tredje rekke f.v. Helge Hindbjørgmo - Morten Nitteberg - John Knudsen.

Foto: Per Carlmar, febr. 2013

*I akvariets bassenger
finner vi bl.a.:
Drøbak-kråkebolle:
Strongulentirotus
Droebachinsis Müller ...*

så langt. Sammen med teknisk sjef Trond Hansen var dette uunværlige nøkkelpersoner som har bistått Tore Eriksen som bestyrer. Helt fra starten ble det lagt ned et stort arbeid, og alt både planleggings- og dugnadsarbeid ble utført av ildsjeler med Tore som ansvarlig leder. Og slik ble det faktisk mulig å realisere drømmen om et akvarium i Drøbak.

Da første byggetrinn var ferdig startet det med tre enkle akvarier – og åpningsfest den 20. desember 1995. I noen år hadde Akvariet for det meste tilbud til skoleklasser, men også vanlig publikum kunne få komme – og mange var de som nå kunne glede seg over å få se noen av Oslofjordens fiskearter på nært hold.

I 2001 blir Drøbak Akvarium stiftelse

Drøbak Akvarium har vært en viktig faktor i etableringen av Stiftelsen Sjøtorget. Men allerede året før stiftelsen ble et faktum, i 2000 var antall besøkende nær opp mot 50.000.

Stiftelsens kapital i 2001 ble fastsatt til 1.2 mill millioner kroner, og bestyrer Tore Eriksen og teknisk sjef Trond Hansen fikk nå en viss godtgjørelse for sitt arbeid, alt tidligere var dugnad! Anlegget var nå blitt utvidet med flere bassenger og akvarier, og i 2001 startet også arbeidet med å støpe det siste store bassenget på hele 18.000 liter – det sto ferdig i 2003.

Et akvaries forhold til dyr

Tore forteller at et godt saltvannsakvarie består av mange store og små detaljer som krever nøyaktighet og innlevelse. Det kreves kunnskap om lyssetting, dekorasjon og pumpeteknikk hvis marine dyrs levesett skal bli tatt vare på. Pumpene som gir surstoff i vannet er selve livsnerven i akvariet - i dag leverer de hele 1.500 liter vann pr. minutt.

... og Steinbit fra Oslofjorden:
«Ser jeg skummel ut?»

Pumpene går døgnkontinuerlig, om de ved strømuhell eller annet skulle svikte må det ikke gå mer enn maksimalt to timer før det hele må være i gang igjen, får jeg høre – så dette er noe man må ha øye med hele tiden ved et saltvannsakvarie.

I et akvarium er man avhengig av å gjenskape et naturlig marint miljø, her dreier det seg nemlig om «vill» fisk som skal finne seg til rette og trives under nye forhold – dette kan ikke sammenlignes med ferskvannsfisk man kan kjøpe og som er født i fangenskap, presiserer Tore Eriksen – for en utenforstående «ikke-marin journalist». Akvariet i Drøbak er myntet på publikum, ikke først og fremst forskning. Her bør det ikke være for mange fisk, men heller ikke for få – men passe mange arter, sier Tore, da blir det lett og godt for publikum å gjøre seg kjent med livet i fjorden.

Strongulentitrotus Drobachiensis Müller

er navnet på en kråkebolle i Oslofjorden. Historien om dette navnet er fra slutten av 1600-tallet da det var enken etter Christen Carlsen som likte å gå i kirken og sette seg ved orgelet. En flottenfeier fra Tyskland, biolog Hr. Müller kom på besøk og fikk se og høre enken. Han forelsket seg – og de gifter seg og bosetter seg i Drøbak. Han var jo marinbiolog og begynner å studere kråkeboller i fjorden da han finner denne som har fått hans navn, og dermed er navnet Müller kommet inn i historien, kan Tore fortelle.

Tore forteller litt om sitt forhold til dyr

«Jeg har alltid hatt interesse av å studere dyrs adferd – har hatt hvite mus, katter, hund – t.o.m. en tam skjære. Jeg har vært glad i dem alle, og som voksen mann har jeg fått samme følelse for fisk. Jeg liker hverken stekt eller kokt fisk, men arbeidet med akvariet ble en ny og spennende opplevelse i mitt liv. "Fisk er ålreite dyr", men

en underkjent skapning. Så en stor takk til alle mine forgjengere, om det ikke ble noe av de første planene så ga det til slutt meg og mine medarbeidere mulighet til å realisere et Akvarium i Drøbak.»

Så om en spesiell fisk i akvariet: «"Fløyfiskhannen" er en av våre aller mest fargesprakende fisker; noe han bruker aktivt for å bedåre sin utvalgte hunn. Han reiser majestetisk sine finner og tenner lys som pulserer i blågrønne fluoriserende farger og danser for sin utkårede for å vise seg sterk og uimotståelig – mens hunnen ligger rolig og avventende.

Begge kan tenne lys i øynene sine. Fløyfiskhannen prøver seg med et gult lys først, og svarer hun med samme farge er han et skritt nærmere. Så prøver han seg med et grønt lys – får han svar på det reiser de seg mot overflaten, trykker seg inntil hverandre med bukfinnene og stiger i en sakte dans mot overflaten. Da kan vi se at fargene glitrer på hannen mens melke og rogn står som en sky bak dem – akten er fullbyrdet, og nye generasjoner er på vei.» forteller den tidligere bestyreren ivrig.

Når det gjelder Akvariet i Drøbak, Oslofjordens Marinbiologiske Senter, forteller Tore at det ikke har skjedd noe større endringer her etter 2005. Tore Eriksen var bestyrer fra 1995 til i 2010. Drøbak Akvarium drives i dag av bestyrer Jessica Marks.

«Den Aandsørken som heder Norge»

Macody Lund og årene på Svartskog

Av Sven Lindblad

I 2013 er det 150 år siden Fr. Macody Lund (1863–1943) ble født. Han har blitt omtalt som Norges siste store original. Den eksentriske Macody Lund var en sammensatt, kunnskapsrik og temperamentsfull kulturpersonlighet med sterke meninger, og det verserte en rekke anekdoter om ham. I årene fra 1912 til omkring 1921 bodde han sammen med sin første hustru Augusta Lund i Villa Vildmark på Svartskog i Oppegård. På den tiden sto han sentralt i den bitre striden omkring rekonstruksjonen av Nidarosdomens tårn og vestfront, og han var da trolig Norges mest omstridte mann.

Bakgrunn

Macody Lund ble født i Stavanger 18. november 1863 som sønn av en skipsreder. Slekten Lund kom opprinnelig fra Farsund, hvor de drev handel og skipsfart. Familiens tidligere residens Husan ble bygd i første halvdel av 1800-tallet. Den storslåtte trebygningen er nå Farsund rådhus.

Macody kjente alltid sterk tilknytning til familietradisjonene i Farsund. – Jeg er født i

*Macody Lund ca. 1920.
(Foto fra Augusta Lund:
«Mitt samliv med Macody Lund»).*

Stavanger, men jeg kommer fra Farsund, pleide han å si. Han brukte flere forskjellige navn i ulike perioder av livet, som Julius Fredrik og Frithiof Macody Lund. Etter at faren døde i 1877, tok moren med seg de yngste barna og flyttet til Kristiania. Macody skulle ta examen artium i 1882, men ble syk og måtte slutte på skolen. Allerede under gymnastiden viste han stor interesse for historie, spesielt middelalderen, og under navnet Julius Lund fikk han utgitt sin første bok med tittelen «Kronologiske tabeller til verdenshistorien». Her ble unionstiden med Danmark framstilt som et kraftig overgrep mot Norge. Boken hadde et forord av historieprofessor Ernst Sars.

Omflykende tilværelse

Da Macody ble frisk igjen, gikk han ikke tilbake til gymnaset, men førte en omflykende tilværelse i mange år på 1880-tallet. Han prøvde seg fram på en rekke områder, samtidig som han var i pengeknipe mer eller mindre hele tiden. Han tok telegrafisteksamen og var elev ved Christiania Theater. Så reiste han utenlands i flere år. Han bodde en del i København, og herfra dro han på studiereiser, særlig til Berlin og Paris. Han interesserte seg spesielt for historie, kunst, filosofi, arkitektur og språk. Innimellom var Macody Lund tilbake i Norge, hvor han tok vikariater som lærer. Et års tid var han redaktør av tidsskriftet *Misteltenen*, som ble utgitt i Bergen. Deretter søkte han oppdrag som huslærer, men dette var ikke alltid like vellykket. Etter alle årene med økonomisk usikkerhet, savnet han nå for alvor en fast stilling som kunne gi ham en større trygghet.

En hissig stortingsreferent

I 1892 fikk så Macody Lund oppfylt ett av sine viktigste ønsker på den tiden. Han hadde trent seg opp til å bli en dyktig stenograf og fikk fast ansettelse som stortingsreferent. Han ønsket seg stillingen ikke minst fordi Hans Jæger hadde fortalt ham at sesjonene på Stortinget var så korte at han ville få masse tid til overs til å dyrke sine egentlige interesser i fritiden. Hans store interesse var nå tegning og maling, i tillegg til selvstudier innen historie.

Dette ble en periode med en del ledig tid. Han fikk nye venner, og Seland (1971) nevner noen av dem i sin biografi om Macody Lund. Det var Christian Krohg, Nils Kjær, Christian Skredsvig, Knut Hamsun, Olav Stormoen, Gabriel Finne, Arne Garborg, Ebbe Hertzberg, Jacob Worm-Müller, Gunnar Heiberg og Christian Friele.

De lange sommerferiene mellom stortingssesjonene tilbrakte han gjerne i Farsund. Her spaserte han rundt i fargerike klær og lagde fine akvareller og oljemalerier som han senere kunne vise fram på utstillinger. Han leverte også illustrasjoner til flere bøker. Christian Krohg mente at Macody hadde et stort talent og anmodet ham om å slutte med historiestudiene og heller konsentrere seg om kunsten.

Macody Lund hadde i utgangspunktet vært glad for den økonomiske tryggheten som fulgte med jobben som refererende stenograf i Stortinget, og han var nok også litt stolt av å ha denne stillingen. Likevel trivdes han ikke særlig godt, og egentlig var han heller ikke noen stor tilhenger av parlamentarismen.

Det finnes flere historier fra referent-tiden som gjør krav på å være sanne. Den ene forteller at Stortinget en dag diskuterte en sak som interesserte Macody Lund, og han ble svært ivrig der han satt på sin stenografplass. Plutselig reiste han seg opp, grep ordet og holdt et flammende innlegg hvor han erklærte seg dypt uenig med taleren, som han mente var en idiot. Folkets kårne ble så forbløffet over denne opptreden inne i selveste stortingssalen at ingen fikk seg til å gripe inn. Først etter at Macody hadde talt både lenge og vel, ble han tatt hånd om av to av Stortingets betjenter og slept ut av salen. Da han kom til døren, snudde han seg og ropte: – Jeg går, men jeg skal komme fryktelig tilbake!

Det er trolig den samme episoden som C. J. Hambro hadde i tankene da han mange år senere skrev sine minneord om Macody Lund: «Han var en periode stortingsstenograf, men tradisjonen melder at han skjelte representantene ut høylydt når han var uenig med dem, og at han måtte definitivt ut av stenograf-korpset da han forsøkte å ta ordet i debattene i stedet for å referere dem».

Det ser likevel ikke ut til å være korrekt at han fikk sparken fra Stortinget. En og annen reprimande fikk han nok når han prøvde å ta ordet, eller møtte opp i et upassende, uformelt antrekk. Men både hans første og annen hustru har fortalt at det var Macody selv som avsluttet arbeidsforholdet. Med tiden ble sesjonene lengre og lengre, og det ble ikke mye tid til overs. Omkring 1897 besluttet han seg for å si opp stillingen.

I et brev fra dette året skriver han at han kjenner på seg at det går framover mot friheten – «friheten fra Stortinget, dette forbannede skalkeskjul for egeninteresser og idioti. Jeg kjenner meg igjen som en fri mann og går derfra med verdenskunnskap og politisk skolering som kanskje få».

Bokhandler i Farsund

Etter tryggheten han hadde opplevd med fast inntekt som stortingsstenograf, fulgte igjen noen år med relativt stor økonomisk usikkerhet. Han fikk en stilling knyttet til aksjetegning for et nytt jernbaneselskap, den såkalte Voss-Stalheim-banen, men selskapet ble snart lagt ned.

Med ny erfaring fra forretningslivet og fornyet lengsel etter naturen i og omkring Farsund, fikk han så konsesjon for utbygging av telefonnettet i Farsund og på Lista. Prosjektet var på ingen måte problemfritt, og etter to år solgte han anlegget til staten. Nå hadde han allerede startet bokhandel i Farsund, og i 1898 giftet han seg med den

da 23 år gamle Augusta Floer. Han hadde møtt henne på en reise og fridde til henne nesten umiddelbart.

Men for det nygifte paret fikk oppholdet i Farsund en brå slutt. I august 1901 brant store deler av Farsunds gamle trehusbebyggelse ned til grunnen. Brannen hadde oppstått i et pakkhus hvor Macody leide lagerlokaler, og uheldigvis hadde han oppsøkt disse lokalene rett før brannen brøt ut. Dermed var folkesnakket i gang om at det var den sigarrøykende Macody Lund som hadde skylden for storbrannen, og han ble siktet for uaktsom brannstiftelse. Siktelsen ble siden henlagt, men ryktene som verserte gjorde det umulig å fortsette med butikkdriften i Farsund. I 1902 kvittet de seg med forretningen, og Macody og Augusta flyttet til Kristiania.

Livet i Colbjørnsens gate

Etter en tid fikk de leilighet i Colbjørnsens gate 4, og her hadde de en rekke gode år. I 1903 publiserte Macody Lund avhandlingen «Fisk, penge, kultur og politik» i tidsskriftet Kringsjaa, noe som førte til at han fikk et treårig stipend for å drive historisk forskning. Etter videre studier av Norges økonomiske historie i eldre tider, kom en ny avhandling i 1909. Den hadde tittelen «Norges økonomiske system og verdiforhold i middelalderen». Her kombinerte han sine historiske kunnskaper med tenkemåter som han hadde erfart fra næringslivet, og han presenterte en analyse av lokale forskjeller i mål-, vekt- og prissystemene i Norge i middelalderen. Dette er et vanskelig tema som det hittil hadde vært forsket lite på, og Macody mente selv at denne avhandlingen var noe av det beste han hadde skrevet. Han så ut til å lykkes i sitt arbeide, og fra 1909 mottok han årlig statsstipend for videre økonomisk-historiske studier.

Macody Lund var den som oppdaget at en rekke gamle regnskapsbøker i Riksarkivet var innbundet med rester av pergament fra middelalderen. Ett av disse var et musikkfragment av en lovsang til Olav den hellige. Det viste seg etter hvert at mange av de gamle innbindingene inneholdt fragmenter av liturgiske bøker.

Han ble en etterspurt foredragsholder, og under den spente tiden rundt unionsoppløsningen i 1905 fikk hans sterke nasjonalistiske holdninger anledning til å blomstre. Han var imot at vi skulle forhandle med svenskene i Karlstad, og som ny norsk konge ville han aller helst hatt en ætling av en jarl fra Orknøyene.

I disse årene kom den nå aldrende historiker, geograf og etnograf Yngvar Nielsen ofte på besøk til dem i Colbjørnsens gate. Han hadde gjort det til en vane å besøke ekteparet Lund istedenfor å ta seg en middagslur. Her fikk han hjemmebakte kaker til kaffen, og han likte å fortelle fra gamle dager. Vennskapet med Yngvar Nielsen var av stor betydning for Macody Lund. Men det var et økende problem at Colbjørnsens gate lå så sentralt at det nesten alltid kom besøkende. «Alle» skulle ha tak i Macody

Lund. Augusta var også mye opptatt på hverdagene, for hun hadde en ganske anstrengende stilling i Statistisk Sentralbyrå.

Villa Vildmark på Svartskog

Etter hvert begynte Macody Lund å lengte bort fra Colbjørnsens gate, for han trengte mer ro til å konsentrere seg om det som nå holdt på å skje med Nidarosdomen. Han var frustrert over hvordan arkitekt Olaf Nordhagen famlet og stadig kom med nye utkast til restaureringen av domkirken. Dette var en sak for hele nasjonen. Han bestemte seg for å kjempe for Olav den helliges hus og hindre at det ble ødelagt og «gjort til en stall».

I 1912 ble Augusta og Macody tipset av en bekjent om at det var et hus til salgs på Svartskog. Oppegård sogn med Svartskog var fremdeles en del av Nesodden kommune (herred), men tre år senere skulle Oppegård bli utskilt fra Nesodden som egen kommune. Eiendommen som var til salgs på Svartskog var skolebestyrer Giertsens landsted, ifølge Kirsten Macody Lund (1963). Den var på omkring 80 dekar skog, mest gran og furu. Huset var trolig bygget i siste halvdel av 1870-årene. Det lå ensomt til, men på samme tid var det ganske sentralt, fordi det lå nær Svartskog brygge

Villa Vildmark på Svartskog. (Foto fra «Mitt samliv med Macody Lund»).

ved Bunnefjorden. Der gikk det fjordbåter i fast rute til og fra Kristiania. Riktignok kunne det være et problem med isen i fjorden under særlig kalde vintre, men Macody Lund slo til og kjøpte eiendommen. I påsken 1912 pakket de sakene i all hast og flyttet fra Colbjørnsens gate ut til Villa Vildmark i Svartskogveien 13.

Det var ennå ikke innlagt strøm, men begge to syntes at det var som å komme til et eventyrhus midt inne i en eventyrskog. Her fikk de naturen tett innpå seg, og her var det elg og rådyr, rev, hare, ekorn og røyskatt. Elgen kunne komme om natten med tunge tramp over gårdsplassen. Hundene våknet og ble arge. En annen gang sto et brunspraglet rådyr og spiste av greinene på et kirsebærtre. Rådyret sto våkent og lyttet med utspilte nesebor og spisse ører. Plutselig ante det fare og forvant.

Reven bodde like i nærheten, men den var de ikke like glade for å ha som nabo. Den brøt stillheten med sine uhyggelige skrik når natten kom smygende og la sitt teppe av mørke over Villa Vildmark i eventyrskogen.

Augusta og Macody våknet ofte tidlig, for de hadde en ekornfamilie som nærmeste nabo. Den fikk navnet Pettersens og pleide å starte dagen med et voldsomt rabalder allerede klokken fem om morgenen. Etterpå kunne det være vanskelig å få sove. Det var en mengde fugler her ute, som måltrost, spurv, kjøttmeis, dompap, bokfink, gjøk, ugle - og til og med en flokk duer.

Augusta Lund forteller mye om dyrene på Svartskog i sin bok «Mitt samliv med Macody Lund», som hun skrev i Villa Vildmark mot slutten av sitt liv. Boken kom ut i 1945. Men vi savner beskrivelser av noen flere mennesker i denne boken. Ikke bare var det interessante personligheter som besøkte dem i Villa Vildmark, men i tillegg var det spennende mennesker som holdt til i denne delen av Svartskog – som strakte seg så vakkert nedover mot Bunnefjorden i vest. Vi må først og fremst nevne polfareren Roald Amundsen, som bodde i Uranienborg, en «romslig ungkarsvilla» i sveitserstil ved Bålerud brygge. Her hadde han hjemmet sitt de siste 20 årene – fram til han døde i 1928. Bygningen er nå museum.

En annen spesiell eiendom lå i skråningen ovenfor Svartskog brygge. Her var det mystiske hvilehjemmet Iasin Terata i årene fra 1920 til 1943. Det ble drevet av evangelistene Hakon Storm og Ludvig Monsen – mer kjent som «brødrene» Storm-Monsen. Det særegne tårnhuset lå høyt i terrenget og ble til tider kalt «kråkeslottet». Trapper og gangveier med hvitmalte og vakkert utformede rekkverk slynget seg oppover skråningen forbi et lysthus og fram mot tårnbygningen. Noen mente at de var blitt helbredet her, og flere skal ha etterlatt seg krykker, rullestoler og andre tekniske hjelpemidler på eiendommen. Det har vært sagt om Iasin Terata at det var så god atmosfære der at mange som kom på besøk, ikke ønsket å forlate stedet, men ble sittende stille som om de var i en annen verden.

Under noen varme augustdager i 1911, vel et halvt år før Augusta og Macody

flyttet til Svartskog, hadde Sigrid Undset tatt inn på det daværende pensjonatet på Nedre Bålerud for å fullføre romanen «Jenny». Kanskje ble romanskikkelsen Kristin Lavransdatter unnfanget i hennes diktersinn under dette oppholdet, for her i disse traktene lot hun Kristin bli født på en gård som hun kalte Skog, og som var Lavrans Bjørgulfssøns odelsgård. Og det var her i skogene ved Gerdarud at hun lot Kristin gi sitt liv i hendene på Erlend Nikulaussøn.

Men vi skal tilbake til Villa Vildmark som ble smakfullt innredet med tingene de var så nært knyttet til. Vi har sett at Macody Lund hadde prøvd seg som kunstner, og veggene i huset var prydet med malerier, akvareller, pennetegninger og familieportretter. Også den blomsterelskende Augusta kom etter hvert til å bidra med en betydelig innvendig utsmykning av huset. Det begynte litt forsiktig med rosemaling på deler av kjøkkenet, fordi det var så vemodig å se fargene i naturen forsvinne og alle blomstene dø når vinteren sto for døren. Med tiden dekorerte hun flere rom i huset. Hun skriver i sin bok:

«I denne romantiske, yndige eremitasjen tilbrakte Macody Lund mer enn ti år av sitt liv. De første årene tok han i sommerhalvåret en frisk, opstivende dusj ute på tunet fra springvannet før han begynte sitt arbeide. Så kom han etter frokosten glad op, slo begge balkongdørene på vidt gap, gikk ut på balkongen – jeg synes jeg kan høre ham ennå, mens han istemte: “Hånden på merket, fremad til verket! Hanen hilser den klare dag med vingslag!” Det var hans appell til arbeidsdagen. Og så bar det løs! Hver formiddag tok han sig sjø- og solbad fra vårt prektige badehus. Det bekom ham så godt. Det var bare det aber at en begynnende angina gjorde det vondt for ham å gå op bakken.

Til å begynne med hadde vi både ro- og seilbåt. Han var en dyktig seiler og lå ofte og krysset over Bundefjorden i sommeraftenen. Vi hadde mange venner som kom ut med sine båter og tok oss også ut på seilturer. I det hele var det et fritt, rikt liv vi levde her ute før og under forrige verdenskrig».

Med fjordbåten til byen

Karl Garder (1997) forteller om en pussig episode som skjedde en gang «Svartskogs store mann» Macody Lund reiste med fjordbåten fra Svartskog brygge til byen. Det var lørdag og torgdag. Bøndene fra Frogn hadde varer med seg på båten som de skulle selge, og de hadde satt seg i salongen og pratet. Kanskje hadde noen av dem vært i fjøset om morgenen før de dro med båten. Plutselig står Macody Lund i døra. Han har flosshatt, svart frakk og spaserstokk med sølvhåndtak. Han blir stående, ser seg rundt og snuser og lukter. – Her lukter ikke godt, sier han. En bonde fra Dal ser rett på ham og sier: – Det var bra før du kom! Da ble Macody Lund helt stiv, snudde seg rundt og gikk ut på dekket. Men inne i salongen var praten i full gang igjen.

Kontoret ble husets sentrum

Kontoret eller arbeidsværelset i Villa Vildmark hadde et vakkert, brunt skråtak som hevet seg til sperreloft. Midt på gulvet var det plassert et stort, avlangt arbeidsbord, og det var bøker langs veggene. Rommet hadde et spissbuevindu i gotisk stil. Ved den ene veggen sto en høy kommode – en chiffonnier – med globus på. Det var grupper med solide familiemøbler, og Augusta Lund syntes at det var både høytid og mystikk over rommet. Noen hevdet at det spøkte der, og det fantes dem som ikke ville være alene i huset fordi de opplevde det halvmørke rommet som uhyggelig.

Augusta skriver at veggene i arbeidsværelset var vitne til et heltemodig, oppofrende slit under vanskelige forhold. Egentlig ville det ikke forundre henne dersom det spøkte der, for vegger som hadde vært ramme om et så eiendommelig liv, kunne nok av til ha lyst til å fortelle litt om hva de hadde sett og hørt.

Kontoret var som en magnet som trakk alle til seg. Det hadde i utgangspunktet god plass, og i den første tiden var det hele husets arbeidsværelse. I sentrum av rommet satt Macody Lund i en gammel stol med fire utskårede lindetrær på stolryggen. Han satt som en edderkopp i sitt spinn. Han hadde ikke bare tegninger og plansjer foran seg på bordet, men også rundt om på gulvet, trukket opp med kritt. «Og ve den som rørte ved hans sirkler!».

Glimt fra Macody Lunds arbeidsværelse i Villa Vildmark. (Foto fra Kirsten Macody Lund: «Jubileumsfestskrift...»).

Maren og Kristian var to uregjerlige barn som ofte kom på besøk. De kunne ligge lenger nede på gulvet og leke verdenskrig med glasskuler og tinnsoldater, før de selv begynte å slåss. Augusta og tjenestepiken Ingeborg satt ved spissvinduet og sydde, «mens to voksne foxterriere og gjerne to-tre hvalper tumlet på baksiden av arbeidsbordet i en urskog av bøker og papirer».

Men snart ble de kastet ut av kontoret alle sammen, for nå skulle det handle om restaurering av selveste nasjonalhelligdommen – Nidarosdomen. Arbeidet oppslukte etter hvert Macody Lund helt. Det var i dette rommet at «et av de merkeligste verker som så lyset under første verdenskrig, blev skabt», skriver Augusta Lund.

Domkirkestriden og det gylne snitt

Etter århundrer med forfall og en rekke branner hadde Nidarosdomen vært under restaurering helt siden 1869. Restaureringen hadde sammenheng med den stigende nasjonalfølelsen som vokste fram i Norge på 1800-tallet. Det gjeldende prinsippet hadde hittil vært at vår nasjonalhelligdom skulle få tilbake sitt opprinnelige utseende i den grad det var mulig. Katedralens vestfront og tårn var en særlig problematisk del av gjenoppbyggingen, ikke minst for arkitekt Olaf Nordhagen som var ansvarlig for restaureringsarbeidet på denne tiden.

Allerede i flere år før Augusta og Macody flyttet til Svartskog, hadde Macody gjennom avisartikler kommet med kritikk av Nordhagens tenkemåte og utkast til restaurering. Opprinnelig var han riktignok ikke like kritisk, men når vi kommer fram til året 1911, mangler det ikke på kraftsalver. Nordhagen hadde ikke forstått at domkirken var et selvstendig kunstverk som kunne måle seg med hvilken som helst kirkefasade i Europa. Katedralen oppnådde europeisk berømmelse i middelalderen, og hit kom det pilegrimer fra en rekke land, ikke minst til feiringen av olsok.

Det ble av avgjørende betydning for Macody Lund at Nordhagen i 1914 erklærte at han verken kunne eller ville gjenreise domkirken i middelaldersk stil. Årsaken var mangel på arkeologisk materiale. Han hadde lagt til side Christian Christies tidligere plan med ønske om å tilbakeføre kirken mest mulig til sitt opprinnelige utseende. I stedet ville Nordhagen nå presentere et «epos i sten over vår gamle bygningskunst». Dette opprørte Macody Lund grenseløst, og mange med ham var frustrerte over det som skjedde. Men det fantes også dem som roste Nordhagens nyeste utkast for dets hjemlige, norske lokalpreg. – Som om dette var spørsmål om et stabbur til å henge nasjonale spekelår på, og ikke en gotisk erkebiskopelig katedral, hvis norskhet nettopp består i dens kunstnerisk selvstendige idé, tordnet Macody Lund.

Hjemme på Svartskog satt han både dag og natt med sine studier omkring domkirkens konstruksjon og dens grunnleggende idé. Han pløyde gjennom verker fra middelalderen skrevet på latin som han hadde lånt på Universitetsbiblioteket. Han gikk

fram og tilbake på gulvet i arbeidsrommet og snakket med seg selv, og når han hadde funnet en løsning på noe, danset han av fryd. Augusta lå i værelset ved siden av og prøvde å sove. Det hendte at han kom inn til henne og ba om hjelp med latinen – når den ble for innviklet for ham.

Macody la vekt på at ornamentikken er sjelen i den gotiske kunsten. Den inneholder enheten som går gjennom konstruksjonen og detaljene. I et gotisk verk er det ikke forskjell på hvor det ene elementet starter og det andre slutter. Det dekorative elementet kommer ut fra de bærende elementene, og som nervesystemet i en organisme glir det over i detaljer og former en dekorasjon. Det er dette som gjør at synet av et gotisk byggverk er som å ligge på ryggen under et stort tre en sommerdag og la øynene følge grenene og kvistene, for til slutt å ende i lysets spill gjennom bladverket.

En vårnatt i 1915 oppdaget han at Nidaros domkirke er bygd etter prinsippene for det gylne snitt. Det vil si at en linje eller flate deles i to deler slik at den minste delen forholder seg til den største som den største til hele linjen eller flaten. Dette delingsforholdet kan man finne igjen mange steder i naturen, ikke minst på menneskekroppen, og det er et viktig visuelt virkemiddel innenfor kunsten.

Augusta Lund skriver om det som skjedde: «Den natt da han oppdaget at domkirken var koncipert etter det gylne snitts skjønne forhold, vil jeg aldri komme til å glemme i mitt liv. Han rev opp døren til soveværelset og jublet: – Nu har jeg funnet løsningen! Nu kan Nordhagen få lov til å sitte der med sitt “epos i sten over vår gamle bygningskunst”. Kom inn så skal du få se».

Macody tok en passer og viste henne at vinkelforholdet ved det gamle taksporet på sentraltårnets vest- og østside – en grunnvinkel på 63 grader 26 minutter – var gjennomført på alt som sto igjen fra kirkens eldste tid. «Dette vinkelforhold er det som fremkommer ved den pythagoræiske skoles lære om det gylne snitt, og de fremgangsmåter ved konstruksjonen av femkanten og dermed pentagrammet som henger sammen med denne lære. Denne hemmelighet har gjennom århundrers løp vært glemt og sunket ned til en trylleformular». Augusta fortsetter: «Jeg satt med undren og så på ham i min tynne nattdrakt. Jeg følte ikke kulde – ingenting. Jeg ante bare geniets flukt mot høiden. Det var som hørte jeg suset av vingeslagene på en stor kongeørn som fløy gjennom rummet. - - ».

Ved å undersøke utvalgte engelske og franske katedraler i gotisk stil fra omtrent samme tid, viste Macody at domkirken i Trondheim inntar en enestående plass i middelaldersk arkitektur når det gjelder en gjennomført bruk av proporsjonene som framkommer ved det gylne snitt. Han fikk støtte i sitt syn, ikke minst fra arkitekt Holger Sinding-Larsen, som han hadde arbeidet sammen med i forbindelse med restaureringen av Akershus slott.

Pause på verandatrappen til Villa Vildmark under arbeidet med utkastet til domkirkens restaurering. Fra venstre: Arkitekt Holger Sinding-Larsen, Augusta Lund, Macody Lund og arkitekt Chr. Lange. (Foto fra «Mitt samliv med Macody Lund»).

I 1915 fikk Macody i oppdrag av Stortinget å utvikle sine teorier til et konkret restaureringsforslag. Dette var ferdig utarbeidet allerede i 1916, men ledelsen for restaureringen hevdet at det geometriske systemet som Macody Lund la fram, ikke hadde noe med Nidarosdomen eller gotisk katedralbygging å gjøre. Dessuten ville det føre til konstruksjoner som ikke var gotiske, og til og med innebære en fare for kirkens stabilitet. Etter dette ba Stortinget i august 1916 om at Macody Lund skulle utarbeide en nærmere begrunnelse for restaureringsforslaget og bruken av det systemet som han hadde lagt til grunn. Snart var Macody og hans nære allierte for alvor i gang med det omfattende verket «Ad quadratum», og det hastet med å få det ferdig.

Etter hvert som arbeidet med domkirken skred fremover, ble alle andre kastet ut av arbeidsrommet. Snart levde og åndet han bare for dette arbeidet, og hans to venner arkitekt Holger Sinding-Larsen og arkivar Christopher Brinchmann flyttet inn i perioder for å hjelpe til med å tegne og studere. Arkitekt Chr. Lange kom også ut til Svartskog for å bidra i arbeidet. Augusta hadde vært så forutseende at hun hadde hamstret husholdningsvarer rett før første verdenskrig brøt ut. Nå kom det godt med, for det ble drukket store mengder kaffe under domkirkearbeidet. En solid, blank kaffekanne som arkivaren benyttet under sitt nattarbeid, fikk for alltid navnet «Mor Brinchmann».

«Arbeide. Arbeide. Atter arbeide!»

Hele huset skalv i domkirkefeber, og det gikk uker hvor Macody Lund ikke var ute av klærne. Dette var en tid da mye falt mye på plass inni ham. Hans nasjonalistiske innstilling, den dype interessen for middelalderen, og studiene han hadde gjort innenfor kunst- og kulturhistorie, arkitektur, filosofi og språk ledet ham fram mot det store engasjementet i domkirkesaken. Ingenting kunne være mer viktig for ham nå, selv om det omfattende arbeidet gikk hardt utover familielivet. Det han la fram i denne saken, måtte være så grundig gjennomført og dokumentert at ingen av motstanderne hadde noe å sette fingeren på. Derfor ofret han alt for å lykkes.

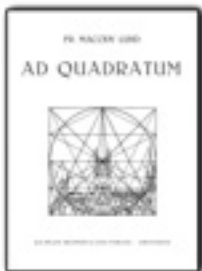
Til tross for Augustas evne til å skaffe mat i de vanskelige krigsårene, så det ut til å bli problemer under den siste krigsjulen 1917. Men de ble reddet av venner som kom med gaver. En av dem var en kjær nabo, bonden Anton Goplen, som ellers hadde hjulpet Macody Lund med mange tjenester mens arbeidet med domkirkesaken pågikk. Den julen fikk de også lagt inn elektrisk lys i huset.

«Men hva hjalp det alt sammen i et hus som dirret under domkirkefeber?», skriver Augusta. «Arbeide. Arbeide. Atter arbeide! Julaften hadde Macody Lund så vidt tid til å vise sig, så viklet han sig atter inn i sitt spinn, i hvilket han allerede 2. juledag inndrog de to venner, arkivaren og arkitekten. Det var med bitre følelser jeg dekket festbordet på nyttårsaften. Det lille huset, som ligger her så ensomt inn i skogen, føltes dobbelt ensomt».

Men plutselig gikk lyset, og det endret forløpet av denne nyttårskvelden. I det dårlige lyset kunne ikke Sinding-Larsen, Brinchmann og Macody Lund arbeide med domkirkesaken, så de bestemte seg for å spille kort isteden. Kvelden var reddet for Augusta Lund. «Velværet ved endelig, endelig engang å ha en fristund la sig om oss som en varm kappe», skriver hun. «I stuen var den rene eventyrstemning. Det duftet deilig av harpiks og kvæ fra treet. Opper de brune bjelkevegger danset gjenskinnet fra de festlig oplyste vinduer i bjørneovnen vill heksedans, mens vi borte ved sofaen satt med en lysestump og spilte og lo ustanselig. Vi satt der time efter time».

«Ad quadratum»

I 1919 var så Macody Lunds store og unike hovedverk «Ad quadratum» kommet ut. Den fullstendige tittelen er «Ad quadratum. Det geometriske System for Antikens og Middelalderens sakrale Bygningskunst, opdaget på Kathedralen i Nidaros». Forordet er datert «Villmark i Svartskog, 14. September 1919». Verket er på nesten 400 sider og er tilegnet Snorre Sturlason «uden hvis Gjærning Nordmændene ikke vilde have bestaaet som Nation». I 1921 ble boken utgitt i engelsk oversettelse, og

Macody Lund har tent seg en pipe i arbeidsværelset etter at verket «Ad quadratum» er ferdigskrevet. (Foto fra «Mitt samliv med Macody Lund»).

i 1922 forelå den franske utgaven. Dette skulle sikre at en internasjonal kommisjon kunne vurdere innholdet på en grundig måte.

Restaureringen av Nidarosdomen hadde praktisk talt stoppet opp i påvente av at «Ad quadratum» skulle bli ferdig. Her lanserte Macody Lund et geometrisk system for rekonstruksjon av vår nasjonalhelligdom. Ved å legge reglene for det gylne snitt til grunn under det videre arbeidet, ville denne systematiske metoden stå i sterk kontrast til Nordhagens serie med stadig nye og famlende forslag. Med imponerende grundighet, og ved en rekke eksempler fra europeiske land, la Macody Lund fram sine beviser for at det geometriske systemet i stor grad har ligget til grunn for den sakrale bygningskunsten både under antikken og i middelalderen.

Middelalderens mennesker levde og tenkte til Guds ære, skriver han, og katedra-
lene sto der med sine høyreste spir mot himmelen til ære for Gud, og som tegn på menneskets takk og pris for underet at det overhodet lever. Troen har langt på vei sitt opphav i det enkelte menneskes trang til ly – «refugium» – i tilværelsens ensomhet, og den uttrykker behovet for å finne en fornuftig mening og enhet i tilværelsen.

I boken karakteriserte Macody Lund Nidarosdomen som en av Europas ypperste katedraler og Nord-Europas mest praktfulle byggverk. Han hevdet at den bygningskunst vi finner i kirkene fra middelalderen, er en direkte fortsettelse av antikkens tempelkunst – som igjen er uttrykk for den greske filosofis oppfatning av verdensharmonien. Fordi tempelet skulle være det materielle bildet på tilværelsens uforklarlighet, ble dets proporsjonering bestemt etter irrasjonelle mål i en stigende geometrisk harmonisk rekke fra enheten til totaliteten, «saaledes som denne Række fremtræder i Femstjernen, der for Pythagoræerne var Symbolet paa Sammenhængen i Kosmos, Verdenskunstværket».

Pentagonen (femkanten) og pentagrammet (femstjernen) er et gjengs symbol i folketroens trolldomsformler, skriver Macody Lund. Dette er et vitnesbyrd om at det her er bevart noe som i sin tid var verdifullt. Forskjellige konstruksjonsforsøk hadde overbevist ham om meningen med pytagoreernes lære om femkanten som et «Sindbillede paa Sfæreernes Harmoni». Geometrisk behandling av pentagonen fører inn i en uendelighet av kombinasjoner som stadig fører tilbake til kvadratet. Den litt spesielle boktitelen «Ad quadratum» har sammenheng med kvadratets sentrale betydning.

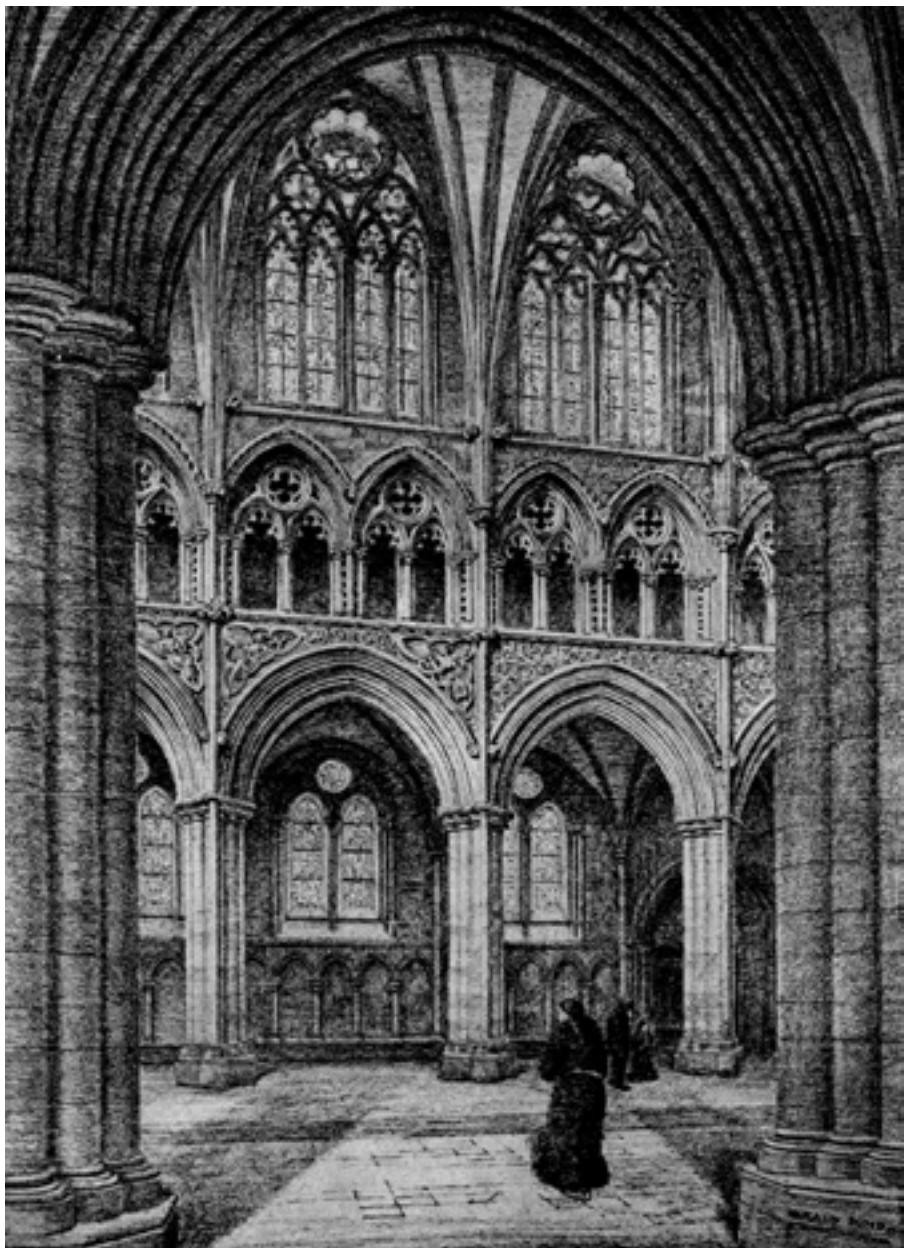
Macody mente at reglene for den sakrale bygningskunsten i middelalderen må ha vært en hemmelig vitenskap, slik de også var det under antikken. Tempelet skulle skape den samme ærbødige forundring som selve tilværelsen. Men som følge av hemmeligholdelsen hadde disse reglene etter hvert blitt glemt. Det systemet som han hadde gjenoppdaget og la fram i dette verket, skulle ikke bare være et hjelpemiddel for å oppnå byggverkets harmoni, men også gi veiledning for stabiliteten i «Middelalderens overvældende dristige Kathedralkunst».

Nidaros domkirke sett fra nordvest slik Macody Lund tenkte seg rekonstruksjonen etter prinsippet for det gylne snitt. Akvarell av arkitekt Harald Sund. (Fra Fr. Macody Lund: «Ad quadratum»).

*Domkirken sett fra nordøst etter Macody Lunds system. Akvarell av Harald Sund.
(Fra Fr. Macody Lund: «Ad quadratum»).*

Perspektiv av skipet i domkirken i retning nord. Tegning av Harald Sund etter Macody Lunds system. (Fra Fr. Macody Lund: «Ad quadratum»).

Han hadde gjort en rekke forsøk på å finne fram til et geometrisk system for gjenreisningen av de ødelagte øvre delene ved Nidarosdomens vestfront. Ved å undersøke proporsjonene i de bevarte delene av vestfronten – og i kirken for øvrig – hadde han gjenkjent vinkelen 63 grader 26 minutter, som er knyttet til konstruksjonen av det gyldne snitt og pentagonen. Den samme vinkelen angir diagonalens stigning i et rektangel hvor høyden er to ganger grunnlinjen. Forholdet 1:2 står altså sentralt, og et rektangel som består av to like store kvadrater viser seg å svare til en rekke forhold som går igjen ved utformingen av gotiske kirker.

Macody Lund hadde søkt et grunnleggende enhetsprinsipp for katedralens konstruksjon, og tilstedeværelsen av denne vinkelen hadde gitt ham nøkkelen til en rekke gåter innenfor middelalderens katedralbygging, selv om prinsippet ikke var fulgt helt og holdent ved alle katedraler som var undersøkt.

Omfattende strid

Under og etter arbeidet med «Ad quadratum» skjedde det mye, og vi kan bare nevne litt av det her. Macody Lund mottok mengder av post, og telefonen ringte stadig. Han holdt en rekke foredrag, og han måtte bruke tid på å imøtegå avisartikler skrevet av Nordhagens støttespillere. Det var en heftig debatt i aviser og tidsskrifter både i Norge og i utlandet. Macody Lund og Villa Vildmark i Svartskog sto i høy grad i begivenhetenes sentrum på denne tiden.

Avisene ga ham ikke fred, skriver Augusta Lund og fortsetter: «Hver dag lot et visst organ, som var særlig pøbelaktig, det regne over ham med injurier. Det kalte ham for “skredderen fra Bologna”, alt som hadde med fanteri, bedrageri og charlataneri å gjøre». Til slutt ble det for mye selv for Macody Lund, og han ble syk i flere måneder.

Det kom ut bøker til støtte for Macody Lunds synspunkter i domkirkestriden. Da han ble syk, besluttet mange av hans støttespillere å utgi en antologi hvor de hver for seg fremhevet betydningen av Macodys arbeid for domkirkens videre restaurering. Boken kom ut i 1917 med tittelen «Macody Lund» og hadde bidrag av blant andre Nils Collet Vogt, Yngvar Nielsen, Ebbe Hertzberg, Johan Castberg, Gunnar Heiberg, A. C. Drolsum, Chr. Lange og Harald Sund. Boken inneholdt også arkitekt Holger Sinding-Larsens velskrevne avhandling «Macody Lund og Trondhjems domkirkes geometriske system».

Et forsvar for Macody Lunds teorier og forslag ble også lagt fram i 1920 i boken «Fr. Macody Lund og genrejsningen af Trondhjems domkirke», skrevet av filosofi-professor Kristian Kroman ved Københavns universitet. Kroman omtaler Macody Lund som en «Arkitekt af Guds Naade», men han er samtidig kritisk til en del av fremstillingsmåten som er brukt i «Ad quadratum».

Avvist av kommisjonen

Til tross for alt det grundige arbeidet som var nedlagt og presentert i verket «Ad quadratum», ble Macody Lunds forslag til utforming av katedralens vestfront og hovedtårn bare vurdert på en overfladisk måte av den internasjonale kommisjonen som kom sammen i Trondheim i 1922. Konklusjonen var nedslående for Macody, som bare i liten grad fikk møte medlemmene av kommisjonen og legge fram sin sak. Domkirkekommisjonen virket lite interessert, og den kom raskt fram til at Macody Lunds teorier og forslag ikke burde legges til grunn for det videre arbeidet med restaureringen. Stortinget sluttet seg deretter til kommisjonens konklusjon.

Dermed var det klart at Macody Lund hadde tapt i kampen mot Olaf Nordhagen, og han var nærmest utslitt etter den lange og intense striden. I tillegg var ekteskapet begynt å skrante, og i 1921 hadde han innledet et kjærlighetsforhold til Kirsten Stabell Frederiksen, som han hadde truffet i England. Snart måtte han flytte fra Svartskog, men det gikk 16 år før han fikk gifte seg med sin Kirsten. Augusta Lund var blitt katolikk, og hun vegret seg for å gå med på skilsmisse. Fra 1924 bodde likevel Kirsten og Macody Lund sammen på Husan i Farsund.

I 1928 kom han med sitt tilsvaer på kommisjonens dom over teoriene og forslagene i «Ad quadratum». Det ble lagt fram i verket «Ad quadratum II». Han hadde mobilisert det som var igjen av krefter for å skrive dette nye verket, men denne gangen ble ikke debatten like heftig. Slaget var tapt. Macody og Kirsten ble boende på Husan i Farsund. Under krigen ble Macody Lund arrestert av tyskerne flere ganger og forvist fra stedet. Han fikk likevel flytte tilbake til Husan, hvor han døde av kreft i 1943.

*Domkirkekommisjonens
behandling av Macody Lund.
Tegning i Tidens Tegn 23. april
1923. (Gjengitt i Johs. Seland:
«Macody Lund – et hjerte i en
kruttønne»).*

Overleverte «Ad quadratum» til paven

Augusta Lund klarte ikke å være vitne til at Macodys store arbeid bare rant ut i sanden. I 1927 fikk hun spesialaudiens hos selveste pave Pius XI i Roma for å overlevere «Ad quadratum» til ham. Men før hun skulle møte paven, fikk hun influensa. Hun klarte likevel å gjennomføre møtet, selv om paven måtte hjelpe henne opp – etter at hun først hadde gått ned på kne for ham. Influensaen og nervøsiteten hadde slått seg til knærne, og hun følte seg tung som bly. Hun fikk fortalt paven at hun var blitt katolikk, og da velsignet han henne, hennes slekt og venner – og hele Norge. Plutselig forsvant han, og det største øyeblikket i Augusta Lunds liv var over. Hun ble boende i Villa Vildmark etter at Macody hadde flyttet fra henne, og hun døde i 1947.

«Den Aandsørken som heder Norge»

En av dem som skrev brev til Macody Lund etter domkirkestriden og tilbød sitt vennskap, var kunstneren Carl Dørnberger fra Son. – Det er middelmådigheten som regjerer i Norge, skrev Dørnberger til Macody Lund da domkirketegningene ble stilt ut i 1929. «Du er en varselklokke under dette imbesile folks vandring inn i fordervelsen», fastslo han i et annet brev til «sannhetsmennesket» Macody Lund, datert mai 1933.

Macody Lund skrev tilbake og takket Dørnberger for hans støtte: «...det er jo hyggelig å føle seg ikke ganske alene i den Aandsørken som heder Norge. Hva fanden hjelper det om Landet er vakkert når Folket er sygt av åndelig Sløvhed og Likegyldighed».

Kullebunn eller Kolbotn?

Som om Macody Lund ikke hadde vært nok involvert i konflikter på nasjonalt plan under sin tid på Svartskog, må vi nevne at han i tillegg var medlem av en lokal navnekomité som skulle tilpasse NSBs stasjonsnavn i Oppegård kommune til den nye rettskrivingen som hadde kommet i 1918. Det ble en voldsom navnestrid som varte fra 1919 til 1921, særlig i spaltene i Østlandets Blad.

Formann i navnekomiteen var den kjente forfatteren Oskar Braaten som bodde på Kolbotn i årene 1914-1921. Dette var en produktiv periode i Oskar Braatens liv, hvor han skrev en ny bok hvert år. De andre medlemmene av navnekomiteen var – foruten Macody Lund – lærer Einar Holm, lærer Nils Moksnes og overlærer M. Gran.

Oskar Braaten mente at det nåværende stasjonsnavnet Kullebunden hørtes dansk ut, og han gikk inn for Kolbotn. Macody Lund og Einar Holm var enige. Kullebunden var «en uskjønn og feilaktig levning fra dansketiden, uten rot i folkets mål». Men overlærer Gran og mange ellers i kommunen var sterkt imot dette. Gran ønsket å bruke navnet Kullebunn – subsidiært Kølabånn. Også stasjonsnavnene Myrvold og Oppegaard var til vurdering.

Herredsstyret gikk inn for Kullebunn, Myrvoll og Oppegård, med unntak av ordfører Harald Johnsen som ønsket å ta i bruk navnet Kolbotn. Det var 23 mot 1 stemmer for Kullebunn. Men departementet overkjørte herredsstyret og fulgte navnekomiteens innstilling om å bruke navnet Kolbotn. På tross av sterke protester ble denne beslutningen stående, og det nye stasjonsskiltet kom opp i 1922. Da hadde Macody Lund forlatt kommunen, men som vi har sett, var det av andre grunner.

Anders Lange overtar Villa Vildmark

Året før Augusta døde flyttet en annen original personlighet inn i Villa Vildmark med sin familie. Det var Anders Lange. Den senere så kjente politikeren var nært knyttet til familien Lund. Augusta og Macody Lund var barnløse, og de så på Anders Lange nærmest som en slags «adoptivønn». Da Augusta døde, overtok han eiendommen, og her bodde han til omkring 1951. Han startet en hundekennel som fikk navnet «Macody Lunds Minde – Vildmark», og i 1948 begynte han å gi ut den kjente Hundea-visen, som var noe for seg selv innen norsk presse. Og her i eventyrskogen til Augusta og Macody Lund forelsket Anders Lange seg hodestups i ei nabo jente som var over 20 år yngre enn ham. Det førte til at han ble skilt, og han forlot Svartskog. Men hans første hustru Anne-Marie ble boende i Villa Vildmark fram til 1962.

I 1973 stiftet Anders Lange sitt eget politiske parti. Som kjent utviklet dette partiet seg senere til det vi i dag kjenner som Fremskrittspartiet. Men det er en helt annen historie.

Kilder og videre lesning:

- Arntzen, Jon Gunnar (2010). «Fr. Macody Lund». I: *Norsk biografisk leksikon*. [Tilgjengelig på Internett].
- Ballangrud, Erik (2003). «Fra Kullebunden til Kolbotn. En diktatorisk avgjørelse». *Oppegård Historielag. Medlemsblad*; 2/2003, s. [8].
- Birkeli, Fridtjov (1974). «Macody Lund – et norsk fyrverkeri». I: *Møte med mennesker*. Oslo: Aschehoug, s. 29-32.
- Elvestad, Sven og Per Krohg (1932). «Macody Lund fra Husan». I: *13 mennesker. Intervjuer i tekst og tegninger*. Oslo: Steenske forlag, s. 66-83.
- Garder, Karl (1997). «Dampskipstrafikken på Bunnefjorden i gamle dager». *Pensjonist-nytt*, nr 3, s. 18-19.
- «Kjente personligheter i Oppegård-miljøet». *Oppegård Historielag. Medlemsblad*; 1/2011, s. [18-20].
- Kroman, K. (1920). *Fr. Macody Lund og genrejsningen af Trondhjems domkirke*. Kristiania: Helge Erichsen. 58 s.
- Kvanmo, Hanna og Arild Rygnestad (1993). *Anders Langes saga*. Oslo: Det Norske Samlaget. 286 s.
- Lund, Augusta (1945). *Mitt samliv med Macody Lund*. Oslo: Cappelen. 170 s.
- Lund, Fr. Macody (1882). *Kronologiske tabeller til verdenshistorien*. Af Julius Lund. Forord af professor J. E. Sars. Kristiania: Cammermeyer. 127 s.
- Lund, Fr. Macody (1903). «Fisk, penge, kultur og politik». *Kringsjaa - 14-dagligt tidsskrift*.
- Lund, Fr. Macody (1909). *Norges økonomiske system og verdiforhold i middelalderen*. Christiania: (Jacob Dybwad). 140 s. (Videnskabs-Selskabets Skrifter. II. Historisk-filosofisk klasse; 1908:1).
- Lund, Fr. Macody (1919). *Ad quadratum. Det geometriske system for antikkens og middelalderens sakrale bygningskunst - opdaget paa katedralen i Nidaros*. Kristiania: Helge Erichsen. 393 s.
- Lund, Fr. Macody (1928). *Ad quadratum II. Dom med præmisser over Den internationale domskommissions dom uden præmisser*. Farsund: Det Lundske forlag. 2 bind.
- Lund, Kirsten Macody (1963). *Jubileumsfestskrift i anledning av hundreårsdagen for Fr. Macody Lunds fødsel. 1863-1963*. Farsund: Det Lundske forlag. 111 s.
- Macody Lund*. [Bidrag av] Nils Collett Vogt et al., s. 7-24. [I samme bind:] «Macody Lund og Trondhjems domkirkes geometriske system» av arkitekt Holger Sinding-Larsen, s. 25-76. Kristiania: Cammermeyer, Lars Swanström, 1917.
- Mamen, Hans Christen (1985). «Svartskog - senteret i det gamle Oppegård». *Follominne*, nr. 23, s. 60-65.
- Næss, Atle (2011). *Nidarosdomen. En biografi om Norges nasjonalmonument og menneskene som bygde det*. [Oslo]: Gyldendal. 320 s.
- Oppegård bygdeleksikon 2004*. 3. utg. Oddbjørn Jonstad (red.). Kolbotn: Soliver, 2004. 288 s. [«Navnestrid», «Lange, Anders», «Lund, Macody», «Villmark»].
- Seland, Johs. (1971). *Macody Lund - et hjerte i en kruttønne*. Oslo: Aschehoug. 416 s.

Kulturminner i Follo-skauene

Oppegård og Ski historielags kulturminneposter i
Turorienteringen Skautraver'n 2013

Av Elin Aas og Egil Wenger

LO-skolen Sørmarka

Du står nå og ser ned på takene av anlegget «LO-skolen», mot øst og nord-øst. Det er vel kjent at dette er et innslag i Sørmarkas naturmiljø. Mange er nok kjent med stedet etter å ha vært her på kurs og konferanser. I dag er anlegget brukt til nesten all slags opplæring. Men opprinnelig ble dette bygget som «Arbeiderbevegelsens interne skoleringscenter».

Dette skoleringscenteret lå på Malmøya i Oslofjorden fram til midten av 1930-tallet. Da plassen der ble for snau, fikk arbeiderbevegelsen ordnet det slik at de kjøpte Syverud gård, ved Syverudtjern, og bygget skolen sin her. Den sto ferdig i 1939, og ble drevet etter hensikten et stykke inn i krigsårene. Tyskerne nazifiserte stedet, og det ble skoleringssted bl.a. for hirden.

Umiddelbart etter freden, ble skolen igjen tatt i bruk ihht det opprinnelige formålet, nå organisert som en folkehøgskole. Så har fagforeningsvirksomheten/den egentlige LO-skolen, folkehøgskolen og etter hvert utleie til mange andre organisasjoner til kursvirksomhet, ført til et mangfold av aktiviteter på skolens, og gamle Syverud gårds, innmark og i de store kommuneskogene rundt. Bygningene har vært restaurert og anlegget utvidet jevnlig i de siste 30-40 årene. I dag presenteres stedet under navnet «Sørmarka», og framstår som hotell med tilbud på overnatting både i hotellrom og i leiligheter for opp til 4 personer.

Hvorfor «Grønliåsen»?

Grønliåsen er det navnet vi bruker på åsryggen som du nå står på. Øst for deg, og sørover, er det høyeste partiet av åsen, som strekker seg fra de lave kollene i nord mot Hauketo i Oslo, og sør til Fløysbonn og Ødegården-området i Oppegård. Begrensningene i øst er Mecklenborg/Bjørndal, og i vest Kongeveien, Øvre Prinsdal og Tårnåsen-bebyggelsen. Du står på et litt lavere parti av Grønliåsen, med et smalt våtdrag og bratt li opp til åsryggen.

Åsen har imidlertid ikke alltid hett Grønliåsen. På kart fra tidlig på 1800-tallet het åsen «Helleraståsen», helt sikkert som følge av at den delen av Oldtidsveien som gikk over åsen, var omtrent midt på strekningen Haugbro – Ljabro, en strekning tilsvarende en gammel norsk mil, eller en «rast» som det het. Så altså Helleraståsen som følge av at veien akkurat her gikk på fjellgrunn, eller på «heller», i motsetning til veigrunnen både sør- og nordfor.

Midt på 1800-tallet brant vegetasjonen i skråningen mot vest i en storbrann. Etter brannen ble den brunsvidde lia mot vest snart erstattet av skarpt grønn tilvoksende vegetasjon som sikkert lyste opp lang vei. Vi har lett for å endre navnsetting etter vår tids hendelser, så snart ble navnet på området «Grønlia», og etter hvert på åsen – Grønliåsen. Vi har navnsettinger helt opp til vår tid som følge av dette, jf for eksempel «Grønliveien», en veistump et stykke nedenfor Tårnåsensenteret og ned til Skiveien i Ormeruddalen.

Høyeste punkt i Oppegård – Grønliåsen

Grønliåsen – et mangfoldig sted.

Akkurat for Skautraver'n 2013 sin del er det store poenget at der du nå står – høyere kommer du ikke i Oppegård (egentlig på steinknausen 5 m mot nord).

Du står på ca. 216 moh. Og, du står på kommunegrensa mellom Oppegård og Oslo, som her går rett øst-vest. Grønliåsen er jo egentlig høyere, men det punktet ligger i Oslo, ca. 400 m lenger nord. Tidligere sto det et skilt som markerte punktet, 228 moh, men det er fjernet, dessverre.

Enn nest høyeste punkt i Oppegård da?, spør du kanskje – det er Furuåsen, sør på Svartskogplataet, 163 moh.

For dere som er ukjente – vi kan vel ikke la være å nevne at Oldtidsveien passerer her, bare 20 meter mot øst. Antagelig har du gått på den hit, enten fra nord eller fra sør, eller du kommer til å gå på den videre. Les infotavla som Oppegård historielag har satt opp, og Riksantikvarens info om gravrøysene langs veien mot nord. Nå er denne strekningen av Oldtidsveien også merket som Pilegrimsleden. For øvrig sto Ljansbrukets brannvakttårn på flata 10–15 mot nord (ca. 1910 – brent ned i 1962), og et målepunkt enda noen meter lenger nord fra 1960-årene og et par tiår framover, før

det ble revet. Ser du etter, vil du finne mange stålbolter festet til fjellet. De har vært festepunkter for tårn og reisverk.

Hulvei

Her er alle tegn på et meget gammelt veifar til stede. Hulveien illustrerer et slikt veifar meget tydelig, og er arkeologenes «gefundenes fressen» som bevis på veifar fra førreformatorisk tid (automatisk fredet).

Denne hulveien bekrefter en øst-vest hovedvei i gammel tid til/fra skogbygdene i øst. Urgården Fløysbonn favnet i utgangspunktet terrenget helt øst til Langen, og var et opplagt knutepunkt med Oldtidsveien nord-syd i området. Teorien tilsier at denne øst-vest forbindelsen kobles opp mot de gamle veitraseene videre ned mot fjorden, for eksempel ved Stubljan/Hvervenbukta, hvor veien har små urørte «stubber» i området ved Lienga/Mastemyr. Veien fra øst kan også kobles mot Kirkeveien (også oldtidsvei), litt lenger sør, med flåte- og båttrafikk over Gjersjøen, og videre mot Nesodden. og muligens også over fjorden vestenfor.

Typisk for slike bevarte veifar er vei i skråning, hvor slitasje fra hestehover som smuldrer opp jordsmonnet, fører til utvasking av jordpartiklene i regnvær, og danner en renne i terrenget (før hjulgående fartøy kom på 16–1700-tallet). Fjorårets utgave av en slik hulvei (Hvitebjørn) var betegnet som en vinterveitrase. Her har vi utvilsomt for oss en helårs veitrase.

Takk til skogsjefen i Ski, som har sørget for å rydde stedet for oss.

Salstein

Posten ligger ved en stor stein – en flyttblokk fra siste istid – som har form som en gammeldags sal, og har fått navnet sitt etter det. Den fungerte som en viktig grensestein da man skulle fordele gammel ødegårdsjord mellom nabogårdene etter Svartedauen (1349). Det var gården Gate i Nordby som her ble lagt øde, og salsteinen kom til å markere grensen mellom Kjølstad, Holstad og Ris gård da de fordelte ødegården mellom seg. Rester etter åkeren på Gate kan en finne i skoglandet rundt der vi står. Her var åkersteiger i 4–5 meters bredde, og nord for salsteinen er rester etter langhuset på Gate i form av en 25 m lang steinansamling.

Grensesteinen gav navn til husmannsplassen Salstein under Ris gård i Nordby. Den ble til i slutten av 1700-årene og var siden da hjem og livberging for mang en husmann og familien hans. Vi ser rester etter grunnmur til bolighus og uthus vest for steinen, og en potetkjeller lå like på andre siden av vegen. Navnet Salstein er aldri nevnt i skriftlige kilder før i 1792, da det heter «Skougen eller Sahlsteen». Vi vet at en Johannes Nilsen bodde på plassen 1791–93, og etter hans tid var Nils Hansen her. I 1854 fikk Kristian Ellefsen kontrakt på plassen. Arthur Skårhaug var av de siste som bodde på Salstein.

Salsten har ihvertfall vært bebodd i 200 år, de siste årene brukt som fritidsbolig. Den ble revet på 1980-tallet.

Gravhaug

Posten ligger på en forhøyning i terrenget – en gravhaug. Ser vi oss rundt, vil vi finne to til i umiddelbar nærhet. Disse føyer seg inn i en rekke av gravhauger langs østsiden av Holstadmarka.

Rundt dette området finner vi gårdene Finstad, Halstad, Kjølstad og Holstad, alle gårdsnavn som ender på -stad, og det er naturlig å knytte gravhaugene til disse. Nyere forskning viser at stad-navn stammer fra 700-tallet (yngre jernalder), men også at gårdene kan være ryddet så tidlig som i eldre jernalder. (ca 500 f.kr. – 600 e.kr.)

I jernalderen ble det vanlig (i motsetning til i bronsealderen) at gravhaugene ble lagt i tilknytning til gårdsanleggene. Jo mektigere en bondehøvding var, jo større ble gravhaugen etter ham, og jo flere gravhauger, jo større og mektigere gård.

Ved Søndre Finstad ble det på 1990-tallet åpnet en gravhaug i forbindelse med ny trasé for jernbanen. Dette viste seg å være to graver over hverandre. Den underste var en kvinnegrav med flere verdifulle gjenstander.

Gravhaugen vi nå står på, ligger ganske langt fra eksisterende gårdsanlegg. Det er derfor naturlig å tenke at det kan ha ligget enda en jernaldergård her, men at den ble lagt øde. (f.eks. i svartedauen?)

Bronsealderrøys

Posten ligger høyt i terrenget ved siden av en lav steinrøys bygd opp av flate steiner. Den er ikke kommet dit av seg selv, men er menneskeskapt.

Dette kan være en gravrøys fra bronsealderen (1800–500 f.Kr.) Det er formen og beliggenheten som kan hjelpe oss med å tidfeste en bronsealderrøys. Oftest er de plassert på fjellknatter og åstopper, derfor kalles de også for årørser. De fleste røysen i vårt distrikt fra denne tiden, ligger ved kysten – høyt og fritt med utsyn over fjorden.

Men det ligger også endel i Follos innland. De fleste er lagt på høydedrag, med vidt utsyn over innlands vannveier. De er gjerne 10–12 m i diameter og ganske flate.

De ligger også på steder uten direkte tilknytning til den eldste gårdsbosetningen. Røysene er gjerne et gravminne for ett enkelt menneske. I tidlig bronsealder ble menneskene gravlagt direkte, men i yngre bronsealder ble skikken med likbrenning alminnelig. Da ble også gravrøysene mindre.

Her vi står nå, er ikke vidt utsyn det mest fremtredende. Men vi må huske at i bronsealderen hadde ikke grana gjort sitt inntog i Norge. Først fra 500-tallet e.Kr. bredte den seg over landet. Så her var det løvtrær som rådde grunnen. Derfor var nok

utsikten en ganske annen den gang. Det var viktig at Østensjøvannet og åpne landområder kunne sees fra gravplassen.

Mye taler for at dette er en bronsealderøys.

Snikedal

Navnet Snikedal har uklar opprinnelse, og er skrevet på ulike måter gjennom tidene: Snikerdal, Snichedal o.l.

De fleste husmannsplassene i skogområdene våre ble etablert på 17- og 1800-tallet. Krokhol hadde f.eks. 1 husmannsplass i 1723, og på det meste (ca 150 år senere) var det 13 stykker.

Kråkstad herred (nå Ski kommune) tok opp lån og kjøpte gården Krokhol i 1917. Det var til å begynne med ingen god forretning, og husmannsplasser ble frasolgt.

Snikedal, med 50–100 dekar skog, ble i 1932 solgt til Lille Bru Skog. Dette firmaet var fra 1909 eid av overrettssakfører Kr. Delphin, og Delphin-familien er fortsatt eiere av eiendommen.

Det var tungvint å bo på Snikedal, veiforbindelsen var dårlig både til Brusaga og Krokhol. Livet var nok strevsomt dengang husmannen hadde pliktarbeid på gården Krokhol og i de store skogene rundt.

Den siste beboeren på stedet var skogsarbeider Danielsen, som i 1955 flyttet til Brusaga. Siden har husene forfalt, sakte, men sikkert. De deler skjebne med mange fraflyttede plasser i landet vårt.

1814 – Grunnlovsutkastet og opphavsmennene

Av Guri Vallevik Håbjørg

Den norske grunnloven var sterkt inspirert av opplysningstidens ideer på slutten av 1700-tallet om folkesuverenitet, maktfordeling og individets ukrenkelighet – idéer som var grunnlaget både for den amerikanske uavhengighetskampen 1787 og den franske revolusjon i 1789.

Prins Christian Frederik innkalte til et møte med 21 personer «av den høyeste rangklasse» på Eidsvold 16. februar 1814 for å drøfte «landets viktigste anliggender». Der ble det enighet om umiddelbart å innkalle til en grunnlovgivende riksfor­samling på Eidsvold Værk 10. april. I disse korte ukene oppsto det landet over en intens politisk debatt om konstitusjonelle spørsmål og en rekke grunnlovsutkast ble laget.

Det ble det Adler-Falsenske lovutkast som kom til å bli av størst betydning for Eidsvoldsforsamlingens lovarbeid. Christian Magnus Falsen, sorenskriver i Ås og Eidsvoldsmann i 1814, er blitt stående i folks bevissthet som grunnlovens far både fordi han sto bak det Adler-Falsenske utkastet til lov og fordi han var formann i konstitusjonskomiteen og Eidsvoldsforsamlingens president i de viktige dagene da komiteens innstilling skulle behandles.

Johan Gunder Adler er ganske ukjent utover historikernes rekker, men fortjener å bli husket for sin viktige rolle i utformingen av sentrale kapitler i utkastet til den nye grunnloven.

Johan Gunder Adler

Johan Gunder Adler var, sammen med Christian Magnus Falsen, opphavsmann til grunnlovsutkastet som førte frem til ny norsk grunnlov på Eidsvold 17. mai 1814. Adler var en dansk embedsmann født 5. mars 1784 i København. Far var bokker-

mester Adolph Andreas(sen) Adler (ca.1747–1819) og mor Ingeborg Lund (ca.1756–1823).

Adler tok filologisk-filosofisk eksamen ved Universitetet i København 1803-04, men fullførte ikke studiene. Under Københavns beleiring i 1807 tjente han som kommandersersjant i livkorpset under Georg Sverdrup. Etter noen år som språklærer i København kom Adler til Fredrikshald (Halden) som bestyrer (lektor) ved skolen Prins Christian Augusts Minde. Da prins Christian Frederik kom på besøk til byen i juni 1813 var Adler sammen med ham på Rød herregård. Rød var på den tid eid av Carsten Tank d.y. (1766–1832) grosserer, skipsreder og trelasthandler. Tankslekten var fra Danmark og innvandret opprinnelig til Vestby. Carsten Tanks bestefar hadde ervervet Rød gjennom familien til ektefellen Karen Krabbe Colbjørnsdatter.

Johan Gunder Adler

Grunnlovskastet

Christian Magnus Falsen og Johan Gunder Adler kjente hverandre fra studietiden i København, men ingen kilder sier noe om hvordan samarbeidet om grunnlovskastet kom i gang. Tradisjonen i Son sier at Adler og Falsen kom sammen tidlig vår (mars) 1814 i Son – i Huitfeldtgården – og utarbeidet et første utkast. Det var titulær agent, Gregers Stoltenberg, som bodde i Huitfeldtgården på den tiden og han var den ene av to valgmenn som var utpekt fra Vestby prestegjeld. Falsen var gift for 2.gang med enken etter Gregers Stoltenbergs bror, Brede Platen Stoltenberg, og det var derfor nær forbindelse Falsen-Stoltenberg. Det er god grunn til å anta at Adler og Falsen kunne arbeide ganske uforstyrret i Son. Det var da et ladested med en rekke større bygårder bare ca. 3 km vest for hovedforbindelsen mellom Fredrikshald og Christiania, Den Fredrikshaldske Kongevei. I 1825 ble strekningen fra Moss til Hølen ikke vurdert som kjørbar, den var å anse som en ridevei, men sjøverts var forbindelsen god.

Prins Christian Frederik. Foto: Erik Jondell

Tradisjonen sier også at den 18 år gamle handelsbetjent Rasmus Wold (1796–1861) var den som renskrev grunnlovskastet som siden ble bearbejdet i et 2 dager langt møte på Falsens sorenskrivergård, Vollebekk i Ås.

Historien har langt på vei gitt Falsen all ære for grunnlovskastet og han kalles, kanskje med noe urette, grunnlovens far. Henrik Wergeland skriver i sin konstitusjonshistorie «Under ivrige Forbindelser med de viktigste Patriotene i Christiania udarbejdede han (Falsen) i Stillhed et Udkast til en Konstitusjon

for Norge, hvortil Statholderens Sekretær (Adler) skrev en Fortale.» Historiker Jacob S. Worm-Müller gikk i 1945 sterkt til angrep mot dette synet som opponent til historiker E. Østvedts doktoravhandling om Christian Magnus Falsen. Han anførte uttalelse fra eidsvollsmannen Jacob Aall som hevdet at den alminnelige mening på Eidsvoll var at «Begge ansaaes at have fælles med hinanden udarbejdet Grunnlovsudkastet». Det viktigste argumentet hentet Worm-Müller imidlertid fra Adler selv. Adler ble et par år før sin død, i 1852, bedt av den danske historiker Giessing om å redegjøre for sin rolle i grunnlovsarbeidet i Norge: «De spørger mig om jeg eller Falsen har den væsentligste Andel i Affattelsen av det norske Grunnlovsudkast? Jeg veed nok at, at man fra en vis Families side søger at gøre gjeldende, at Æren for denne Andel tilkommer Falsen og ikke mig; men Sandheden er, at jeg foruden Indledningen, tillige har skrevet den første, politiske og vigtigste Deel, medens Falsen skrev den siste og juridiske Deel.»

På dette grunnlaget konkluderte Worm-Müller med at dette måtte tolkes slik at Adler skrev de tre første kapitler – alminnelige grunnsetninger for statsforfatningen, om valgforsamlingene og om regjeringsformen, mens Falsen skrev de øvrige fem ka-

Huitfeldtgården i Son

pitler – om rettspleien, forsvarsvesenet, finansvesenet, kirke- og skolevesenet og om forandringer i konstitusjonen.

Christian Frederik hadde god bruk for Adlers franskkunskaper og tok han med seg til Eidsvold i 1814 hvor Adler hjalp prinsregenten med utformingen av flere offentlige kunngjøringer.

Henrik Wergeland skriver at Christian Frederik (C.F.) for fullt alvor ville at Adler skulle ta sete i Eidsvoldforsamlingen, men dette satte både Sverdrup og Falsen seg sterkt i mot. Adler ble imidlertid utnevnt til C.F.s kabinetssekretær og deltok i den egenskap ved forhandlingene med stormaktens utsendinger og forfattet bulletiner om krigen med Sverige. Etter konvensjonen i Moss i august 1814 fortsatte han å høre til Christian Frederiks nærmeste rådgivere og medundertegnet den politiske betenkning av 11.september 1814 om kongens stilling.

Ventetiden

Adlers opphold i Norge ble et kort intermeso. I oktober 1814 fulgte han Christian Frederik på sjøreisen tilbake til Danmark fra Bygdø. Han var en av kronprinsens rådgivere som ville fortsette krigen mot Sverige, men Johan Gunder Adler fortsatte å være knyttet til prinsen som personlig sekretær. Tilbake i Danmark ble C.F. satt på sidelinjen av kong Frederik VI. Han ble etter kort tid i 1815 beordret til Fyn

som guvernør og kommanderende general. Det ble et liv fjernt fra det politiske liv i København. C.F. viet seg til sine interesser for kunst og vitenskap. Adler ble en god samtalepartner og delte mange av kronprinsens kulturelle og vitenskaplige interesser – blant annet kunne de musisere sammen. I 1817 utarbeidet Adler en utførlig rapport på tysk om Christian Frederiks tid i Norge. Den omfattet 124 kvartsider. Han laget også en kortversjon på fransk som omfattet 31 sider. Hensikten med disse rapportene var kanskje en informasjon til politiske miljøer om Christians Frederiks virksomhet i Norge som mange i tiden oppfattet som svært radikal. Sommeren 1818 foretok C.F. sin første store reise til Europa og Adler var med i det store reisefølget. Under et opphold i badestedet Pyrmont traff de mange tyske storfyrster og senere, i Mainz, keiser Franz av Østerrike og fyrst Metternich som ble ansett som den tids store politiker.

Tilbake på Fyn startet planlegging av en ny og større reise allerede vinteren 1818-1819. Formålet var en form for dannelsesreise – turen gikk til gamle byer, museer, vakre landskaper og lærde selskaper, men hensikten var nok også å knytte politiske kontakter ute i Europa. Turen skulle vare helt fra våren 1819 til de igjen sto på dansk jord i august 1822. På turen skulle C.F. (og Adler) stifte nære bekjentskap med den danske billedhugger Bertel Thorvaldsen og den norske maler Johan Chr. Dahl i tillegg til en rekke vitenskapsmenn og politikere i Italia, Frankrike, Sveits, Østerrike og Tyskland.

Nå trådte tronfølgeren igjen inn i sin stilling som guvernør på Fyn, men bodde likevel store deler av året i København på Sorgenfri eller Amalienborg. Det var tilstrekkelig med en lang reise til Odense i året.

Johan Gunder Adler giftet seg først i 1829. Da var han 45 år gammel og hans tilkommende, prestedatteren Anna Marie Saabye f. Høyer, var 43 år. Hun var datter av prost i Holmens kirke i København, Christian Frederik Høyer og Dorothea Thulstrup. Det var hennes 2. ekteskap. Johan Adler og Anna Marie fikk sannsynligvis ingen egne barn. Anna Maries søster Cecilie Catharine Høyer ble i 1811 gift med kontreadmiral Jørgen Conrad Falsen – en yngre bror av Christian Magnus Falsen, men døde allerede i 1817.

Som tronfølgerens personlige sekretær ble Johan Gunder Adler del av den kulturelle elite i København. I sine barndomserindringer skriver Marie Konow, født Oehlenschläger:

På Faders Fødselsdag saae han altid sine Venner hos sig, saasom Mynster, Ørstederne*, Brønsted, Reinhardt, Commandeur Peter Wulff, Adler og nogle flere. Adler kom ofte til os. Engang på Fasangaarden var Fader glad for at kunne traktere ham, der ligesom hans høje Herre, Christian den Ottende, var en stor Gourmand, med Karper. Fader spiste selv meget hurtig og var ofte ferdig før de andre; det kjedede ham, naar Nogen spiste meget langsomt, og han var da noget utaalmodig, før*

tallerkene ble borttagne. Adler gav sig god tid; han saae, at Fader begynte at blive utaalmodig, og sagde da: «Hvis Du har Tid, vilde jeg gjerne have et Stykke endnu; men jeg kan ogsaa holde op strax». Fader blev skamfuld og svarede: «Ja, jeg fortjener Din Spot!»

I 1831 ble tronfølgeren Christian Frederik tatt inn fra kulden og utnevnt til medlem av geheimestatsrådet (regjeringen), men det medførte ikke så store endringer i hans innflytelse i dansk politikk. Det kom først da Christian Frederik ble utnevnt til kong Christian 8. ved Frederik 6.s død i 1839.

Regjeringstid

Johan Gunder Adler forble loyal overfor tronfølger Christian Frederik gjennom hele ventetiden 1814-1839 og ble med videre inn i regjeringsarbeidet. De hadde gjennom alle år utviklet et nært vennskap. Når Christian den 8. slappet av om kvelden – gjerne med et slag kort – var Adler gjerne ved spillebordet. Han hadde nok dyp respekt for Christian Frederik for hans kunnskaper på så mange felt innen kunst og vitenskap – dessuten hans arbeidsevne, pliktfølelse og engasjement. Samtidig må Adler ha sett Christian Frederiks svake sider. Litt respektløst skal Adler en gang ha uttalt, ganske sarkastisk: «Hvilken kontorsjef kunne der ikke bli av vår kjære prins.»

Da Christian Frederik besteg Danmarks trone som Christian den 8. i 1839, ble Adler kongens geheimekabinettsekretær (regjeringssekretær) og fra 1840 statssekretær for nådesaker. I perioden 1839–1849 var han medlem av direksjonen for Det Kgl. Teater og i H.C. Andersen museet i Odense finnes flere brev fra Adler som dokumenterer et sterkt engasjement med hensyn til godkjenning av teatrets repertoar. Adler ble etter hvert hedret med forskjellige titler og ordener, i 1842 fikk han Storkorset av Æreslegionen og i 1843 ble han dekorert med Dannebrogordenens storkors.

Da kong Christian den 8. lå på det siste, formulerte han sin siste vilje i et brev datert 9.januar 1848. Det var stilet til kronprins Frederik og til «De min tro Adler». Kronprinsen ble pålagt å gi Danmark en ny konstitusjon, mens Adler «hvis hengivenhet jeg ikke nok kan paaskjønne maa sørge for Udtælling af Particulairkassen efter vedfølgende Fortegnelse.»

Johan Gunder Adler trakk seg tilbake etter Christian den 8.'s død 20. januar 1848 og døde bare 4 år senere i 1852 – 68 år gammel – i Hof i Tyskland og ble begravet der.

* *Jacob Peter Mynster teolog og biskop over Sjællands stift, Anders Sandø Ørsted (1778–1860) jurist og statsminister i Danmark 1853–1854, Hans Christian Ørsted (1777–1851) fysiker, kjemiker, den første som fremstilte aluminium og oppdaget sammenhengen mellom elektrisitet og magnetiske felt.*

Kilder:

Norsk biografisk leksikon. Kunnskapsforlaget 1999

Aschehoug og Gyldendals STORE NORSKE leksikon. Kunnskapsforlaget 1978

Lars Roar Langslet: Christian Frederik del 1 og del 2 J.W.Cappelens Forlag AS 1998 og 1999

Knut Mykland red.: Norges historie. Kampen om Norge. Bind 9. J.W. Cappelens forlag 1985

Marie Konow: Nogle barndoms- og ungdomserindringer. København 1902

Trond Taugbøl: Kulturminneatlas Follo. Ferdsel og veifar. 1995

Son Leksikon utgitt av Vestby historielag 2002

Dansk Wikipedia

Norsk Wikipedia

Nesoddens første kvinnelige kommunestyrerepresentant

Av Åste Eggen

Emma Malvina Borgmann, født 1866 i Gøteborg, ble tilsatt som lærerinne ved Berger skole på Nesodden i 1886. Skolen var todelt, og hun fikk ansvaret for småskolen. Fremdeles iflg. Berner overtok hun i 1896 ansvaret for storskolen som førstelærer , men kaltes da «fru Skoklefeld».

Emma Skoklefeld

Vi finner henne i folketellingene i 1901 som Emma Malvina Borgmann, født 1866 i Gøteborg, og med bopel Berger skole.

Partiet Venstre førte Emma Borgmann opp på sin liste som kandidat til herredsstyret i 1910, men hun fikk ikke fast plass. Pga. forfall for lensmann Sørлие til herredsstyremøte 6. november 1911, ble det imidlertid hennes tur – som vararepresentant. Ordfører Joh. Johnsen «begyndte møtet med at ønske varamand for lensmand Sørлие, frøken Borgmann, velkommen som det første kvindelige medlem af herredstyret. Forsamlingen reiste seg.»

Denne dagen var det tunge saker som skulle behandles, først og fremst «Formandskabets Budgetforslag for 1912».

Berger gamle skole, sannsynligvis med frøken Borgmann i forgrunnen.

Berger nye skole

Men som sak 24 finner vi «Henstilling fra frøken Borgmann om at hendes vedskur ved Berger skole maa blive bygget tilstrækkelig stort, idet det nu opførte kun er 2 m bredt og 3 m langt. Carl Heltzen, medlem af byggekomiteen oplyser, at vedskuret er 2 m bredt og 4 m langt. Sagen besluttedes udsat til næste møde mod 1 stemme», formentlig frøken Borgmanns.

Det ser ut til at saken senere er gått helt i glemmeboka!

Christian Hintze Holm skriver i sin bygdebok at hun ofte ble kalt «Frua» og nok var en myndig og streng lærerinne, samtidig som hun også viste stor omtanke for dem som ikke hadde det så bra.

Ved neste valg sto frøken Borgmann øverst på Venstres liste. Hun hadde nok gjort inntrykk på mannfolkene i herredsstyret, men ble ikke valgt inn denne gangen. Men eneste kvinne på valglistene, det var hun. Riktignok var hun ikke lenger frøken, men frue, siden hun 1. august 1912 giftet seg med C. P. Skoklefald, som tidligere var valgt til medlem av samme herredsstyre som henne.

Emma Malvina Borgmann Skoklefald døde i 1951.

Kilder:

Hj. Berner: Nesodden herred 1924

Christian Hintze Holm: Nesoddens historie bind 2

Nesodden kommunes herredsstyreprotokoll 1910–1914

Årsmelding 2012

Akershusmuseet

Avdeling Follo Museum

Follo Museum er avdeling i det konsoliderte Akershusmuseet med enhetene Friluftsmuseet på Seiersten (FM), Son kystkultursenter (SKKS), Uranienborg – Roald Amundsens hjem (RA), OB Hansens trykkeri, Drøbak hjelpefengsel, Tåkeklokka på Elleskjær.

Deler av boksamlingen er midlertidig oppbevart i lånte lokaler hos Oppegård historielag.

Etter vedtak i styret for Akershusmuseet er det trukket ut midler fra avdeling Follo Museum for å dekke inn underskudd ved et av sentralmuseets prosjekter. Dette endret mye på framdrift ved planlagte oppgaver ved Follo Museum.

Strategiplanen for stiftelsen Follo Museum ligger i bunn for videreutviklingen av avdeling Follo Museum; planen fanger opp Folloregionens særegenheter og kulturhistorie, drøftet gjennom begrepene agrarhistorie, samfunnsforståelse og kystkultur. Fortsatt særdeles godt samarbeid med Fylkesarkeologen om utstilling og presentasjon av utgravingen og funnene fra Labo.

Stort aktivitetsprogram i Son ved og i samarbeid med Birger Hekkelstrand og frivillige.

Follo Museum videreutvikles som besøkmål for demenspasienter i samarbeid med demensforeningen i Follo.

Oslofjordmuseet ble utskilt som egen avdeling i Akershusmuseet. 2 medarbeidere derved dirigert ut fra avdelingen til arbeid med Oslofjordmuseet med brakkekontor i Asker.

Fornyng

O.B. Hansens trykkeri ble ferdigstilt; utstillingen er samlokalisert med Drøbak maritime samling i båthavna i Drøbak. Med bidrag fra SAFFA, Samarbeidsrådet for folkemusikk i Akershus, ble det laget danseplattning i tunet; dette er et nyttig bidrag ved arrangementer.

Fylkesarkeologen har i jubileumsåret for Edv. Munch gjort arkeologisk utgraving av Edv. Munchs søppeldyngje. Denne tilnærming til kunnskap om Edvard Munch gir ny og konkret kunnskap om maleren. Follo Museum har stilt lokaler til etterarbeid og registrering.

Pressedekning

Akershus Amtstidende, Østlandets Blad, Vestby avis, Tv2, NRK.

Engelskspråklige aviser i forbindelse med et besøk på Uranienborg fra Inuitskolen i Canada.

Forvaltning

Vern og vedlikehold

Vedlikehold utført på Roald Amundsens hjem og på Korsegårdsbygningen.

Rydding av alle områder og andre tiltak for å forhindre fukt i alle bygninger.

Korsegårdsbygningen: råteskade i tak er reparert og takstein rensset.

Vasking og maling av Korsegårdsbygningen har skjedd i samarbeid med RRA kurs.

Samlinger

Avdelingen har fortsatt inntaksstopp; det arbeides videre med gjenstandsregistrering og innføring i primusregisteret, Glassplatesamling etter maleren Døhrenberger og bilder for Verneforeningen Gamle Drøbak er digitalisert.

Det arbeides videre med å frigjøre adm. bygget for lagerfunksjon. Dette medfører mye arbeid med intern omplassering av gjenstander til mer plassøkonomisk lagring. Egnede gjenstander, plassert på 13 paller er flyttet til Akershusmuseets felleslager.

Immateriell kulturarv

Museets arrangementer er forankret i kunnskaps og tradisjonsoverføring.

Det samarbeides med Follo Gammeldansensemble om å presenterer tradisjonsmusikken i Follo.

Håndverkerkursene ved håndverkssenteret har overføring av tradisjonskunnskap som et av formålene.

Dokumentasjons- og innsamlingsarbeider

Follo Museum har til hensikt over tid å dokumentere butikker og næringsliv i Follo. O B Hansens trykkeri i Drøbak er dokumentert. Det arbeides med dokumentasjon om motorsag-bedriften Jo-bu, de ble produsert i Drøbak og medførte store endringer i arbeidet med skogsdrift. Arbeidet blir presentert i utstilling og bok i 2013.

Deltakelse i nettverk

Avd. Follo Museum er representert i Akershus kulturvernråd, styret i Visit Follo – ressursgruppe for reiseliv, Kulturringen i Akershus, og komiteen for Follo Mannsbunad. Nettverksdeltakelse i Norges Museumsforbunds nettverk for museumsledelse, HSHs nettverk for museumsadministrasjon, Nettverk for kystkultur og fiskerihistorie, Musealt nettverk for kulturlandskap, Bygg-nettverk.

Formidling

Utstillinger

Administrasjonsbygget: «Musikk – et språk uten grenser» – Sverre Jensens samling av historiske instrumenter

Galleri Eika i Korsegårdsbygningen:

Lars Øyvind Hopeland, litografier. Else-Helene Frich, malerier

Miniatyrtablåer av kjente eventyr laget av naturmaterialer

Krokettønnen i Drøbak: O. B. Hansens trykkerisamling

SKKS: ««Labo». «Middelalderbyen Son». Funn fra arkeologiske undersøkelser på Labo og i Son v/Fylkesarkeologen i Akershus

Arrangementer, konserter, foredrag

Friluftsmuseet på Seiersten har hatt 18 små og store arrangementer. Det gjelder faste årlige arrangementsdager som Barnas dag, Førjulsdag, Olsok mm, og enkeltarrangementer og foredrag knyttet til utstillinger og markeringer. Større arrangementer har samlet rundt 200–250 deltakere.

Son Kystkultursenter ved Birger Hekkelstrand var ansvarlige for sommer- og førjulsaktiviteter i Son.

Det samarbeides med Son Kystkultursenters Venner, lokale lag, foreninger og enkeltpersoner.

Det har vært et variert aktivitets-, kåseri- og konsertprogram hver lørdag og søndag i sesongene, i tillegg noen enkeltdager. Programmet var rettet mot ulike aldersgrupper.

Uranienborg – Roald Amundsens hjem har i sesong daglige omvisninger til faste tider.

Tilbud gjennom den kulturelle skolesekken:

«Arkeolog for en dag» og «Skoletime anno 1900».

Barnehager har tilbud om museumsbesøk med tilrettelagte aktiviteter og fortellerstund m.m.

Forøvrig tilpasses opplegg etter avtale med brukerne.

Forankring

Forankring skjer gjennom fagplaner og strategier. Staten, Akershus fylkeskommune og Follokommunene yter driftsmidler via Akershusmuseet slik at museet kan arbeide aktivt i regionen med Follo-relaterte og regionoverskridende prosjekter på områder der dette er naturlig f.eks. når det gjelder kystkultur. Den lokale forankring i aktive venneforeninger og samarbeidende organisasjoner og enkeltpersoner er uvurderlig i denne sammenhengen.

Frivillige og samarbeidspartnere

Follo Museums Venner, Frogn husflidslag, Follo historielag, Frogn Bygdekvinnelag, Riktig Restaurering Akershus avd. Follo, Verneforeningen Gamle Drøbak, Norsk sirkusarkiv, Akershus fylkeskommune/fylkesarkeologen, kommunene, Den kulturelle skolesekken i fylket og i kommunene.

Faglige råd/brukerråd/styre

Samarbeidsorganet, Akershusmuseet – stiftelsen Follo museum:

Hans Olav Moen, Knut Røkholt, Marit Solli, Roger Erlandsen.

Ansatte og arbeidsmiljøet

Ytre miljø

Avdeling Follo Museums virksomhet belaster i liten grad det ytre miljø.

Indre miljø

Det har vært to langtidssykemeldinger i perioden, disse har ikke vært arbeidsrelaterte.

Utfordringer knyttet til HMS-arbeidet drøftes og avklares i et samarbeid mellom avdelingen og Akershusmuseet og avstemmes mot Stiftelsen Follo Museum som eier.

Skader og arbeidsulykker

Det har ikke vært et arbeidsuhell i rapporteringsåret.

Likestilling

Kjønnsfordelingen i den faste bemanningen er 50/50 dvs. 4,9 årsverk er kvinner og 4,8 menn. I styret utgjør kvinneandelen 43 %.

Bemanning

Bemanningen har vært stabil, enkelte midlertidige stillinger er omgjort til faste stillinger. Det har i perioden vært 17 medarbeidere tilknyttet virksomheten med forskjellige ansettelsesforhold og stillingsbrøker.

Årsberetning for 2012

Follo Historielag

Årsmøtet 2012 ble avholdt på Follo Museum tirsdag 29. mars 2012. Det møtte 21 av 27 stemmeberettigede. I tillegg møtte redaktøren av Follominne Øystein Retvedt og regnskapsfører Hege Jensen som observatører.

1. TILLITSVERV

Styrets sammensetning i 2012

Valgt på årsmøte i 2011:

Fra Ski historielag	Henrik Klohs	med vara Elin Aas
Fra Vestby historielag	Guri Vallevik Håbjørg	med vara Bjørn Linnestad
Fra Ås historielag	Olav Haugdahl	med vara Anne Birgit Bævre
Leder	Guri Vallevik Håbjørg	(gjønvalg for ett år)

Valgt på årsmøte 2012:

Fra Frogn historielag	Bjørn Andersen	med vara Torstein Aamodt
Fra Nesodden historielag	Åste Eggen	med vara Stein Turtumøygard
Fra Oppegård historielag	Bjørn Egil Jensen	med vara Einar Skillebekk

Revisor 2012:

Roar Ånesland, Vestby

Valgkomité valgt av styret etter fullmakt fra årsmøtet:

Tore Vik	Frogn (leder)
Nikolai Bjørneby	Ås

Representantskapet til Stiftelsen Follo Museum:

Følgende personer fra Follo historielag var oppnevnt av styret etter forslag fra lokal-lagene for de resterende 2 år som delegater til representantskapet:

Tore Vik	Vara Arne Jørstad	Frogn historielag
Åste Eggen	Vara Stein Turtumøygard	Nesodden historielag
Randi Skjerven*	Vara Geir Bagge-Skarheim	Oppegård historielag
Henrik Klohs	Vara: Georg Stub	Ski historielag
Jarleif Nordheim	Vara: Dagrun Mongstad	Vestby historielag

Anne Birgit Bævre Vara :Sverre Olstad Ås historielag

*gikk bort høsten 2012

Representantskapsmøte ble avholdt 19. juni 2012 på Follo museum. Fra historielagene i Follo møtte 6 delegater: Tore Vik, Åste Eggen, Egil Wenger, Henrik Klohs, Dagrun Mongstad, Sverre Olstad.

Styret i Stiftelsen Follo Museum

Follo museum ble fra 1.januar 2011 en avdeling under Akershusmuseet etter langvarige og vanskelige forhandlinger.

Fra styret i stiftelsen Follo museum var det et uttrykt ønske om å beholde noen av de sittende medlemmer av styret av hensyn til kontinuiteten. For å komme i rute med valg av de kommunale medlemmene som sitter 4 år fra 2012 ble historielagets medlemmer valgt for to år:

Tore Granerud (Nesodden)	gjenvalg	2012-2014
Solveig Krogsrud (Frogn)	gjenvalg	2012-2014
vara Knut Falla (Ski)	ny	2012-2014
vara Henning Karlstad (Vestby)	ny	2012-2014

2. KONSTITUERING AV STYRET

Leder:	Guri Vallevik Håbjørg (valgt på årsmøtet for ett år)
Nestleder:	Olav Haugdahl
Økonomiansvarlig:	Bjørn Egil Jensen
Sekretær:	Henrik Klohs
Informasjon/IT:	Bjørg Andersen

3. MEDLEMMER PR. 30. JUNI

	2011	2012
Frogn historielag:	169	161
Nesodden historielag	330	362
Oppegård historielag	337	315
Ski historielag	232	290
Vestby historielag	177	172
Ås historielag	161	161
Sum ordinære medlemmer	1406	1461
Livsvarige medlemmer pr. 31.12.	18	18
Samlet medlemstall	1424	1479

Dette gir en fremgang på 55 ordinære medlemmer dvs. ca. 4 % fra 2011 til 2012. Medlemstallet for fire av lagene viser uendret eller en mindre nedgang, Nesodden og Ski har hatt en markert oppgang.

4. ARBEIDET I STYRET

Styret har hatt 8 møter i 2012. Årets sommermøte var i regi av Ski historielag med befarung til Kråkstad kirke/kirkested og Kråkstad stasjonsområde/Kråkstad samfunnshus. Møte og hyggelig bevertning i Ustvedthuset på Waldermarhøy. Julemøte ble avholdt for styret inkludert varamedlemmene på Kumlegaarden i Drøbak.

Historielaget ga i desember 2012 uttalelse til høring om Plan for kulturminnevern i Akershus etter forutgående drøfting bl.a. i formannsmøte i oktober.

5. FOLLOMINNE 2012

Redaktør: Øystein Retvedt, Ås

Redaksjonskomité: Redaktøren har valgt å bruke styret som redaksjonskomité

Goffin Reklame har som tidligere år stått for layout og har som alltid hatt et godt samarbeid med redaktøren. Produksjon i trykkeri, 07 gruppen AS, gikk også meget godt og årboken forelå i god tid før pressekonferansen 15. november i Korsegårdsbygningen. Der møtte Østlandets Blad, Vestby Avis samt syv av forfatterne. Årboken fikk fin omtale i lokale media.

Vestby, Ski, Frogn og Ås historielag har siden 2007 hatt kollektivt abonnement (familier betaler for 1 eks). Fra 2012 kom Oppegård og Nesodden også med. For Nesoddens del var årbokabonnementet utenfor medlemskontingenten ved at det ble

lagt ved egen giro. I forventning om et bedre salg ble opplaget øket til 1900. Det slo dessverre ikke helt til, men utgifter til trykking og utsending av girobrev ble spart og det utgjør i størrelsesorden ca kr. 9000,-. Lagene har pakket og adressert årbøkene til sine medlemmer.

<i>Salget:</i>	2011	2012
Lokallagene	1115 eks.	1178 eks.
Årbokabonnement (kr. 140 inkl. porto)	52 eks.	56 eks.
Salg Follo museum/direkte fra FH.	29 eks.	10 eks.
<i>Annet:</i>		
Frieksemplarer til forf. og redaktør	85 eks.	95 eks.
Livsvarige medlemmer	19 eks.	18 eks.
Pliktavlevering Nasjonalbiblioteket	4 eks.	4 eks.
Gaver Romerike h.lag, Østfold h.lag	4 eks.	4 eks.
Follo museums bytteforbindelser:		
Eierkommuner, æresmedlemmer, ansatte	103 eks.	47 eks.
Bokhandlene (i kommisjon)	130 eks.	92 eks.
<i>Sum</i>	1539 eks.	1504 eks.

En skole har avbestilt sitt abonnement. 45 av 59 abonnenter har bestilt 54 årbøker. Medlemsprisen 2012 var vedtatt satt til kr. 100,-. Utsalgspris i bokhandel kr. 140,-.

Det er ønske om at Follominnes artikler skal gjøres bedre tilgjengelige på nettet og søkbare utfra emne. I dag ligger det register fra 1951–1997 på Ski og Ås biblioteks nettsider, og det samme ligger på Follo historielags web. Bibliotekar Bjørg Heie la registeret inn i en excel-fil og dette arbeidet blir nå videreført til og med 2012. Excel-filer er søkbare på kolonnene. Ønsket er at dette blir tjenlig for studenter og andre som ikke er lokalkjente. Bjørn Egil Jensen og Siri Iversen er i gang med å lage et opplegg som vi håper kan være oppe og stå i 2013.

6. HANDLINGSPLAN 2012

Handlingsplanen for 2011 inneholdt 6 hovedpunkter:

A. Utgivelse av Follominne se hovedpkt. 5

B. Aktivitetsstøtte

Drifts- og aktivitetsstøtte for 2012 fra Akershus fylkeskommune ble tildelt med kr. 50.000 til fotobevaring/digitalisering, merking av stier/veier og registrering av kulturminner.

Det ble gitt støtte til lokallagene med kr. 15,- pr. medlem i henhold til medlemstall pr. 30.juni. Tilsammen med kr. 21.900,-

C. Ivareta god kommunikasjon med lokallagene/Follo Museum

Drifte hjemmeside med lenker til alle lokallagene og en felles aktivitetskalender for alle historielagene og Follo museum.

Formannsmøte 1.halvår hadde tema «Kilder på nett» med et inspirerende foredrag av Sigbjørn Elvebakken , styremedlem i DIS Norge

På Formannsmøtet i oktober 2012 måtte en innføring i Kulturminnesøk ved arkeolog Kjartan Fønsteli fra Akershus fylkeskommune avlyses pga sykdom. Møtet ble brukt til å drøfte interne saker og høringsuttalelser til Akershus fylkeskommunes Plan for kulturminnevern og Forslag til museumsstrategi.

D. Kontakt mot Fortidsminneforeningen – FMF

Det er oppnevnt kontaktpersoner fra hvert av historielagene til et samarbeidsforum med Fortidsminneforeningen: Bjørg Andersen (Frogn), Åste Eggen (Nesodden), Egil Wenger (Oppegård), Bjørn Myrvoll (Ski), Ivar Gudmundsen (Vestby), Olav Haugdahl (Ås).

Etter noen år uten møte i Samarbeidsforumet sto Vestby historielag for byvandring i Son med Ivar Gudmundsen som ledet an og fortalte fra Sons bygningshistorie frem til nåtid. Follo historielag har tilskrevet FMF/Oslo og Akershus med ønske om at det oppnevnes en ny kontaktperson.

Ski historielag v. Christian Sundby har påtatt seg å arrangere neste års (2013) samling.

E. Nettverksgruppe for lokalthistoriske arkiv

I september innbød Follo historielag alle lederne for lokalthistoriske arkiv i Follo til et nettverksmøte. Arkivar ved Vestfoldmuseene, Ann Tove Manshaus, orienterte om oppbygging og drift av lokalthistoriske arkiv som hun arbeider med i Vestfold og Buskerud. Alle arkiv unntatt Oppegård var representert. Historielaget vil ta ansvar å følge opp dette og tar sikte på et par årlige samlinger.

F. Hjemmeside

I 2008 ble lagets hjemmeside lansert: www.follo-historielag.org. Webansvarlig er Bjørg Andersen, Frogn. Det er blitt en flott og fyldig presentasjon av Follo historielag og alle lokallagene. Fra 1.1.2012 er vi tilknyttet ny serverplass hos firma HOST1.no i Oslo med en årlig utgift under kr. 500,-.

7. ØKONOMIEN I LAGET

I forbindelse med at Follo museum har gått over til å bruke eksternt regnskapsfirma har vi gått til innkjøp av regnskapsprogrammet Mamut. Bjørn Egil Jensen har som økonomiansvarlig i styret stått for det daglige arbeidet. Hege F.Jensen, Frogn har foretatt regnskapsavslutning.

Laget har en god økonomi og det ble fra årsmøtet i 2012 bedt om at det ble arbeidet med en plassering av kapitalen på konto med bedre avkastning. Dette ble gjennomført i 2012, men vil først komme til uttrykk med bedre renteavkastning i 2013.

Revidert regnskap for driften av historielaget og Follominne 2012 vil bli lagt frem på årsmøtet.

Guri Vallevik Håbjørg

Henrik Klohs//s.

Olav Haugdahl//s

Bjørn Egil Jensen//s

Åste Eggen//s

Bjørg Andersen//s

Forfattere i Follominne 2013

Elin Aas er født i Kråkstad i 1938 og har bodd i Ski sentrum i snart 50 år. Er utdannet spesialpedagog og har jobbet i skolen i Ski. Hun har vært aktivt medlem i Ski Historielag i mange år og er nå styremedlem.

Trond Berthelsen er fra Hvitsten og medlem av styret i Vestby Historielag i snart 30 år. Lokalhistoriker med Hvitsten som spesialområde. Opptatt av samling og formidling av lokalhistorisk stoff over en bred skala.

Ingvar Dahl er født 1936 i Hølen og bosatt samme sted. Cand.real fra Universitetet i Oslo i 1964. Pensjonist, sist ansatt som forsker ved Norsk institutt for vannforskning. Er spesielt opptatt av stedshistorie og har skrevet artikler i Follominne om Hølen historie. Nestleder i Vestby historielag.

Irene Gjølstad fra Såner/Hølen er pensjonist og bor nå i Rygge. Aktiv i idrettsadministrasjon og lokalhistorie. Ga i 2011 ut et hefte om bebyggelse og beboere i Hølen på 1940-50-tallet.

Unni Dahl Grue, født i Ås 1940 og bosatt i Ås. Landskapsarkitekt fra NLH 1965 med arbeidserfaring boligplanlegging og kulturlandskap. Interessert i plantehistorie, hagehistorie og lokal- og slektshistorie. Ledet prosjekt Registrering og innsamling genmateriale for gamle hageroser for Norsk genressurscenter og Norsk Roseforening.

Ingrid Harildstad fra Hvitsten er student og generelt interessert i lokalhistorie. Har i 2012 skrevet oppgave om gårdsnavn i Vestby.

Guri Vallevik Håbjørg født 1942 i Tromsø. Utdannet landskapsarkitekt ved NLH (UMB) i 1967. Ansatt i Oppegård kommune 1978–2009 som parksjef og overlandskapsarkitekt. Leder av Follo historielag siden 2001.

Bjørn Egil Jensen er født 1945 i Oslo og oppvokst samme sted. Utdannet ved NTH i Trondheim 1974, har siden jobbet innen telekommunikasjon, blant annet som teknisk direktør i NetCom. Bosatt i Kolbotn siden sommeren 1998.

Henning Karlstad er født 1929 i Vestby. Lærer og rådgiver. Arbeidet i utdanningsinstitusjoner, i Bergen offentlig forvaltning og privat næringsliv. Bosatt i Vestby og leder av Vestby historielag.

Anne Berit Klungsoyr er født 1950 i Trondheim. Bosatt i Son siden begynnelsen av 1980-tallet. Utdannet cand. philol. ved Universitetet i Bergen i 1982 med hovedfag i nordisk. Har forøvrig engelsk, psykologi, barne- og ungdomslitteratur samt kunsthistorie i fagkretsen. Lang undervisningserfaring som lektor i videregående skole. Arbeider nå som frilansskribent med hovedvekt på litteratur- og kunsthistorie samt generell kulturhistorie.

Sven Lindblad er født 1946 i Ås. Bosatt i Frogn. Pensjonert hovedbibliotekar. Tilknyttet Institutt for samfunnsforskning 1978–2008. Interessert i lokal- og kulturhistorie. Har utgitt flere publikasjoner og skrevet artikler i Tidsskrift for samfunnsforskning, Follominne og Pensjonist-nytt i Frogn. Redaktør av Follominne 2002–2005. Redaktør av Pensjonist-nytt fra 2011.

Harald Lorentzen er født 1945 og bosatt på Nesodden. Pensjonert hurtigbåtfører fra A/S Nesodden-Bundefjord D/S. Har skrevet en rekke lokalhistoriske bøker bl.a. Nesoddens Historie Bind 3 (2005). Har fått Akershus Fylkes Kulturpris 1997, Nesoddens kommunes kulturpris 2001.

Jarleif Nordheim er innfødt gardersokning, avdelingsdirektør i Mattilsynet og styremedlem i Vestby Historielag. Aktiv i lokalhistorie- og kulturminnearbeidet i Garder, bl.a. som en av drivkreftene bak Garderboka.

Tore Rahn, pensjonert lærer fra skole i Son, bor i Vestby og er styremedlem i Vestby Historielag. Har egen fortellerbedrift og driver uteskole med bl.a. lokalhistorie som tema. Vektlegger gammel tradisjon med muntlig overlevering.

Kirsti Såheim, født 1946 i Fredrikstad. Bosatt i Ski siden 1976. Cand.paed. Universitetet i Oslo 1973. Spesialpedagog ved Follo barne- og ungdomsskole i 26 år fra 1976. Diverse frivillig arbeid i Ski menighet, bl.a. leder i Ski vest kirkeforening, leder i Ski menighets kirkebyggetvalg, medlem i Ski menighets utsmykningsutvalg, medlem/leder i Ski menighetsråd.

Tore Vik, født 1933 i Oslo. Skogbrukskandidat. Knyttet til Det norske Skogforsøksvesen, senere Norsk institutt for skogforskning i ulike stillinger i tiden 1960–2000. Har sittet i styret for Frogn Historielag 1999–2004 og siden 2010.

Egil Wenger er født 1940 i Rena i Østerdalen, oppvokst i Eidsvoll og bosatt i Oppedgård siden 1965. Pensjonert etter 45 år i Posten bl.a. som postsjef ved Kolbotn postkontor 1984–94. Har hatt en rekke verv i lokalmiljøet. Har vært leder av Oppedgård Historielag og er styremedlem i Follo Historielag.

Aase Weydahl-Ottesen er født 1932 og oppvokst i Nordby, bosatt i Ås sentrum fra 2008. Politisk aktiv i Ås kommune gjennom mange år, blant annet som formann i kulturutvalget. Kultursekretær/kulturkonsulent i Ås kommune 1980–1987. Tilknyttet Follo Museum 1987–1993 som utadrettet og adm.konsulent. Redaktør av Follominne i 1996 og sammen med Guri Vallevik Håbjørg i 1995. Hovedinteresser: lokal- og kulturhistorie. Hadde ideen til og tegnet utkastet til Ås kommunes kommunevåpen. Har skrevet artikler i Follominne og Åsnytt.

ISBN 978-82-90377-38-5

9 788290 377385